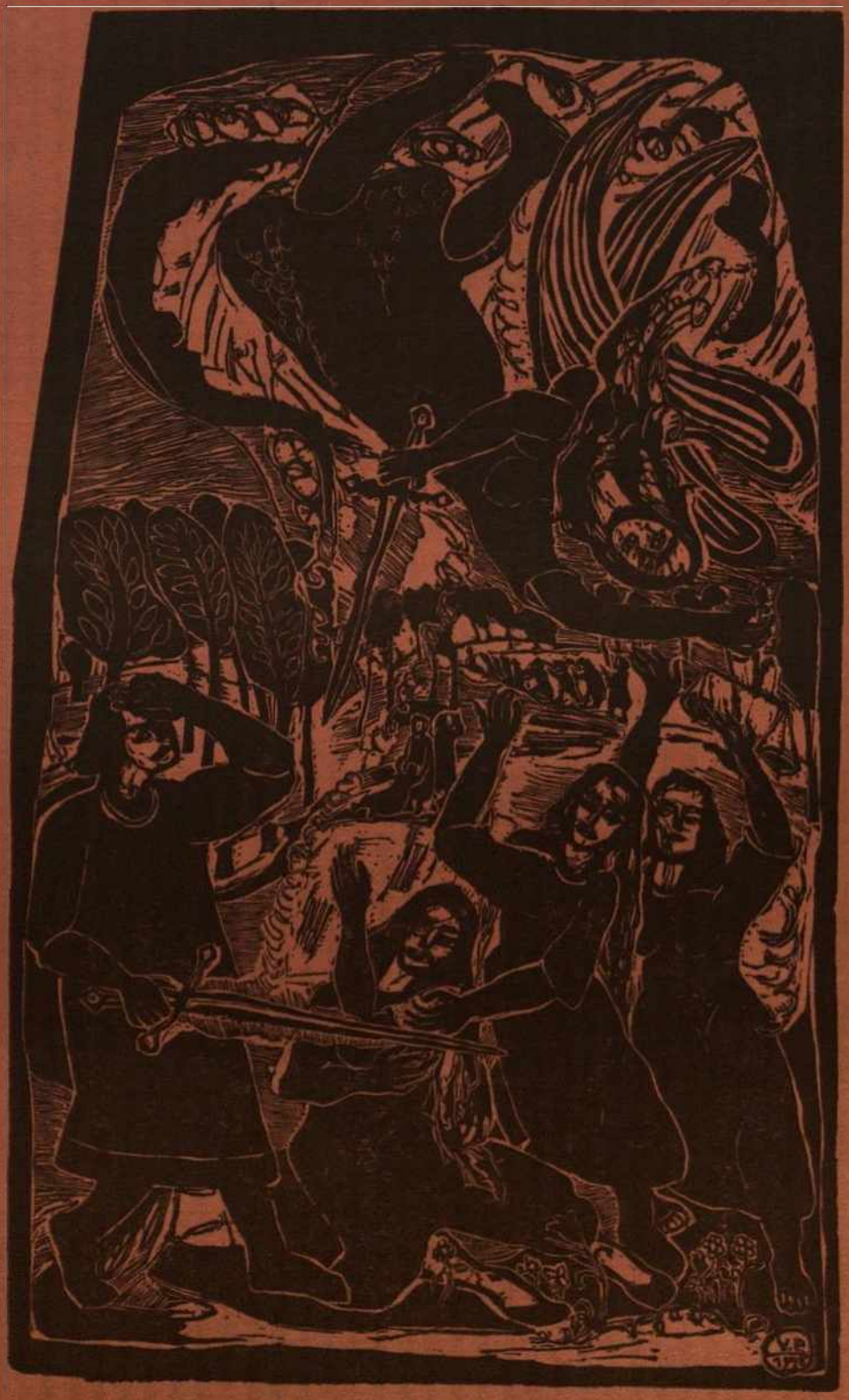

AIDAI

1950

NR. 6

TURINYS

Psl.

Antanas Maceina — Šeimos laimė ir šeimos tragika 241
Alfonsas Nyka Niliūnas — Miegančio vėjarodžio simfonija, Sodai, Miestelis (eilės) 248
Balys Sruoga — Apie dramaturgijos pradžiodalas 250
Gražina Tulauskaitė-Babrauskienė — Aš tavęs ieškojau (eilės) 256
Henrikas Nagys — Friedrich Hoelderlin 257
Friedrich Hoelderlin — Eilėraščiai (H. Nagio vert.) .. 259
Albinas Marius Katiliškis — Vasaros ugnys 221
Pranas Kozulis — Prarasti pojūčiai (eilės) 266
Kun. Dr. K. Širvaitis — Tremtiniai ir lietuviškųjų papročių ir tradicijų palaikymas 267

KŪRYBOS PASAULYJE

LITERATŪRA

Juozas Lingys — Naujoji danų literatūra 271

KNYGOS IR ŽURNALAI

Ben. Babrauskas — Runcė Dandierinas: šilkai ir Vilkai, Jurgis Kastytis: Ave America,Klaiki Stutthofo istorija 273
Dr A. N. Tarulis — K. Pelėkis: Genocide 275
B. Jurgutis — Stepas Zobarskas, Mėnesienos, Metraštis 1950 276

MENAS

J. Žilevičius — Stasio Šimkaus kūryba, Nauji V. K. Banaičio kūriniai 277

RELIGINIS GYVENIMAS

Dr. J. V. — Šiandieninė Katalikų Bažnyčios padėtis kai kuriose šalyse 279

VISUOMENINIS GYVENIMAS

J. Pž. — Jungtinių Amerikos Valstybių ūkis 1949 m. 282
V. Kazokas — Australija mūsų akimis 283
Nauja sovietiškoji politika 285

POLITIKA

A. K. — Steigiamasis Seimas 286
J. Kajeckas — Lietuva ir Jungtinių Tautų organizacija 287

ILIUSTRACIJOS

V. Petravičius — Mano krašto laisvės kova (viršelių 1 pusl.)..
V. Van Gogh — Kiparisai 247
A. Galdikas — Peizažas 254
Albert Bechtold — Medžio raižinys 260
E. Docienė — Galvutė 265
Lietuviška sodyba — foto V. Augustino 269
Pablo Picasso — keramika (viršelių 4 psl.)
Telesforas Valius — viršelių ir skyrių vinjetės.

JUNE, 1950

AIDAI - ECHOS, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunk Port, Maine. Subscription $5.00 yearly in U. S. A.; single copy 50c.; Canada $5.50, single copy 55c.; Foreign, $6.00

Entered as second class matter at the Post Office at Kennebunk Port, Maine February 7, 1950, under the Act of March 3, 1879

AIDAI
MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS
1950 METAI BIRŽELIO MĖNUO Nr. 6 (32)

ŠEIMOS LAIMĖ IR ŠEIMOS TRAGIKA

ANTANAS MACEINA

1. ŠEIMOS TRAGIŠKUMO PRIEŽASTYS

Niekas žemėje nėra tiek artimas pilnutinei laimei, kiek šeimos gyvenimas. Jau tik ta viena psichologinė galimybė turėti šalia savęs mylimą asmenį, kuris pasitinka mūsų džiaugsmus, kuris dalinasi su mumis malonumais, kuris mums teikia paguodos ir paramos sunkią valandą, — jau tik ši viena galimybė padaro šeimą laimės atžvilgiu nepralenkiamą jokios kitos žemiškos institucijos, jokios kitos žemėje esančios bendruomenės. Šeima yra vieta, kur laimė dygsta, klesti ir bręsta. — Iš kitos tačiau pusės, niekur tragikos grėsmė nėra tokia didelė ir tokia tikra, kaip šeimoje. Kurdamas šeimą, kiekvienas yra vedamas laimės ilgesio. Ją sukūręs, dažnas paregi šio ilgesio apgaulę ir sudužimą. Trys ketvirčiai žmones ištinkančių tragedijų yra šeimos tragedijos: šeimos įvykdytos, šeimos išaugintos arba bent šeimos pažadintos. Prie net ir kiečiausiai uždarytų šeiminės laimės durų nuolatos tyko nelaimė, nenuvejama ir neatsiprašoma. Nevisados ji įžengia vidun. Nevisados laimingas šeimos gyvenimas sudūžta. Tačiau visados mes, šeimą sukūrę ar ją sukursią, gyvename pastovios grėsmės akivaizdoje. Jeigu visas žemiškasis mūsų buvimas yra grėsmingas, tai labiausiai grėsminga yra *šeiminė* šio buvimo forma.

Kodėl taip yra? Kodėl laimė ir tragika yra taip ankštai susijusios šeimos gyvenime? Kodėl slapčiausi ir sykiu žmogiškiausi mūsų ilgesiai yra sykiu ir trapiausi?

Šeima yra tragiška jau pačioje savo *sąrangoje;* tragiška todėl, kad ji yra sudėta iš priešgyniškų pradų. Šeima juk yra vyro-moters bendruomenė. Tuo tarpu vyras ir moteris yra du skirtingi, dar daugiau: du priešingi pasauliai. Juodu niekados nesusilieja į vieną. Juodu niekad neištirpsta vienas kitame. Vyras visados daugiau žiūri į daiktą, moteris daugiau į asmenį. Vyro visa veikla yra daugiau išcentrinė, moters daugiau įcentrinė. Vyras veikia, moteris veiksmą priima. Vyras yra judrus, moteris sėsli. Todėl vyras veržiasi į pasaulį, tuo tarpu moteris pasilieka namuose. Vyras kuria mokslą, meną, techniką, ūkį, o moteris globoja ir ugdo naują gyvybę, kuria papročius, tradicijas, neregimą, bet jaučiamą aplinkos dvasią. Ir štai, šitos dvi priešingos asmenybės, šitie du priešingi gyvenimo stiliai, šitie du priešingi pergyvenimai bei polinkiai susitinka ir susijungia vienoje ankštoje, be galo vidinėje bendruomenėje, kuria yra šeima. Ar nuostabu tad, kad juodu visados yra gresiami persiskirti ir nueiti kas sau? Ar nuostabu, kad vyras ir moteris visados kovoja slaptą tarp savęs kovą, kuri labai dažnai prasiveržia aikštėn ir sugriauna visas iliuzijas? Vyras ir moteris, eidami į šeimą ir joje būdami, ieško kiekvienas visai ko kito. Vyrui šeima yra poilsio ir atsigavimo laukas. Ji stovi jam daugiau ar mažiau *šalia* jo tikrojo gyvenimo. Vyras šeimoje negyvena tikra ir giliausia šio žodžio prasme: jis joje tik *būna*. Tuo tarpu moteriai šeima yra jos pilnutinio veikimo dirva. Ji yra suaugusi su šeiminiu gyvenimo būdu ligi pat savo gelmių. Šeima moteriai nėra priedas prie jos žmogiškosios egzistencijos, bet pati šita egzistencija. Vyras skursta ir nyksta uždarytas *tiktai šeimoje*. Moteris nyksta ir skursta išjungta iš šeimos. Ar tad daug reikia, kad šie priešingi polinkiai suardytų aną vidinę bendruomenę, padarydami ją tik grynai viršinę, viešą, tačiau jau be dvasios ir be širdies? Šeiminės laimės grėsmė kyla iš vyro ir moters skirtybių, kurios yra labai gilios, nieka-

dos neišdildomos, kūrybiškos, bet sykiu ir pavojingos. Šeimos tragika yra įausta į pačius šeiminio gyvenimo pagrindus.

Tačiau tos pačios vyro ir moters skirtybės, tos pačios lyčių priešginybės yra ir šeimos laimės priežastis. Vyras ieško šeimos ne tik todėl, kad pratęstų savo giminę vaikuose; ne tik todėl, kad patenkintų savo kūno svajones; ne tik todėl, kad turėtų šeimininkę kasdienos reikalams, bet svarbiausia todėl, kad *jam negera būti vienam*, kaip Viešpats yra pasakęs jau pačią pirmąją žmogaus buvimo dieną. Gali visi anksčiau minėti akstinai būti šeimos sukūrimo priežastis subjektyviai, psichologiškai, tačiau jie nėra giliausias pagrindas, kuris padėtų šeimai neišgriaunamus, iš pačios prigimties kilusius pamatus. Taip pat moteris ilgisi šeimos ne tik todėl, kad gimdytų naują gyvybę; ne tik todėl, kad turėtų savo globėją ir aprūpintoją; ne tik todėl, kad jai vienai sunku pasaulyje, bet svarbiausia todėl, kad ji ilgisi pilnutinio buvimo, anos šonkaulinės egzistencijos, dėl kurios ji yra *žmona*, vadinasi, iš žmogaus paimta ir į antrą todėl žmogų linkstanti. Lytys yra persiskyrusios žmogaus būties išraiškos. Jos yra dvi žmogaus pusės, dvi ne matematine, bet *metafizine* prasme. Tai yra du žmogiškieji buvimo *būdai*, nepilni kiekvienas savyje ir todėl nepilnai ir netobulai vykdą ir žmogiškuosius uždavinius. Užtat lytys ir ilgisi viena antros. Jos ilgisi amžinam susijungimui, amžinai bendruomenei. Jos nori būti šalia viena antros ir su viena kita visą laiką ir visu savo turiniu. Šeima kaip tik yra tokia lyčių susitikimo ir susijungimo vieta. Šeimoje lytys įvykdo savo ilgesį išeiti iš siauro *pusinio* savo buvimo ir sukurti *pilnutinę* žmogiškąją būtį. Bet pilnutinės būties ir pilnutinio gyvenimo sukūrimas yra sykiu ir laimės suradimas. Laimė nėra viršinis koks nors pradas. *Laimė yra būties visuma.* Lytiniu atžvilgiu žiūrint, šita visuma niekur kitur nėra randama, kaip tik šeimoje, nes tik šeimoje vyras ir moteris pergali savo būties ankštumą ir subendrina savo gyvenimą ligi fizinio susijungimo. Todėl jeigu vienu atžvilgiu vyro ir moters skirtybės yra pavojingos, tai kitu atžvilgiu jos yra laimingos, nes tik jų sujungimas teikia laimės, ramybės ir džiaugsmo. Šeimos laimė yra šiomis skirtybėmis pagrįsta ir jomis tesilaiko. Vyras gali būti laimingas tik su moterimi, ir moteris tik su vyru. Tos pačios lyties draugai ar draugės gali vienas kitam daug *padėti*. Tačiau jie negali subendrinti savo būties ir tuo pačiu negali būti vienas kitam *laimės* šaltiniu.

Šiuo atžvilgiu šeima yra pats didysis žemiškojo gyvenimo paradoksas. Iš vienos pusės ji slepia savyje didelę tragiką ir didelę grėsmę. Iš kitos — ji teikia ir didžiausios laimės. Būdama tragiška pačioje savo sąrangoje, ji vis dėlto dėl tos pačios sąrangos virsta žmogaus atbaigėja, papildytoja, išskleidėja ir tuo pačiu jo laimės kūrėja, nes laimingas žmogus yra tik tada, kai jis yra pilnutinis, o pilnutinis žmogus gali būti tik šeimos žmogus.

Antra priežastis, kodėl šeima yra tragiška ir pilna sudužimų, yra asmens ir visuomenės susidūrimas jos gyvenimo plote. Šeima yra ne tik asmeninis mūsų pačių dalykas, bet sykiu ir *visuomeninis* uždavinys. Sudaryti šeimą šiandien kultūringose tautose paprastai yra laisvas reikalas, vykdomas pačių sužadėtinių. Tačiau ją sudarius, visuomenė pradeda reikšti savo teises. Iš tikro, vaikų atsiradimas ir jų auklėjimas, turtiniai santykiai tarp vyro ir žmonos, tarp tėvų ir vaikų, krašto tradicijos, besireiškiančios šeimos gyvenime — visa tai jau yra nebe tik individualinis, bet ir visuomeninis dalykas. Be to, net ir pats šeimos sudarymas yra visuomenės apstatomas tam tikromis sąlygomis, kurių neįvykdžius visuomenė nepripažįsta šeimos teisėta. Vadinasi, žmogus šeimos gyvenime turi paisyti didelio visuomenės intereso kartais net prieš savo valią ir savo įsitikinimus. Gyvendamas su kitais ir būdamas organiškas visuomenės narys, jis negali savo šeimos gyvenimo iš šitos visuomenės išskirti ir ją kurti bei tvarkyti taip, tarsi visuomenės visiškai nebūtų. Visuomenės teisės ir jos pretensijos šeimos gyvenime yra suprantamos ir paisytinos.

Tačiau kaip tik dėl šito visuomenės kišimosi į šeimos gyvenimą ir kyla neviena tragedija. Nevieną sykį visuomenės reikalavimai nesutinka su asmens įsitikinimais, su jo siekiamu tikslu ir net su jo sąžine. Tiesa, krikščionybė moko, kad klausyti savos sąžinės mes turime visur ir visados, nežiūrėdami, ar tai kam nors patinka ar ne. Tačiau turime pripažinti, kad šitoks paklusimas savai sąžinei, jeigu jis susikerta su visuomenės valia, su papročiais, su galiojančiomis teisėmis, reikalauja didelės aukos ir nevisiems yra pakeliamas. Todėl nevienas žmogus gyvena moterystėje prieš savo sąžinę, norėdamas patenkinti visuomenę ir išvengti su ja daugiau ar mažiau skaudaus konflikto. Ir čia glūdi gilus šeiminės tragikos šaltinis. Dar daugiau, čia glūdi esminė šeimos gyvenimo tragika. N. Berdiajevas teisingai sako, kad "meilės reiškinys tarp vyro ir moters pasilieka visiškai neprieinamas visuomeninei kasdienybei... Meilė savo esme yra reiškinys, stovįs šalia visuomenės ir neturįs jokio ryšio su visuomene ir su rūšimi; tai reiškinys esmingai asmeninis, susijęs su individu".[1] Tačiau kadangi meilė objektyvuojasi regimomis formomis — bendras vyro ir moters gyvenimas, vaikai. — todėl visuomenė ir pradeda norėti šį reiškinį tvarkyti ne tik jo viršinėse išraiškose, bet kartais net ir jo esmėje. Visuomenės kišimasis į meilės sritį visados yra pergyvenamas, kaip skaudus ir net nepakenčiamas, nes tai reiškia kišimąsi į dviejų žmonių pačią intymiausią būtį. Tas pats Berdiajevas labai gražiai pastebi, kad "tarp dviejų besimylinčiųjų būtybių bet kurio trečiojo yra per daug".[2] Vienintelis trečiasis, kuris moterystėje yra pakenčiamas, dar daugiau: kuris moterystę laiko ir ją skleidžia, yra *vaikas* gamtiniu atžvilgiu ir *Dievas* antgamtiniu atžvilgiu. Dievas yra meilės pagrindas ir šaltinis,

vaikas yra šios meilės vaisius. Juodu tad abu besimylinčiųjų ne tik neperskiria, bet dar labiau suartina ir suriša. Tačiau visuomenės ranka čia visados yra pergyvenama kaip svetima ir nereikalinga. Deja, jos nėra galima išvengti. Mūsų šeima pasidarytų per daug palaida ir mūsų meilė greitai išsigimtų, jeigu nebūtų visuomeninių nuostatų, kurie duotų tam tikras šiems intymiems dalykams formas ir įstatytų juos į tam tikrą pastovų kelią. Visuomenės įsikišimas daugeliu atžvilgių yra asmeniui išganingas, nors ir ne be grėsmės šį asmenį sužaloti ir jo sąžinę iškreipti. Visuomenės ir asmens susidūrimas šeimoje yra didelės grėsmės šaltinis, ir neviena šeiminė tragedija yra iš šio šaltinio išplaukusi.

Šeima tad, kaip matome, yra tragiška pačioje savo sąrangoje. Būdama vyro ir moters bendruomenė, ji slepia savyje pavojų suirti dėl vyro ir moters skirtingų gyvenimo būdų bei polinkių. Būdama asmens ir visuomenės derinys, ji slepia savyje pavojų suirti dėl asmens ar visuomenės reikalavimų persvaros. Šių pavojų akivaizdoje nevienas gali pagalvoti taip, kaip apaštalai pagalvojo, išgirdę, kad Jėzus draudžia paleisti sykį vestą moterį: "Jei toks, kalbėjo apaštalai, vyro dalykas su moterimi, tai neverta vesti" (Mat. 19, 10). Jei šeima yra pilna tokių pavojų ir tokios grėsmės, tai gal geriau jos visai nesudaryti? Tačiau Kristaus atsakymas apaštalams tinka šiuo atžvilgiu kiekvienam. Kristus apaštalams atsakė: "Ne visi išmano tą žodį, bet tie, kuriems duota... Kas gali išmanyti, teišmano" (Mat. 19, 11,12). Šeima yra prigimtas žmogaus siekimas, nes tik šeimoje žmogus gali atrasti save ir papildyti savo būtį. Visi kiti gyvenimo būdai šeimos neatstoja. Jeigu yra ir turi būti nevedančių ir netekančiųjų dėl dangaus karalystės, tai jie yra išimtys, kilusios dėl dabartinės žemiškosios santvarkos netobulumo. *Amžinajame žmogaus pirmavaizdyje celibatas yra nenumatytas.* Rojinė Žmogaus būsena celibato nežino. Šv. Tomas, nagrinėdamas šį, tegul ir labai teorinį klausimą, sako, kad rojuje būtų gimę lygiai tiek pat berniukų, kiek ir mergaičių, kad kiekvienam būtų tekę po vieną. Kitaip sakant, *šeima yra normalus ir natūralus žmogaus buvimo būdas.* Vengti šeimos dėl to, kad būtų galima laisviau pagyventi, turėti mažiau rūpesčių, mažiau vargo ir nelaimių, yra klaida, labai dažnai fatališka, nes senberniai ir senmergės paprastai turi nė kiek nemažiau ir rūpesčio, ir vargo, ir nelaimių, nes pasidaro isterikai, neurastenikai, egotistai ir egoistai, kurių dėmesys susisuka aplinkui savos sveikatos išlaikymą, aplinkui smulkų ir juokingą prisirišimą prie šuniukų, kačiukų, baldų ir kitų daiktų. Kas nukrypsta nuo šeiminio gyvenimo būdo, tas tuo pačiu nukrypsta nuo prigimties nubrėžto žmogui kelio. O prigimtis visados keršina, ir kartais labai skaudžiai. *Atsisakes rūpintis asmeniu, žmogus pradeda rūpintis daiktu.* Atsisakes dalintis savo džiaugsmu ir vargu su mylimuoju ar mylimąja, žmogus dalinasi jais su gyvuliais. Šeimą žmogui gali atstoti tiktai Dievas, nes jis viską atstoja. Tačiau kiek tokių yra, kurie savo meilę ir savo širdį atiduoda Dievui? Jų yra tik saujelė — tarp kunigų ir vienuolių, nekalbant jau apie visą būrį įvairių įvairiausių buržuaziškai nusiteikusių senbernių ir senmergių. Todėl atsisakyti nuo šeimos, nenorint prisiimti rizikos, nėra joks šeimos tragiškumo problemos išsprendimas. Pabėgti nuo šeimos dar nereiškia pabėgti nuo savęs.

Šeimoje glūdinti tragika gali būti pašalinta tik ją laisvai bei drąsiai prisiimant ir pergalint. Ir gamta, ir kultūra, ir galop religija mums teikia įvairių įvairiausių priemonių minėtiems pavojams iš anksto suvokti, užbėgti jiems už akių ir tuo būdu jų išvengti. Be abejo, absoliutaus pergalės tikrumo čia nėra, kaip jo nėra nė visoje mūsų būtyje, net mūsų išganyme. Būti žemėje jau tuo pačiu reiškia rizikuoti. Tačiau jeigu reikia pasirinkti tarp dviejų rizikų: atsisakyti šeimos ir pasidaryti nevykėliu ar sudaryti šeimą ir būti nelaimingu, kiekvienas sveikos prigimties žmogus pasirinks antrąją riziką. Ji yra mažesnė, nes šeimos nelaimės yra lengviau išvengiamos, negu senbernio ydos. Ir ji yra garbingesnė. nes šeimos tragedijà pergyvenęs žmogus gali ją panaudoti savo dvasiai išskaistinti bei pakilninti. Tuo tarpu buržuazinis senbernio gyvenimas dvasią tiktai temdo ir susina.

Nepaisant tad šeimoje glūdinčios grėsmės, nepaisant nelaimės, kuri nuolatos stoviniuoja ties šeimos durimis, vis dėlto daugumos kelias eina į šeimą ir per šeimą. Tai yra pačios prigimties polinkis, Viešpaties įdiegtas ir pašvestas. O jeigu taip, tai mums belieka tik paieškoti būdų, kaip aną grėsmę sumažinti ir kaip aną stoviniuojančią prie šeimos durų nelaimę kuo toliausiai atstumti.

2. MEILĖ KAIP ŠEIMOS LAIMĖS IR TRAGIKOS PAGRINDAS

Jeigu pastatytume labai atvirą ir labai konkretų klausimą: kur glūdi giliausias šeimos laimės ir sykiu jos tragikos pagrindas, tegalėtume duoti vieną vieninteli atsakymą: *meilėje.* Meilė yra tasai pradas, kuris iškelia šeimos gyvenimą į pačias aukščiausias viršūnes, kuris duoda šiam gyvenimui nepasiekiamo laimės žavesio, kurio tačiau stoka nugramzdina tą patį gyvenimą į gilaus nusiminimo ir nelaimingumo sritis. Meilė yra matas, kuriuo yra matuojama šeimos laimė ir jos tragika; matas ne tik psichologinis, ne tik asmeninis, bet ir moralinis ir visuomeninis. Nuo meilės buvimo ar nebuvimo šeimoje priklauso ne tik vyro-žmonos sielos vidus, bet ir jų santykiai vienas su kitu, ir jų šeimos židinio sąranga bei dvasia, ir galop net jų vaikų auklėjimas. Meilė yra vienintelė tikra ir sėkminga priemonė išvengti anos nuolatinės grėsmės bei nelaimės, kuri mūsų nuolatos tyko prie mūsų šeimos durų. Todėl kalbėti apie meilę ryšium su šeimos laime ir jos tragika reiškia kalbėti apie pačią šių dalykų esmę.

Meilė yra nepaprastai gilus dalykas. Reikia galutinai ir nebegrįžtamai nusikratyti lėkštomis biologizmo pažiūromis, esą, meilė esanti tiktai poetinis lytinio geismo pridengimas, kurio tikslas yra palaikyti ir padidinti žmonių giminę. Tai pažiūra, kuri nemaža nelaimių yra padariusi šeimos gyvenimui. Jeigu yra tiesa, kad meilė neša visą žmogaus būtybę, vadinasi, ir jo kūną, tai visiškai yra klaida, kad meilė kūno ilgesiu išsisemia ir pasitenkina. Lytinis geismas ir meilė yra du esmingai skirtingi dalykai. Kiekvienoje tikroje meilėje glūdi ir kūninio susijungimo ilgesys, nes meilė yra nedalinama. Tačiau kūninis susijungimas yra galimas ir be meilės. Jo šiais laikais yra pilna visuose gatvių kampuose ir visose vad. "padoriose draugijose." Kūninis susijungimas yra pilnutinės ir tikros meilės išvada, pasėka, vaisius, išraiška, tačiau jokiu būdu ne priežastis ir ne giliausias pagrindas. Ne todėl mes kitą žmogų mylime, kad su juo susijungiame, bet todėl su juo susijungiame, kad jį *jau* mylime. Susijungimas meilę palaiko ir ją išskleidžia, kaip apskritai kūnas palaiko ir leidžia išsiskleisti žmogaus dvasiai. Tačiau kaip ne kūnas yra dvasios pagrindas, taip ir ne susijungimas yra meilės pagrindas.

Meilės paslaptis glūdi žmogaus *asmens* paslaptyje. Žmogaus asmuo yra uždaras savyje: jis yra neprieinamas nei kito protui (pažinimas) nei valiai (veikimas). Jis gyvena savyje vienišą gyvenimą. Jo centras yra nepasiekiamas jokiomis intelektualinėmis, estetinėmis ar moralinėmis galiomis. Tai yra "individuum ineffabile"— "neišreiškiamas vienetas", kaip sakydavo senieji filosofai. Ir vis dėlto šitas uždaras vienetas yra skirtas gyventi bendruomenėje. Žmogus yra apspręstas būti drauge su kitais. Ir tik šitas buvimas drauge su kitais yra tikrai žmogiškas. Žmogus yra pasmerktas suskursti ir sunykti, jeigu jis yra atskiriamas nuo kitų, jeigu tarp jo ir kitų nėra jokio santykio, jokio bendravimo. Nepasiekiamas asmens uždarumas stengiasi išsilaužti iš savo sienų ir atsiskleisti kitam. Anasai "neišreiškiamas vienetas" kaip tik mėgina save išreikšti ir atverti. Tai yra pagrindinis žmogiškosios egzistencijos dėsnis.

Tobuliausias ir giliausias asmens atsiskleidimas kitam asmeniui ir yra *meilė*. Mylėti kitą reiškia priimti jį į savo asmens sferas ir sykiu pačiam kito asmenyje gyventi. Davimas ir priėmimas yra meilės esmė. "Jei mylimės, sako senas lotyniškas posakis, tavo yra tai, kas mano, ir mano yra tai, kas tavo" — "Si amamus, et meum est quod tuum, et tuum est quod meum". Ir šitas *vertybių subendrinimas* eina ligi pat aukščiausio laipsnio. Meilė savo gelmėse yra ne kurių nors viršinių gėrybių subendrinimas, bet pačių asmenybių susiliejimas į vieną, psichologine ir moraline prasme, asmenybę. Mylįs žmogus yra *kitokia* asmenybė, negu tasai, kuris nemyli. Mylįs žmogus yra praplėsta ir papildyta asmenybė. *Jis yra įėmęs kitą asmenybę į save ir gyvena ne* tik savo, bet ir kito gyvenimu. Jo gyvenimas tuo būdu darosi sustiprintas ir pakeltas į aukštesnį laipsnį. Meilė pralaužia minėtą asmens uždarumą, išgelbsti jį iš jo siaurumo ir išveda jį į tikros žmogiškosios egzistencijos plotmes. Jeigu tikrai žmogiškai būti reiškia *drauge būti*, tai meilė kaip tik ir yra šitoks *buvimas drauge*, vadinasi, tikrai žmogiškasis buvimas.

Todėl meilės *objektas* yra ne kuri nors žmogaus ypatybė, ne kuri nors jo galia, ne kuris nors pradas, bet *pats asmuo kaip toks:* meilės objektas yra žmogiškoji asmenybė savo vienkartiškume ir nepakartojamume. Mes mylime mylimajame ar mylimojoje ne jo ar jos inteligenciją, sumanumą, gerumą, gražumą, bet jį ar ją pačią, *kaip asmenybę*, kuri mums yra vienintelė, nepakeičiama ir nepakartojama. Pati šio asmens egzistencija, pats jo buvimas yra mums vertingas ir neatstojamas. Atidarę savo asmenį šiam žmogui, mes subendriname su juo savo būtį: jis mums tampa mūsų antruoju Aš. Todėl mes ir negalime be jo gyventi, kaip negalime gyventi be saveęs pačių. Meilėje mes jaučiamės tapę žmogiškąja *visuma*, nes be meilės mes esame tiktai *dalys*. Todėl kaip dalis ilgisi visumos, taip vyras ilgisi moters ir moteris ilgisi vyro, ir jų pilnutiniame asmenybių susibendrinime šios dalys sutampa į visumą, sukurdamos tuo būdu pilnutinį ir laimingą gyvenimą. Šios visumos akivaizdoje kinta ir atskiros asmens ypatybės bei žymės. Mylimos ir mylinčios asmenybės šviesa perkeičia visa, ką mylimasis ar mylimoji turi. Labai dažnai yra sakoma, kad meilė yra akla. Posakis yra labai teisingas ir sykiu labai klaidingas. Teisingas jis yra ta prasme, kad meilė atskiras mylimo žmogaus savybes vertina ne objektyviniu bendru mastu, bet subjektyviniu individualiniu: mylimas žmogus *man* yra ir geras, ir gražus, ir kilnus, ir protingas, kitaip sakant, jis visiškai mane patenkina, nes aš jį myliu. Objektyviai imant, jis gali būti ir ne toks jau geras, ir ne toks jau gražus, ir ne toks jau protingas. Tačiau kadangi meilė yra ne objektyviam reikalui, bet *mano* asmenybės papildymui, tuo pačiu ji objektyvinių mastų netaiko ir jų nėra reikalinga. Todėl kai mylimasis, sakysime, yra patenkintas savo mylimąja ir pyksta, kai kolegos ją kritikuoja, jis yra visai teisus. Klysta jo kolegos, nes jie taiko objektyvinį mastą, kuris meilei netinka. Tačiau klystų žmogus, jeigu jis savo mylimosios ypatybes norėtų padaryti objektyvinėmis ir tai, kas patinka jam, norėtų, kad patiktų visiems. Meilė yra nepaprastai individualus dalykas, nes ji yra asmenybės atsiskleidimas. Tačiau kiekviena asmenybė juk yra vienkartinė savyje. Dviejų vienodų asmenybių būti negali. Todėl negali būti nei dviejų vienodų meilių nei dviejų vienodų vertinimų meilės atžvilgiu. Meilė yra akla objektyvinėms normoms ir savybėms, kurios gali būti bendros daugeliui, nes ji iš esmės yra subjektyvus ir individualinis dalykas. Tačiau meilė yra nepaprastai šviesiaregė subjektyviniam asmenybės pasipildymui, nes *ji intuityviai paregi kitame žmoguje* man reikalingą ir mano trokštamą būtį ir jai atsiskleidžia.

"Mano mylimoji yra gražiausia". Be abejo, šitoks, dažnai girdimas posakis yra klaidingas, jeigu šį grožį laikysime *objektyvine* vertybe. Tačiau jis yra gili tiesa, jeigu šį grožį laikysime *subjektyviniu* pergyvenimu, nes mano mylima moteris man *iš tikro* yra gražiausia, nes ją tokią padaro mano meilė, padaro ne kitiems, ne objektyviai, bet *man pačiam*. "Meilėje, teisingai pastebi W. Schubart, esama daugiau, negu tik grožio: čia esama sielos sukrėtimo ir veržimosi į absoliutines vertybes. Ne grožis apsprendžia, ką mes mylime, bet meilė apsprendžia, ką mes laikome gražiu. Ne eros eina paskui groži, bet grožis seka paskui eros. Visa, ką eros paliečia, paneria į grožio šviesą. Kadangi mes mylime, mylimasis mums atrodo gražus, o ne todėl mes mylime, kad jis yra gražus".[3] Tai tinka ne tik grožiui, bet ir bet kuriai kitai atskirai asmens savybei.

Jeigu meilės objektas yra žmogiškoji asmenybė, tai meilės *tikslas* yra šios asmenybės visiškas suliejimas su savąja. Ieškodamas būdo būti drauge ir radęs asmenybę, su kuria šitas buvimas drauge pasirodo įvykdomas, žmogus siekia susijungti su šia asmenybe visu savo turiniu ir visu savo gyvenimu. Meilė yra pilnutinis susijungimas: viso žmogaus su visu žmogumi. Todėl bet kurios srities išskyrimas nesiderina su meilės visuotinumu, pažeidžia ją jos pilnatvėje ir tuo pačiu gali ją pražudyti. Šitas subendrinimas paliečia visas sritis: ir kūno, ir dvasios, ir turto, ir apskritai gyvenimo būdo. Mylimasis su mylimąja gyvena tą patį vieną gyvenimą.

Objektyvi šitokio vieno ir to paties gyvenimo *išraiška* yra šeima. Šeima yra esmingai *meilės bendruomenė*, įvykdyta viršiniu visuomeniniu pavidalu. Tai, kas anksčiau buvo tik dviejų žmonių širdyse ir dvasiose, tai ko jie dar tik siekė, šeimoje objektyvuojasi ir įvyksta. Šeima virsta meilės objektyvacija. Todėl tarp meilės ir šeimos nėra esminio skirtumo. Kai sakome *meilė*, turime daugiau galvoje vidinį-subjektyvų dviejų asmenybių susijungimą. Kai sakome *šeima*, turime galvoje daugiau viršinį-objektyvų-visuomeninį tų pačių asmenybių gyvenimo subendrinimą. Meilė yra šeimos siela ir jos gyvybė. Šeima yra meilės apsireiškimas, meilės kūrinys. Todėl meilė apsprendžia šeimą visu plotu. Meilė teikia šeimai pagrindą ir prasmę. Todėl meilės esmė ir meilės tikslas yra ir turi būti išreiškiami ir šeimos gyvenime. Dar daugiau, šeima tam ir yra kuriama, kad meilės esmė ir meilės tikslas galėtų būti įvykdyti ir pasiekti. Jeigu tad meilė yra dviejų asmenybių atsiskleidimas viena kitai, tai šeima turi būti šio atsiskleidimo įvykdytoja ir palaikytoja. Jeigu meilė ieško kitos asmenybės jos vienkartiškume, tai šeima turi šitą ieškojimą patenkinti ir tokį vienkartiškumą padaryti nuolatinį. Jeigu meilės tikslas yra visiškas vienos asmenybės suliejimas su kita, tai šeima turi šitą suliejimą realizuoti ligi visiškos pilnatvės ir neišardomumo. Kitaip sakant, *šeima turi būti nuolatinis meilės vykdymas dviejų asmenybių gyvenimu.*

Todėl visu griežtumu reikia pasisakyti prieš aną pasklidusį prietarą, kad šeima esanti meilės karstas. Taip, šeima gali palaidoti meilę. Čia ir yra jos grėsmė. Tačiau normaliu atveju šeima yra ne meilės karstas, bet *meilės pražydimas ir subrendimas*. Meilė be šeimos yra grynai subjektyvi ir individuali. Tai dvasia neturinti kūno, todėl gresiama silpti ir nykti. Tuo tarpu šeima duoda meilei konkrečią regimą objektyvinę formą, todėl meilę įkūnija ir tuo pačiu padaro pastovią, sakramentinėje moterystėje net amžiną. Perskirti meilę ir šeimą, reiškia perskirti du iš esmės vienas kito siekiančius ir reikalaujančius dalykus. Tai reiškia perskirti žmogiškosios pilnatvės siekimą, neleidžiant jam įvykti visoje savo pilnatvėje. Meilė ir šeima priklauso viena kitai ir viena kita laikosi.

Ir vis dėlto šiame netobulame žemės gyvenime mes užtinkame nevieną šeimą — be meilės. Ar ji buvo sudaryta nesimylint, ar meilė paskui išnyko dėl tam tikrų priežasčių, tačiau savo tikrovėje neviena šeima yra tiktai lukštas, tiktai kiautelis, iš kurio išskrido peteliškė. Ir čia glūdi pati didžiausia šeimos tragika. Soeren Kierkegaard yra pasakęs apie žmogaus egzistenciją, kad joje "pavojingiausia yra leisti Dievui iškeliauti". Šiuos jo žodžius galima parafrazuoti šeimos atžvilgiu: *šeimoje yra pavojingiausia leisti meilei iškeliauti*. Juk kas gi yra šeima be meilės? Tai, kaip sakiau, kiautas, iš kurio išskrido peteliškė. Tačiau juk šita peteliškė buvo šeimos siela ir jos gyvybė. Vadinasi, šeima be meilės yra tik lavonas, tik nebegyvas daiktas, kuris iš viršaus gali laikytis dar ir ilgai — net ligi gyvenimo galo, — bet kuris savo esmėje ir savo viduje yra jau miręs. Šeima yra visuomeninė savo formoje. Tačiau jeigu jos negaivina meilė, ji virsta tiktai gryna forma, neturinčia turinio nė mistinio pagrindo. Bet argi galima žmogui pakelti tokią tuščią formą? Ar gali žmogaus asmenybė nesužlugti šio negyvo kiauto slėgiama? Iš tikro taip ir būna. Šeima be meilės dažniausiai yra nepakeliama, jei žmogus nori atlikti jos pareigas nuoširdžiai: tokiu atveju jis ją meta. O jeigu jos nemeta, tai jos pareigų neina, apgaudinėdamas ir save ir kitus. Šeima be meilės yra tragiškiausia žemiškojo buvimo forma. Ji verčia žmogų subendrinti savo asmenybės turinį, savo švenčiausius jausmus su tuo, kuris yra nemylimas ir kuris pats nemyli. Tai yra asmenybės pažeminimas, pats didžiausias, koks tik gali būti. Todėl visu griežtumu reikia įspėti tuos, kurie manytų šeimą kurti visokiais kitokiais motyvais, bet ne meilės. Grožis, turtas, sveikata, tautybė, religija gali turėti ir faktiškai turi didelės reikšmės. Tačiau ne jie yra lemiantieji veiksniai šeimai sudaryti. Pirmoji vieta čia tenka meilei. Kur meilės nėra, ten šeima neturi būti sudaroma, nors visos kitos sąlygos ir būtų.

Nuostabi yra žmogiškosios prigimties sąranga, kad vyras ir moteris negali būti vienas kitam neutralūs, gyvendami vienoje bendruomenėje. Vyras su vyru arba moteris su moterimi gali gyventi tame pačiame bute ilgus metus, net

visą gyvenimą, ir nesijausti nei ypatingai susirišę nei ypatingai atsiskyrę. Jie gali pasilikti daugiau ar mažiau neutralūs. *Jie gali būti tik pažįstami* ir kolegos. Tačiau šitokio kolegiškumo negali būti tarp vyro ir moters. Moteris ir vyras arba mylisi arba pradeda vienas kitu bodėtis ir vienas kito nekęsti. Ir čia apsireiškia visa šeimos be meilės tragedija. Dvi asmenybės, kurios prisiekė prieš altorių viena kitą mylėti, pradeda jausti, kad jos viena kitos ne tik nebemyli, bet net pradeda nekęsti ir niekinti. Šeimoje be meilės *vyras pradeda niekinti savo žmoną.* Jis pradeda ją lyginti su kitomis moterimis, prikaišiodamas jos apsileidimą, negrožį, netvarką, išlaidumą, nemokėjimą auklėti vaikų ir tt. ir tt. Mergaitė, kuri anksčiau jam gal buvo ir gražiausia, ir išmintingiausia, ir tvarkingiausia, kurios jis nebūtų iškeitęs už nieką pasaulyje, dabar virsta vis labiau jo paniekos objektu. Labai galimas daiktas, kad objektyviai ji tokia ir yra. Tačiau meilė jam buvo uždengusi akis nuo šitų objektyvinių ydų. Meilei žlugus, jo akys atsivėrė, ir jis pamatė, kad objektyvinės vertybės jo žmonoje yra labai menkos. Tačiau jis su šita moterimi yra surištas amžinai. Jis negali ja nusikratyti. Jis negali į ją žiūrėti neutraliai, kaip į savo kaimynes, nes ši moteris yra *jo* moteris, jo kūnas ir kraujas. Tada jis pradeda ją niekinti, žeminti, peikti, kad tuo būdu galėtų nuo jos atsiskirti bent savo viduje, jeigu negali atsiskirti iš viršaus. *Panieka yra vyro pergyvenimas šeimoje be meilės.*

Panašus vyksmas eina ir moters sieloje. Moteris, kuri vyro nemyli arba nebemyli, taip pat nėra ir negali būti jam neutrali. Sykį atidavusi jam savo jaunystę, savo jausmus ir savo paslaptis, ji negali šio žmogaus pergyventi, kaip svetimo, kaip jai nereikšmingo. Kūninis susijungimas *padaro žmones priklausomus vienas kitam*, ir šio fakto niekas negali išdildyti. Tačiau šitas žmogus nustoja būti mylimas. Moteris pradeda gailėtis buvusi jo. O jeigu šitas buvimas jo dar pasikartoja ir be meilės, moteris jaučiasi esanti pažeminama į daikto kategoriją, patarnaudama tiktai vyro geismams. Tuomet moteryje kyla neapykanta. *Moteris pradeda vyro nebekęsti.* Kadaise buvusi meilė virsta savo priešginybe. Galimas daiktas, kad nesykį moteris negali nieko vyrui objektyviai prikišti: jis yra protingas, sveikas, turtingas, net religingas. O vis dėlto jos širdyje glūdi neapykanta, išeinanti aikštėn šiurkščiais atsakymais, nerūpestingumu šeimos židinio reikaluose, nemėgimu vyro draugijos, nebuvimu su juo kartu ir tt. ir tt. Neapykantos ugnimi moteris nesąmoningai stengiasi išdeginti pergyvenimą, kad šis vyras yra jos ir kad ji yra jo. Neapykanta yra moteriškas reagavimo būdas į šeimos be meilės gyvenimą.

Šitie tad du psichologiniai pergyvenimai — panieka iš vyro pusės ir neapykanta iš moters pusės — yra ryškiausi šeimos be meilės ženklai. Jau iš anksto galima suprasti, koks psichologinis ir moralinis pragaras kuriasi tokioje bendruomenėje, kuri yra valdoma paniekos ir neapykantos. Surišti amžinu ryšiu, priversti iš viršaus statyti padorią ir gražią bendruomenę, o viduje *penimi* paniekos ir neapykantos, šie žmonės velka sunkų, daugeliui tiesiog nebepakeliamą jungą, kol mirtis juos išvaduoja. Ar reikia dar tragiškesnio likimo? Ar reikia dar baisesnės gyvenimo formos, kaip gyvenimas su moterimi be meilės? Iš čia kyla įvairūs įvairiausi nusikaltimai ir ydos: girtuokliavimas, nes juk reikia apsvaigti, kad nejaustum kasdieninių neapykantos žvilgsnių; ieškojimas svetimų vyrų ir svetimų moterų, nes savasis ar savoji yra tik kūnas be širdies, tik lavonas; nerūpestingumas, nes šeiminis gyvenimas yra nustojęs prasmės ir ateitis yra sudužusi; galop persiskyrimas, nes kartais iš tikro yra geriau suardyti aną tuščią kevalą, negu jame dusti ir trokšti. Šeima be meilės iš tikro yra karstas, bet jau ne meilės, nes meilės čia nėra, o žmogiškosios asmenybės ir žmogiškojo gyvenimo.

Išvada yra labai aiški: *reikia visomis jėgomis kovoti už šeimą, pastatytą ant meilės.* Reikia šeimos be meilės niekados, jokiu atveju ir jokiomis sąlygomis nekurti, o sukūrus iš meilės, reikia dėti visas pastangas meilę išlaikyti ir ištobulinti. Meilė savo esmėje yra amžina. Laikinė meilė yra tik meilės išjuoka. Žmogus atsiskleidžia kitam žmogui ne metams, bet amžinybei. Jis sulieja su kitu savo būtį, jis tampa jo, todėl esmėje ir negali nuo jo atsiskirti. Meilė pati savyje slepia amžinybės ilgesį ir amžiną savo pačios buvimą. Taip yra idealinėje srityje, pačioje esmėje. Tačiau kasdieniniame netobulame žemės gyvenime, kuriame valdovas yra ne amžinybė, bet viską dildąs ir naikinąs laikas, meilė gali pasidaryti taip pat praeinanti. Kasdieniniame gyvenime *esama ištisos eilės priežasčių ir sąlygų, kurios* gali meilę pražudyti ir ją iš tikro nesykį pražudo. Daugybė sukurtų iš meilės šeimų vėliau pasidaro tragiškos, nes netenka meilės. Daugybė vyrų ir moterų, mylėjusių savo žmonas ir vyrus, vėliau pradeda jų nebekęsti ir niekinti. Nors meilė yra amžina savo esmėje, nors ji yra stipri, kaip mirtis, tačiau žemiškoje tikrovėje ji yra gležna, reikalinga didelių pastangų jai išlaikyti ir išvystyti. Šeima, pastatyta ant meilės, reikalinga didelės priežiūros, kaip lepus augalėlis, kad jo nenudegintų saulė ir nenukąstų šalna. Laimė ir tragika šeimos gyvenime ateina ne be mūsų pastangų ir ne be mūsų kalčių. Abi šeiminio gyvenimo pusės — vyras ir moteris — ir pati šeiminė bendruomenė yra pašauktos ugdyti meilę bendrame gyvenime. Didele, labai didele dalimi šeimos laimė yra patikėta mūsų pačių rankom.

---

1. De la Destination de l'Homme, 300 p. Paris 1935.
2. Op. cit. 305 p.
3. *Religion und Eros*, 15 p. Muenchen 1944.

V. VAN GOGH

.KIPARISAI

ALFONSAS NYKA NILIŪNAS

MIEGANČIO VĖJARODŽIO SIMFONIJA

1.

Kiekvieną rudenį aš išeinu krauju takų ieškodamas,
Kaip senas šuliniakasys vandens, kaip lobių užkastų,
O mano galvą ir akis užlieja paukščių srovės juodos —
Lyg jie manęs kažko nebeatsakomo klaustų.
Jie pasirodo blyškiame danguj, kaip raidės
Baisaus sprendimo, parašyto man kadais...
Ir krankia ir, lyg nenorėdami palikti, skraido,
Siaubingai žaisdami man mylimais vardais.

2.

Aš sukniumbu — ir jie mane palieka
Ten vienišą, kaip žemė, kaip rudens laukų smiltis,
Klausytis, kaip vaikystėje viršum galvos man šlama
[liepos
Ir dobiliukai, dirvonėlyje lakstydami, balti,
Kaip sodo takeliu pareina motina, kaip žemė,
[tamsiaplaukė
Ir žydinčius medžius pripildo jos dainavimas jaukus,
Kaip vakaras, lyg juodas laivas, plaukia
Per miegančius javų lopšinėje žvaigždynus ir laukus.

Aš nueinu tenai, kur ant kalvos, pageltusių ražienų
[viduryje
Palinkęs stovi tuščias namas negyvu žvilgsniu aklu.

3.

Supuvę grindys. Vėjarodis miega surūdijęs
Ir mėlynose akyse jau nebėra stiklų.
Pro jo grindis vėl nori išsiveržus žemė pasirodyt:
Piktoji žemė, kažinkam palaidojus atsiminimus,
Ir paprasta žolė, nužudžiusi takus ir sodus,
Paslėpus vieškelius į prarastus namus.

4.

Įėjęs pro duris, ramus ties langu atsisėdu
Liūdnam skambėjime: J e s a i s q u e t u m' a t t e n d s.
Tik nebėra sugrįžusios iš darbo motinos šėšėlio sienoje;
[sulūžę kėdės
Ir mandalina miega kupina dainų.
O kirminas ritmingai tebegraužia mėlynas akis
[paveikslo švento;
Dvi raidės M dar tebėra išpiaustytos stale.
Atplyšę darganoj liūdnai dainuoja lubų lentos
Ir sudrengtas paukštelis nykiai čirpauja šalia.

5.

Pro langus krenta ant grindų geltoni liepų lapai.
Ir vėjas baigia plėšyti kampe palikusias knygas,
Kurias naktimis skaito tik vaiduoklis, darganoj sušlapęs,
Sugrįžęs iš kelionės vieną vakarą staiga.
Pavakariais sustoja skrendantys į šiaurę paukščiai;
Jie sugula marguose rūbuose lyg kaliniai,
Ir miega, jei neprikelia jų kūdikis, staiga pradėjęs šaukti,
Sapnuojantis gimtoje žemėje seniai.

6.

Aš sėdžiu ten ilgai. Ir taip kiekvieną dieną,
Kol rudenio lietus ir vėjas, susirūstinę abu,
Pragraužia dantimis medinę namo sieną
Ir skverbiasi širdin. O aš tuomet drebu,
Žiūrėdamas, kaip kruvini miškai per kalnus bėga,
Lyg pašautų medžioklėje elnių būrys...
Pro šalį eidamas kažkoks žmogus nublukusia sermėga,
Staiga man sako nepažįstamu balsu niauriu:

7.

— Sakyk man, svetimas žmogau, ko tu čia ieškai? —
Ir žiūri į mane, lyg nesuprasdamas ilgai,
O rudenio audra įnirtus ima stogą plėšti
Ir langines, kaip mėlynas akis draskyti su nagais.
Kai šis praeina, nusileidęs paukštis šaukia:
Kodėl tu niekur nebelni ? — Ir darosi man dar liūdniau.
Ir jam šaukiu: A š č i a g i m i a u!
1948.

SODAI

Į rudenį beržų auksinis karavanas
Išsineša laukais miškų lapus geltonus —
Ir miestus, ir bažnyčių mėlynus frontonus
Užlieja begalinis sodų tvanas.

O sodai — didelė lieknų kolonų salės.
Pailsę, tartum miegančioj šaly, gėlynai.
Takai... Takai... Raudoni liepų krinolinai,
Ir pažas bėgantis takais sušalęs.

Bet sodų lapai vis labyn, labyn retėja...
Ir milijonais sodus mirštančius užlieja,
Ledinį saulės karstą nešdamies, varnai

Ir ten sustoję prieš fantastiškas keliones
(Kurios jiems amžinai palieka tik svajonės!)
Sapnuoja prisidengę lapais ir sparnais.

MIESTELIS

Rudenį, gyvosios žemės rankom
Lalpiodamas, lyg mažytis Guliveras,
Aš panirdavau į begalinį dangų,
Tyliai mėlynų akių duris pravėręs.

Į gamtos spalvas liūdnąsias įsiliejęs
Ir į paukščių begalinį ūksmą skaudų,
Bėgdavau liepsnojančių beržų alėja,
Aukso kalnus prie krūtinės prisispaudęs.

Ir dabar tenai yra raudonas lapas
Taip norėčiau jį ranka paimti,
Nes ant jo rudens lietuį sušlapęs
Miega užmirštas miestelis mano gimtas.

APIE DRAMATURGIJOS PRADŽIODALAS

BALYS SRUOGA

I. DRAMATURGIJA IR LITERATŪRA[1])

1. Nuo senų laikų literatūros istorijos bei teorijos vadovėliuose dažnai kartojama, kad dramaturgija esanti pati sunkiausia literatūros rūšis. Ji ir atsirandanti tautos literatūros raidoje vėliausiai. Visų pirmiausia gimstanti lyrika — daina, proza — pasaka, ateinąs epas, ir tik paskui jų gimstanti tragedija, iš viso, — draminės formos literatūra. Ji esanti reikalinga ir labiau subrendusio rašytojo. Na, ir skaitytojas, esą, turis būti labiau subrendęs. Net ir mūsų laikais retai kas mėgstąs dramos veikalus skaityti, — duok skaitytojui, esą, gerą apysaką, romaną, net eilėraščių knygą, — tai jis dėkui pasakysiąs. Drama esanti lyg kitų literatūros rūšių sintezė, lyg aukščiausia jų forma. Tuose vadovėliuose dramos atžvilgiu prikalbama ir dar gražesnių žodžių. Kad dramaturgija yra literatūros dalis — dėl to beveik niekas neabejoja. Kas gi čia, kaipgi čia abejosi? Romanas ir drama — tas pats popierius, tos pačios raidės, tokia pat knyga, dažnai tas pat leidėjas ir pardavėjas, nekartą ir tas pats rašytojas. Kitame romane dialogų yra nemažiau, negu geroje dramoje. Ir dramos veikale yra visokių aprašymų ir paaiškinimų, tiesa smulkesnėmis raidėmis atspausdintų, bet vis dėlto yra. Ar ne juokinga, ar ne eretiška pati mintis kelti klausimas dėl dramaturgijos ir literatūros santykių? Kas gi filosofuoja dėl kojos ir viso kūno santykiavimo? Juk čia yra ne kas kita kaip dalies ir visumos santykiavimo reikalas, — ar ne tiesa? Bent šitaip daugelis rimtų vyrų samprotavo per ilgus šimtmečius.

2. Literatūros mokytojų samprotavimai dramos reikalu tikrai buvo neblogi. Gaila tiktai, kad tokio samprotavimo vaisiai išėjo nelabai kokie. Kai tiktai literatūros istorikai ir kritikai pradeda su visu sąžiningumu nagrinėti dramos veikalą literatūrinės vertybės atžvilgiu, nuolat ir nuolat išeina nesusipratimai, kartais net visai nepagirtini. Ryškiausias pavyzdys mūsų Petro Vaičiūno reikalas. Vargu ar atsiras toks mūsų literatūros kritikas, kuris Vaičiūno dramaturgijoje nerastų nuodėmių — devynių galybių. Kiek prieštaravimų, kiek klaidų, kiek nenuosaikumo, kiek neteisybiškumo jo veikaluose surandama. Kas ir besakyti. Literatūros kritikai bara Vaičiūną iš visų pusių. Bet teatras ir publika visų tų barnių lyg ir negirdi. Per porą dešimtmečių Vaičiūnas stačiai viešpatavo mūsų scenoje. Teatras atkakliai jo veikalus vaidino ir vaidino. Tiesa, pastatymai, su labai reta išimtimi, būdavo labai blogi, veikalai buvo negailestingai žalojami, dramaturgas dėl tokios jam daromos skriaudos keikdavosi ir aimanuodavo, bet publika sąžiningai ėjo jo veikalų žiūrėti. Kritika peikdavo ir publiką už tokį jos nusistatymą. Sakydavo, publika skonio neturinti, blogai išauklėta esanti, o publikai būdavo visai vistiek, ką kritika jai skelbdavo. Teatras Vaičiūno veikalus vaidino, publika jo spektaklius lankė. Ar nebūtų pravartu dėl šio reiškinio, gana žymų vaidmeni suvaidinusio mūsų kultūros istorijoje, kiek išsamiau pagalvoti?

3. Vaičiūnas ne vienintelis pavyzdys. Net pačiam nepalyginamajam Shakespeare — ir tai ne kas geriau sekėsi. Kol gyveno jisai — jo veikalai mielai buvo vaidinami. Jis mirė, anglų teatras pakriko — literatūros istorikai jį bent porai šimtmečių pamiršo. Šiek tiek dar atminimą palaikė Europos kontinento, ypač vokiečių, teatrai. Tačiau jie jo veikalus taip šlykščiai žalojo, kad Shakespeare tikrai būtų į Europa visus velnius pasiuntęs, jei tik būtų galėjęs. Romantikai jo atminimą šiaip taip atgaivino, išsiversdino jo veikalus, iškėlė jo milžiniškus nuopelnus literatūrai. Shakespeare grįžo į literatūros istoriją, teisingiau ne grįžo, bet pirmą kartą užėmė joje garbingą vietą, nes gyvas būdamas Shakespeare, kaip kiti jo gadynės įžymieji laikininkai, savo veikalus kūrė tiktai teatrui. Jis savo veikalų nespausdino ir nemanė spausdinti. Pati pretensija į spaudą ar į vietą literatūroje tuomet būtų atrodžiusi stačiai juokinga. O kai romantikų pastangomis Shakespeare užėmė vietą ir literatūroje, jo palikimo vargas tuo nepasibaigė. Įvairūs literatai bei literatūros istorikai ėmė nagrinėti jo veikalus ir surado juose daugybę visokių nedorybių. Net Goethe, pats dramaturgas ir teatro direktorius, daugelio kažin kokiu antžmogiu iki šiol tebelaikomas, — net Goethe teikėsi pareikšti, Shakespeare — labai blogo dramaturgo esama. Esą, jo veikalai taip netikusiai sukomponuoti, kad jų Goethės laikų scenos priemonėmis nei įsceninti dorai negalima.

O profesiniai literatūros kritikai ko prikalbėjo! Shakespeare esąs ir rašytojas menkas. Labai storžieviškas jis esąs. Jo veikaluose charakteriai esą neišbaigti, neišdailinti, daug kas tikrovės neatitinka, siužetai, personažai esą be atodairos vogti, dialogai vulgariški, ir taip toliau ir taip toliau. Ne, rašytojų tarpe Shakespeare gero vardo neturėjo. Juos savo nuomonę pakeisti pri-

1. Balys Sruoga (1896-1947) Stutthofo koncentracijos stovykloje parašė tris dramas ("Pavasariška giesmė", "Uošvė" ir "Dobilėlis penkialapis") ir straipsnius "Apie meno pradžiodalas" ir "Estetinė ir natūralinė tikrovė". Čia dedame pirmąjį žymiojo mūsų poeto ir dramaturgo straipsnį. Red.

vertė tiktai teatro menininkai. Aktoriui Shakespeare — aukščiausia nepalyginama vertybė. Kuris aktorius ar aktorė nesvajoja savo kūrybą apvainikuoti Hamleto, Otello, Viešpaties Lyro, Venecijos pirklio, Ofelijos, Dezdemonos, Lady Macbeth vaidmenimis? Suvaidinti Hamletą — ir mirti: nieko geresnio šiame pasauly nebesukursi. Shakespeare reikalu literatų ir teatro menininkų kivirčas buvo itin stambaus masto susirieiimas. Vardo didybė stačiai įpareigoja giliau pažvelgti į reikalo esmę. Kodėl pasireiškė rimtų žmonių tarpe tokios skirtingos nuomonės? Iš kur tasai vaidas?

4. Iš šalies žiūrint, atrodo, kad literatūros istorikai pasirodė esą kiek perdaug grobuoniškai nusiteikę. Jie įsigeidė pasisavinti tai, į ką jie tik dalį teisių teturi, kas iš esmės jiems visai nepriklauso. Kas iš to, kad dramos veikalas yra parašytas tokiomis pat raidėmis ir tokiame pat popieriuje kaip visos kitos knygos. Dramos veikalai tarnauja visai kitam dievui, negu visos kitos literatūros formos. Senieji graikai gerai nusimanė dievu reikaluose, — ir jie jau dramaturgiją atėmė iš Apolono ir atidavė kitam dievui globoti. Ir mūza čia veikė visiškai kita, savarankiška, nepriklausoma. Ir senis Aristotelis ryškiomis gairėmis nužymėjo dramaturgijos savaiminga kelią. Tačiau laimėje, pasirodo, ir didelės nelaimės tūnota. Iš senosios Graikijos likę dramaturgų veikalai pasirodė esa tokie vertingi, tokie stiprūs ir grynai literatūriniu atžvilgiu, kad ilgainiui tų veikalų teatrinė prasmė liko visai pamiršta. Imta vertinti, imta džiaugtis tiktai literatūriniais nuopelnais. Tuo pagrindu dramaturgiją ir aneksavo judri ir godi literatūros karalystė. Dramaturgija pateko vergijon, nusitęsusion per porą tūkstančių metų. Per tą laikotarpį imperialistinėje karalystėje toli gražu neviskas buvo tvarkoje. Dramaturgija nuolat ir nuolat kėlė riaušes, ruošė sąmokslus, šaukė į revoliuciją. Nuolatos prasilenkdavo su privalomomis taisyklėmis, reikalaudavo, neklausydavo literatūros įstatymų, skelbė savo nepriklausomo gyvenimo teisę. Maža kas gera iš to teišeidavo. Literatūros vadovai elgėsi nelyginant anglų konservatoriai. Vos tik dramaturgija sukurdavo ką nors įžymesnio, tuoj literatai visa tai įrašydavo į savo nuopelnus ir savo programą. Visa tai, kas literatams neatrodė vertinga, jie nutylėdavo ir paskandindavo nežinios prarajon. Paskandindavo, nežiūrint to, kad teatrui tai būdavo kartais itin vertingi dalykai.

5. Dramaturgijai išsivaduoti iš literatūros vergijos šiek tiek pavyko vos XX-me amžiuje. Čia ji rado stiprų sąjungininką — patį kūrybinį teatrą. Teatrui literatūros vergija buvo dar sunkesnė, negu dramaturgijai. Dramaturgija vis dėlto buvo laikoma svarbia literatūros dalimi, o teatras — stačiai nepaklusniu baudžiauninku, kurio visa gyvenimo prasmė tebuvo — tarpininkauti tarp literatūros ir publikos, — dialogizuotą literatūros veikalą publikai gyvais paveikslais pailiustruoti. Šiaip nužemintas teatras atsidūrė ant bedugnės krašto, kur jau giltinė kaleno dantimis beruošdama jam grabą. Balsų, kad teatras esąs nereikalingas, net žalingas, visuomet netrūkdavo. Dar XX-to amžiaus pradžioje toks įžymus literatūros kritikas, kaip Julius Aichenvaldas, ėmė visiškai rimtai kalbėti, kad teatras nesąs menas, ir kad jis, kaip tarpininkas ir iliustratorius, esąs tik nemokšoms reikalingas. Sąmoningas, išlavintas pilietis, paskaitęs dramos veikalą, gauna daug gilesnio pasitenkinimo, negu žiūrėdamas jo vaidinamo spektaklio. Tipiškas literatas Aichenvaldas plačiai ir vaizdžiai argumentavo savo pažiūras. Aichenvaldas nevienas buvo tokios nuomonės. Daugelis daugelis literatų taip manė. Teatro padėtis pasidarė nebepakenčiama.

Į literatų valdovišką išdidumą teatras atsakė revoliuciniu šūkiu: Los von Rom, — atsipalaiduoti Romos, — išsivaduoti iš literatūros vergijos, pasiunčiant ją iš teatro šunim šėko piauti. Teatro menas esąs savarankiškas menas, anaiptol ne menkesnės vertės už literatūrą, kuri galinti teatrui tik pagelbėti, patarnauti, bet nieku būdu ne šeimininkaut jame. Šį revoliucinį šūkį sviedė pasauliui garsusai teatro reformatorius, Miuncheno Meno Teatro kūrėjas, Georgas Fuchsas, savo įžymioje knygoje "Teatro revoliucija". Fuchso balsas plačiai nuskambėjo per pasaulį. Ivairiose šalyse veikiai pasigirdo balsai, — savotiško nepriklausomo galvojimo vaisius, — besiūlą įvairias teatro reformas ir vieningai bešaukią vaduoti teatrą iš literatūros nelaisvės. Gordonas Craig, Adolfas Appia, Genier, Mejercholdas, Reinhardtas, Tairovas, Vachtangovas — ir daugelis kitų žymių teatro kūrėjų vieningai pasisakė prieš literatūros imperiją ir bežiūrint suorganizavo kovojančias revoliucines armijas.

6. Teatro menas Europoje prasidėjo nuo pat žmonijos kultūros lopšio, tęsėsi bene tris tūkstančius metų, bet mokslinės savo istorijos jisai neturėjo iki pat mūsų laikų. Ne tiktai istorijos neturėjo, — neturėjo net istorijos metodo. Niekas nežinojo net, kaip teatro istorija turėtų būti kuriama. Buvo rašoma įvairiausių straipsnių, atsiminimų, monografijų, gyvenimo aprašymų, bet tai dar nebuvo teatro istorija. Ivairiuose kraštuose buvo net specialios draugijos teatro istorijai tirti, buvo šaukiami iškilmingi draugijos posėdžiai, bet ir čia toliau menkavertės literatūros nenueita. Visa teatro istorija buvo tiktai dramaturgijos istorija, o ši pastaroji buvo tiktai menka literatūros istorijos dalis.

Tačiau XX-to amž. pradžioje ir teatro istorijos reikalu įvyko revoliucija. 1914 metais Berlyno universiteto profesorius Max Herrmann paskelbė veikalą "Teatrinės Studijos", kuriame pirmą kartą nuo pasaulio įsikūrimo bandė nustatyti mokslinį teatro istorijos metodą. Max Herrmann buvo laikomas fantastu. Jį pripažinti mažai kas tenorėjo. Vargo ir skurdo jisai pats. 1921 — 1922 metais ateidavo universitetan sausą plutą grauždamas į paskaitas. Bet vis dėlto jo veikalas pralaužė pirmuosius ledus. Jo veikalą išgirdo užsienis, staiga jo veikalas teatro sluogs-

niuose buvo pripažintas, susilaukė jisai gausiai mokinių ir sekėjų. Tat šitas Max Herrmann visu savo autoritetu ir uolumu parėmė teatro pastangas išsivaduoti iš literatūros jungo. Dramaturgijos literatūriniai nuopelnai jam visiškai nerūpi. Literatūros atžvilgiu koks menkavertis dalykėlis teatro menui galįs būti daug svarbesnis ir brangesnis už tobuliausius literatūros veikalus. Teatras gyvena savarankišką gyvenimą, visiškai skirtingą nuo literatūros, — literatūrai nėra ko savo mastu teatrinius veikalus matuoti. Daug panašių, literatūrai nemalonių, dalykų Max Herrmann pripasakojo. O jo mokiniai nuėjo dar toliau. Toks Tairovas savo pagarsėjusiame veikale "Išvaduotasai Teatras" skelbia, kad teatrui literatūra esanti visiškai nereikalinga. Esą, Commedia dell'arte jokios literatūros neturėjusi, o kokio aukšto meno pasiekusi. Ar teisybę Tairovas sako ar nušneka, — tai atskiras reikalas. Tačiau šie duomenys parodė, koks yra rimtas teatro bei dramaturgijos kivirčas su literatūra, — kaip giliai siekia jo šaknys.

7. Literatūros veikalas, kartą parašytas ir išspausdintas, yra jau visiškai baigtas. Kitoje laidoje autorius gali pataisyti, pakeisti, perredaguoti, — bus antra veikalo redakcija taip pat išbaigta. Imk veikalą, skaityk, džiaukis ar keikis — kaip nori, čia niekas nieko nepagelbės. Literatūros veikalo uždavinys — tiesiogiai kelti skaitytojo dvasioje estetines emocijas. Atspaudintas dramos veikalas — toli gražu dar nėra baigtas. Jo uždavinys — ne emocijas tiesiogiai kelti, bet duoti medžiagos, duoti pagrindą spektakliui — teatrinio meno kūrybiniam žygiui organizuoti. Draminis veikalas nėra baigtas be aktorių meno, be scenovaizdžio, be spalvų, be šviesų žaismo, be garsų, be žodžio ir muzikos, — be daugelio kitų teatrinių elementų. Pagaliau, publikos buvimas spektaklio metu turi ypatingos reikšmės teatro menui. Geras spektaklis be vidujinio kontakto tarp scenos ir publikos nėra įmanomas. Publikos sudėtis, — jos skonis, jos išsilavinimo laipsnis, jos temperamentas, — neretai nulemia spektaklio meno pobūdį ir lygmenį.

Publika, tas nežinomas, nepastovus, permainingas elementas, — ir tas priklauso prie draminių veikalų papildomųjų pradžiodalų. Atspaustas literatūros veikalas yra stacionarus — pastovus, nesikeičiantis. Draminis veikalas — kinetiškas, nuolat atgyjantis ir mirštantis, nuolat bekeičiąs savo spalvas, savo formas, savo emocinį turinį. Spausdintame literatūros veikale pauzė neturi jokios principinės reikšmės. Tuo tarpu dramos veikale gali būti itin reikšminga, daug svarbesnė už žodinę medžiagą. Gerai panaudodamas tinkamą pauzę, aktorius gali tiek emocijų nuo scenos pasiųsti į žiūrovų salę, kad per ją visą pagaugai nueina. Močalovas, įkvėpimo metu vadindamas kvailiausią melodramą, galėdavo publikoje audrą sukelti. Vienoje vietoje prancūzų melodramoje Močalovas sėdi scenoje ir mato veidrodyje, kad kambarin įeina jo žudikas. Močalovas, siaubo pagautas, pamažu keldavosi nuo kėdės — drauge su juo keldavosi ir visa publika, nors jis nei žodžio nepratardavo. Kai Obuchovas šokdavo Mozarto "Turkų maršą", audringu ritmu lėkdavo į aukštį, — net Kauno publikai sunku būdavo nusėdėti savo vietose. Kiti pasakoja, Šaliapinas taip mokėdavęs paskaityti paprastą restoraninį valgių sąrašą, kad publikai ašaros trykšdavo. Žodis, melodija, muzika, pauzė, — vienas dalykas literatūros veikale, ir visai kitas — dramaturgijoje. Tad pirminė literatūros ir dramos pradmena, — visko pagrindas, — žodis — gyvas, skambantis, melodingas, — yra toli gražu ne tas pats pirmuoju ir antruoju atveju.

8. Apysaka, ypač romanas, gali plėtotis ir augti įvairiomis linkmėmis, — gali šakotis jisai į tolį ir į plotį. Romano dydis paprastai siekia 300 puslapių, bet jis gali pasiekti ir 3000. Čia bent yra kur įsigilinti į psichologinę analizę, pavaizduoti gamtą, istorinę gadynę, buitį, charakterius ir jų raidą, iškelti įvairiausias problemas. Dramos veikalo dydis yra griežtai aprėžtas. Vidutiniu greitumu skaitant, draminio veikalo skaitymas gali nusitęsti 100 - 110 minučių. Mažesnis veikalas nesudarys pakankamai medžiagos spektakliui. Didesnis veikalas perdaug spektaklį nutęs, — nei aktoriam, nei publikai nepakaks jėgų ištisam spektakliui. Gal tik vieni vokiečiai — ir tai nevisi — išklauso iki galo Wagnerio "Siegfriedo" spektaklį... Dramaturgas į tokį aprėžto dydžio veikalą privalo sutalpinti medžiagą, kurios romanui pakaktų keliems šimtams puslapių. Romano autorius turi labai daug vaizduojamųjų priemonių. Pavyzdžiui, personažo charakteriui išlukštenti romano autorius labai dažnai vartoja tokias priemones: atpasakoja personažo kilmę, jo auklėjimą, įvairias laukujes ir vidujes įtakas, paveikusias charakterio formavimąsi; plačiai pats autorius personažą aprašinėja, papasakoja, kaip kiti romano personažai kalbamąjį charakterizuoja, ką kalba apie jį, leidžia personažo charakteriui tiesiogiai pasireikšti aktyvioje veikloje bei susidūrimuose su kitais personažais. Dramaturgas neturi bent pusės šitų priemonių, — nei jis papasakos ką, nei jis pats nuo savęs charakterizuos. Tuo tarpu dramaturgo kuriamieji charakteriai anaiptol negali būti silpniau suformuoti, negu romano charakteriai. Romano autorius gali plačiai aprašinėti gyvenimo apystovas, istorinę gadynę, gamtą, psichinius išgyvenimus, gali daryti lyrinius ekskursus į šalį, gali įvairiausiomis aprašomomis ir pasakojamomis priemonėmis sudarinėti tinkamą nuotaiką. Dramaturgas visų šitų priemonių neturi. Jam turi jas atstoti teatriniai elementai, su literatūra jau nieko bendra neturį.

9. Draminio veikalo dydžio aprėžimas, vaizduojamųjų priemonių negausumas iškelia jame pirmon eilėn veiksnius, susijusius su teatriniais veiksniais. Sakysime, siužeto reikalai. Grynai literatūrinis veikalas siužetu gali nesivaržyti, — tinka jam bet kuris siužetas — mokėk tiktai jį tinkamai išrutuliuoti. Draminiam gi veikalui toli gražu ne kiekvienas siužetas tinka. Štai, sakysim, žiravai kokiam geram bičiuliui vekselį. O jo, pasirodo, būta ne bičiulio, tik apsukresnio

pažįstamo, — atėjus terminui, jis vekselio neišperka. Eini pas jį, prašai vekselį išpirkti, šaukiesi visų šventųjų ir prakeiktųjų, keiki ir aimanuoji, sakaisi pati pabėgsianti ir uošvė numirsianti, jei tau teksią jo vekselis išpirkti, ir jų laidotuvėms lėšų neturėsiąs... Bet tavo bičiulis sukas šiaip ir taip, tave glamonėja ir šukuoja, o vekselio išpirkti vis dėlto nenori. Ką gi, tu jam patrauki delnu per žandą, nusispiauni į jo kepurę, — eini ir pats išperki jo vekselį, kad jis kur degute prilaktų. Va, šituo siužetėliu galima parašyti puikus literatūrinis veikaliūkštis, noveliukė kokia ar apysakaitė. Tačiau dramaturgui su šiuo siužetėliu nėra kas veikti. Jam reikia kito. Žiravai tam latrui vekselį, o jis jo neišperka, tu pats tam reikalui pinigų neturi. Tiesa, turėjai šimtuką ir kitą, bet turėjai ir mergužėlę, kurią rengiesi vesti. Prašai mergužėlės vestuves atidėti, nes vekselis reikia išpirkti, nes jo neišpirkus, tave iš tarnybos pavarys, mergužėlė už tavęs neis, jei tarnybos neturėsi; vestuvių gi jinai atidėti nesutinka, būsimoji uošvė net iš savo namų tave išveja už tokius darbus. Iš to susigraužimo eini ir išmeti vieną kitą tarnybinę baltosios. Šitaip įsidrąsinęs nei pats nebežinai, kaip pats įsilauži į savo bičiulio butą, norėdamas jį sukulti. Bičiulį randi kaip tik su tavo mergužėle saldų vyną begeriančius. Tu užsimoji ant bičiulio šiukšlių dėže, — jis dumia pro langą, išsinešdamas jį su visais rėmais, o tavo mergužėlė klykia, aimanuoja. Tu mergužėlę glostai, ramini, o už lango tuo tarpu visa vėtra susirinko. Bičiulis maudamas pro langą, pataikė į tavo būsimą uošvę, kuri vijosi savo lengvabūdę dukrelę, — ėjus jos ieškoti į bičiulio butą. Bičiulis jai papasakoja, kad tu jos dukrelę į jo butą įsiviliojęs, jį nušauti norėjęs, todėl jis šokęs pro langą, o tu ten likęs su dukrele ir galas žino ką ten daręs. Lango stiklu apkruvinta uošvė rėkia, klykia, — iš susijaudinimo tu to viso negirdi, — pasišaukia policiją, įsiveržia į butą ir randa tave apkabinusį dukrelę, ją beguodžiantį. Uošvė prikiša tau visokių nuodėmių, policija surašo protokolą ir nusigabena į nuovadą. Nuovadoje tau visiškai liūdna, — nutari tu pasikarti. Šiaip taip prisitaisai diržą ant lempos gembės, palubėje, užsineri kilpą, paspiri koją kėdę, bet gembė neišlaiko tavo svorio, ištrūksta, išplyšta, išplėšdama ir lubų tinką, — tu žnekteli žemėn, kaip pelų maišas. Į tavo sukeltą triukšmą atbėga policininkas ir už nedapasikorimą ima tave šukuoti. Tuo tarpu nuovadoje atsirado ir tavo nenusisekusi uošvė. — ji iš tavęs norėjo sužinoti teisybę apie dukrelės santykius su tuo latru bičiuliu, kaip visa atsitiko, ir taip toliau. Uošvė beklausinėdama, tau papasakoja, kad jos vėjavaikė dukrelė už tavo akių jau seniai buvo susičiulbėjusi su tavo bičiuliu, ir kad jisai visą istoriją su tuo prakeiktu vekseliu tyčia sukombinavo, norėdamas tave suėsti. Tavo nusiminimui ir pasipiktinimui nėra ribų. Žlembi tu gailiomis ašaromis, trokšdamas keršto. Nenusisekusiai uošvei tavęs pagailsta. Ir ji, ką gi, dar apyjaunė moteris, našlė, gyventi trokštanti... Žodis po žodžio, paglostymas po paglostymo. Iš kur žmogus gali žinoti, ar ji begaus geresnį už tave? O tau absoliučiai vis tiek, bet tik būtų atkeršyta... Žodis po žodžio ir čia seka glėbis ir pasibučiavimas, kuris, deja, kiek perilgai užtrunka. Tuo tarpu grįžta policininkas pranešti, kad vizito laikas jau baigėsi, ir randa judu besibučiuojančius. Nenusisekusi uošvė buvo patyrusi moteris, ji policininkui praneša, kad tu esi jos sužadėtinis ir judu galite bučiuotis kaip tinkami. Abejingai šyptelėjęs policininkas praneša, kad nuovadoje esąs kaip tyčia kunigas, užėjęs Nekaltų Bernelių Draugijos susirinkimo reikalu, — jis galįs jus ir sutuokti, jeigu jau jums toks skubus reikalas. Kol tau pasaulyje absoliučiai vistiek, kas vyksta, nenusisekusi uošvė naudojasi proga, prašo pašaukti kunigą, kuris paima užsakus, avansu duoda jiems palaiminimą, ir netikėta sužadėtinė, persikorusi tavo parankėje, išsiveda tave, policijos linksmybei, iš nuovados, — nusitempia tave stačiai į savo namus...

10. Tarp abiejų išdėstytų siužeto variantų yra principinis skirtumas. Pirmas variantas — tipiškai noveliškas, antras — tipiškai draminis. Žinoma, šiuo siužetu gali būti sukurta ir apysaka, bet ji turės ryškų draminį pobūdį. Jau Aristotelis mokė, kad be charakterių galinti būti tragedija, o be fabulos negalinti. Tragedijoje, kaip ir visose kitose draminėse formose, visų svarbiausia yra siužetas ir veiksmas. Be veiksmo — vykstančio, augančio, besikartojančio, stiprėjančio ir lūžtančio — negali būti draminio veikalo. Veiksmą sudaro įvairūs konfliktai, tikslo tolydis siekimas, pasitaikančių kliūčių nugalėjimo procesas. Dramaturgas neturi romanisto naudojamų priemonių personažo charakteriui lukštenti, jis tegali duoti progų charakteriui pačiam pasireikšti. Charakterio pagrindas — valia. Charakteris pasireiškia tuomet, kai vyksta valios įtempimas, kai reikia kam pasiryžti, kas nuspręsti, koks sprendimas įvykdyti, kokios kliūtys nugalėti. Norint pašaukti valios įtempimą, reikia, kad personažai susidurtų konflikte, kad vyktų kova. Pakeičiant Aristotelio žodžius, būtų galima pasakyti: be konfliktų, be kovos nėra tragedijos, nėra apskritai draminio veikalo, nes nėra veiksmo. Tat dramaturgui charakterį lukštena konfliktai, kova, apystovos, įvykiai, kuriuose personažai aktyviai dalyvauja. Apysakoj, romane atvira personažų kova ar nuslėpta nėra būtina, romano herojus gali būti pasyvi prigimtis, tuo tarpu vyriausias dramos personažas turi būti visų aktyviausias, — kova yra būtina. Romane gali būti įvairūs susidūrimai įvairiomis progomis, įvairiausi konfliktai, — romane anaiptol ne veiksmas gali pagrįsti veikalo meninį vieningumą, bet tikslumas. Tuo tarpu dramoje tą vieningumą pagrindžia veiksmas, nuo pat pradžios iki galo besitęsiąs per visą veikalą, — tame pat veikale užsimezgęs ir logiškai išsirutuliojęs, išsisprendžiąs, užsibaigiąs. Todėl tad draminio veikalo personažai sudaro paprastai tris grupes, o kartais net tiktai dvi. Vienas personažas, siekdamas savo tikslo, besistengdamas įgyvendinti savo valią, susiduria su kitu personažu, besivaduojančiu ki-

A. GALDIKAS PEIZAŽAS

tokiais interesais... Jų tarpe prasideda konfliktas, vyksta slapta ar visiškai vieša kova, besibaigianti tragišku ar komišku laimėjimu ir pralaimėjimu, arba susitaikymu. Vienas ir antras turi savo bendraminčių ir pagalbininkų, patarnautojų, — štai ir čia susidaro dvi pastovios kovojančios grupės. Esti dar ir trečia, konflikto atžvilgiu neutrali grupė, paprastai vadinama rezonuojama sritim. Ji aidiškai atsiliepia į abiejų kovojančių pusių išgyvenimus ir žygius, juos paryškina, išlukštena, bet pati pasilieka nuošaliai nuo tos kovos. Romane šitoksai personažų paskirstymas visiškai nebūtinas. Romane herojus gali pragyventi visą amželį ir Dievui dūšelę atiduoti su nieku nesusipykęs, — romanistas gali labai gražiai aprašyti tokį gyvenimą.

Dramos personažų paskirstymas kovojančiomis grupėmis, — tokio paskirstymo būtinumas, pašaukia kitus draminio veikalo ypatumus.

11. Romanistas savo siužeto dėstymą gali pradėti nuo bet kurio galo. Gali, sakysime, pradėti herojaus laidotuvių aprašymu — ir nuo mirties meto slinkti į krikštynas, — herojaus gyvenimą atpasakoti iš antro galo. Romanistas, imdamasis rašyti romaną, gali aiškaus tolimesnio darbo plano visai neturėti. Romanas jam išsivysto darbo proceso metu. Net Puškinas prisipažįsta dėl savo nepalyginamai meistriško kūrinio: ... skvozj magičeskij kristall ja dalj svojevo ramana ješčo nejasno različal — pro magišką krištolą aš savo romano tolį dar neaiškiai tenužiebiau... Pradėjęs kurti romaną, aiškaus plano Puškinas neturėjęs, — nežinojęs, kaip viskas ir kada baigsis. Apie Aleksandrą Dumas pasakojama, kad jis savo romanus kurdavęs šitokiu būdu. Paleidžia kokį personažą į apyvartą — tuoj pasidirbdina jo lėlę ir pasisodina ant stalo. Romano eigoje personažą numarina — tuoj jo lėlė makt po stalu. Kitaip Dumas negalėdavęs prisiminti, kurie jo personažai dar gyvi ir kurie jau čyščiuje su kortele eilėj stovi. Būdavę, sako, dar ir taip. Tarnaitė, šluodama kambarį, randa lėlę pastalėj, — ir padeda ją ant rašytojo stalo prie kitų lėlių. Dumas, pastebėjęs ant stalo numarintojo personažo lėlę, vėl paleidžia personažą į apyvartą... Galimas daiktas, šitas anekdotiškas

pasakojimas ir nevisiškai atitinka tikrenybę, bet vis dėlto jis vykusiai apibūdina Dumas romanų kūrybą. Ir ką gi? Duok, Viešpatie, kiekvienam romanistui turėti tiek skaitytojų, kiek jų Dumas turėjo. Kaune 1928-29 metais ėjo vienas toksai pigus dienraštukas. Jame keturi mūsų rašytojai, visiškai pakenčiamo talentingumo, susimetė bendrą romaną rašyti. Vienas jų pradėjo romaną ir labai supainiojo padėtį. Kitas turėjo tą padėtį atpainioti ir sekamam kandidatui vėl supainioti. Taip ir ėjo kiekviename dienraščio numeryje romano nuotrupa: padėties supainiojimas ir atpainiojimas. Romanas, žinoma, išėjo nelabai koks, bet skaityti jis buvo įdomus. Tai parodo, kad romanas gali būti kuriamas net be jokio iš anksto nustatyto plano. Kūrybos procese atsiranda nauji personažai, naujos situacijos, veiksmas sukaliojasi į visas puses ir romanui tas principiškai nieko nekenkia. Romano kompozicija yra labai lankstus dalykas. Romano kompozicija gali būti visiškai menka, bet pats romanas gali turėti tiek literatūrinių nuopelnų, kad juos istorija vistiek įamžins. Sakysime, visi klasicistinės srovės romanai ar visi avantiūriniai romanai pasižymi ypatinga kompozicijos menkysta, o kiek literatūros istorijos vadovėliuose apie juos prikalbama.

12. Draminiame veikale kompozicija turi pirmaeilės reikšmės. Dramaturgas iš anksto turi žinoti, kada koks personažas turės scenoje pasirodyti, kada ir į kokį konfliktą turės įeiti, kaip ir kada konfliktas turės išsispręsti, — juk dramaturginio veikalo dydis ir laikas yra labai aprėžti. Dramaturgas darbo pradžioje privalo turėti aiškų ir konkretų būsimoje veikalo planą. Max Herrmanno mokiniai dramaturgo darbą dažnai palygina su architekto darbu. Architektas nupiešia būsimo pastato eskizą, — iš jo matyti, kaip iš lauko būsimas pastatas atrodys. Norėdamas pastatą įgyvendinti, architektas privalo padaryti tikslius ir smulkius pastato planus, — turi net atskirai nupiešti, kaip bus langai suverti, kaip susikibs gegnės ir grebėstai, iš kokios medžiagos ir kaip bus sudarytos lubos, kokio storumo reikės dėti balkiai, — taip toliau ir taip toliau. Būsimojo veikalo eskizo visiškai pakanka romanistui, bet dramaturgas privalo turėti tikslų architektonišką planą. Jis privalo numatyti, kaip turės koks personažas atrodyti, ką turės duoti veikalui teatro papildomieji elementai, — kurioje vietoje ir kokių emocijų jie turės kelti, privalo apskaičiuoti, kiek laiko nusitęs ta ar kita scena, monologas, replika, — kad viskas sudarytų menišką organišką vienetą. Be plano nei padorios daržinės nepastatydinsi, — gal tik kokį vištininką ar užpelkio pašiūrę. Architektūriniame pastate pirmoje vietoje eina pamatai, paskui sienos, o paskui stogas. Šios 3-jų pagrindinių dalių santvarkos nepakeisi. Ir ši santvarka visuomet turi pasilikti ta pati, ir jų formos ir dydžio proporcinga sandora. Su šiomis pagrindinėmis dalimis turi būti suderinta formos ir proporcijos atžvilgiu ir langai, ir durys, ir balkonai, ir ornamentai, ir taip toliau. Lygiai tokias pat pastovias nesikaitaliojamas dalis turi ir draminis veikalas, — jos nusprendžia ir antrinių dalių sandorą ir formas. Todėl tad ir sakoma, kad dramaturgo darbas prilygsta architekto darbui, ir kad draminio veikalo kompozicija privalo pasižymėti architektoniškumu.

13. Draminio, kaip ir bet kurio literatūrinio, veikalo pagrindinė medžiaga yra žodis. Medžiaga visur ta pati, bet jos panaudojimas ir sutvarkymas — ne tas pat. Romanistas gali pavartoti neaprėžtą žodžių kiekį, gali duoti vadinamą tiesioginę kalbą, gali ją papildyti aprašymais bei pasakojimais. Romanistas gali, jei nori, tiesiogine kalba pasakyti tiktai mintį, o kalbėjimo būdą ir personažo charakterį apibrėžti kitomis priemonėmis. Dramaturgas teturi tiktai vieną tiesioginę kalbą ir apibrėžtą žodžių kiekį. Tuo nedaugeliu žodžių jis turi daug pasakyti. Jis turi pasakyti ir personažo mintis ir išgyvenimus, turi duoti gyvenamojo laikotarpio ir vietos koloritą, turi pareikšti ir individualinius personažo kalbos savumus, turi duoti vietos personažo valios įtempimui pasireikšti ir sprendimam spręsti, — personažo kalboje turi pasireikšti jo charakteris. Todėl tad kiekvieno personažo kalba turi būti labai kondensuota, turininga, veiksminga, spalvinga, kas labiau, — emocinga. Ji turi turėti aiškiau ar mažiau aiškių apčiuopiamų pauzių, kurias aktorius galėtų atitinkamai veiksmais pripildyti. Kartais personažas pasako scenoje tik vieną kitą sakinį, — ir iš tos šykščios medžiagos turi išryškėti personažo charakteris. Dramaturgas itin turi atsižvelgti į grynai akustinę personažo kalbos dalį, — turi atsižiūrėti, kad scenoje žodžiai skambėtų. Toksai Ostrovskis, vienas pačių įžymiausių XIX-to amžiaus Europos dramaturgų, savo pjesių skambėjimą labai uoliai tikrindavo, pats balsiai skaitydamas ir duodamas aktoriams garsiai paskaityti. Mūsų dar netolimoje praeityje buvo tokių dalykų. Prisireikė teatrui Shakespeare ir Byrono veikalų vertimų, kuriuos norėta įsceninti. Buvo ir neblogų tų veikalų vertimų, — ir gana tikslūs, ir gera lietuvių kalba parašyti. Pradėta tie vertimai įsceninti — ir niekai: pasirodė, kad jie scenoje visiškai neskamba. Kas tai yra: scenoje neskamba? Tai reiškia, kad kalbamųjų žodžių emocinis turinys žiūrovo nepasiekia. Žiūrovas suvokia mintį, žodžių prasmę, bet jo žodžiai nejaudina. Kitas poetas davė tų pačių veikalų kitą, ne tokį tikslų, vertimą, bet emociškai turiningą, jaudinantį klausytojus, — jo žodžiai scenoje skambėjo. Pagaliau, dramaturgas, kurdamas veikalą, ne kartą atsižvelgia gyvo konkretaus aktorio, kuris tą ar kitą vaidmenį vaidins, — pritaiko ir vaidmens tekstą jo balsui, jo pajėgumui, jo fiziniam duomenim.

14. Daugelis daugelis esminių elementų dramaturgiją išskiria iš dailiosios literatūros tarpo. Žinoma, bet kurie dramaturgijos ir dailiosios literatūros ryšiai neigti būtu nesąmonė. Literatūrinis skonis, tradicija, stilistiniai elementai, tematika, siužetika — visomis šiomis svariomis

priemonėmis dailioji literatūra veikia dramaturgiją, — padaro ją savo gimine. Ką gi, žinoma, žydai su arabais ar vokiečiai su anglais — taip pat artimi giminės, tačiau esmėje vis dėlto labai skirtingi piliečiai. Antra vertus, dailioji literatūra veikia labai plačiai, ji giliai paliečia ir daugelį kitų kultūrinio gyvenimo reiškinių. Net tokia tapyba, ir ta plačiai pasiduoda literatūros įtakai. Kai kuriais laikotarpiais visa tapyba būdavo beveik stačiai literatūrinė: literatūrinė tematika, literatūrinė siužetika, ideologija; tapyboje pasireiškė vyravę ne tik skonis, bet ir ideologija. O vadinamoji iliustracinė tapyba, ypač grafika su literatūra susijusios dar glaudžiau. Bet tapyba ir grafika iki šiol dar niekuomet nebuvo laikomos literatūros dalimi. Dramaturgijos saitai su teatru anaiptol nemenkesni už saitus su literatūra. Tad kokiu būdu būtų galima nagrinėti dramaturgijos reikalai aplenkiant teatrą? Ir kokiu vardu reikia pavadinti tie literatai, kurie šitaip daro? Ar nebūtų daug naudingiau ir sąžiningiau pasielgta, dramaturgijos studijas iš literatūros istorijos perkėlus į teatro istoriją? Į dramaturgiją pažiūrėjus kaip į teatrinės kūrybos esminę dalį? Stranickis — ką šitas vardas bet kuriam vidutinės erudicijos Vakarų Europos literatūros istorikui sako? Žinoma, nieko nesako. O teatro ir dramaturgijos istorikui tai yra labai brangus vardas. Carlo Goldoni šiek tiek žinomas ir literatūros kritikams, ypač romanistams, bet Carlo Gozzi, — kuris literatas apie jį ką gera pasakys? O teatro — dramaturgijos istorikui Gozzi vardas yra nepalyginti brangesnis už Goldoni. Goldoni jau visas praeity, o be Gozzi — daugelis ir XX-to amžiaus dramaturgijos reiškinių nebūtų suprantami. Žinoma, dramaturgiją išimti iš literatūros istorijos ir perkelti ją į išimtinai į teatro sritį, daug kam pasirodys baisi erezija, pasipiktinimo verta šventvagystė. Sako, nevisuomet verta žvirbliai iš daržinės baidyti. Jei nori literatai dramaturgijos veikalus svarstyti grynai literatūriniais metodais, — tegul svarsto, tegul jiems Viešpats padeda. Ir jie yra šiuo žygiu nemaža gera padarę. Gal dar ir ateity padarys. Tik tegu nebūva jie Azijos pobūdžio imperialistai, — nesisavina to, kas jiems nepriklauso. Mažų mažiausia, tegu nesipiktina dramaturgijos pastangomis gyventi savo gyvenimą. Vadovautis savo įstatymais ir interesais. Dramaturgijos studijos, susietos su teatro istorija, niekam nieko bloga nepadarys. Gal tik vieną kitą literatą papiktins. O gal ir vieną kitą literatą sugundys rimčiau pagalvoti apie dramaturgijos reikalus...

Stutthofas, 1944 m.

GRAŽINA TULAUSKAITĖ-BABRAUSKIENĖ

AŠ TAVĘS IEŠKOJAU

Aš Tavęs ieškojau čia po visą žemę,
Pėdsakus užtikus savo širdyje,
O dangus vis buvo rudeniu aptemęs,
Džiaugsmas nepražydo niekad lelija.

Argi nepažinčiau Tavo rankų, Dieve,
Nei žieduos alyvų, nei rugių laukuos?
Nešlamės man džiaugsmo žilagalvės ievos?
Nerimą ir skausmą gegužės kukuos?

Gal žingsnius išgirsiu tų šventųjų kojų,
Vėjui tyliai vejant Nemuno krantu?..
Šiel vartą ir džiaugsmą Tau dabar aukoju,
Nes Tave, o Dieve, širdyje randu.

FRIEDRICH HOELDERLIN

HENRIKAS NAGYS

Visa eilė vokiečių rašytojų yra vadinami savųjų kritikų "zeitlos". Tuo norima pasakyti, kad šitų kūrėjų neįmanoma sutalpinti į kurią nors, literatūrine srove nuspalvintą, epochą. Pradedant senuoju Friedricho Raudonbarzdžio anoniminiu rūmų poetu (Archipoeta, gyvenęs 12 šimtmety), tokiais yra vadinami ir Johann Christian Guenther, Jakob Lenz, Heinrich von Kleist, Georg Buechner, Rainer Maria Rilke, Georg Heym ir Georg Trakl. Šitą vardą vokiečių kritikai suteikė taip pat ir Friedrich Hoelderlinui, nes jisai stovįs tarpe blėstančios klasikos ir aušrojančios romantikos, nei prie vienos jų visiškai nepritapdamas. Iš vienos pusės iškeliama jo meilė antikiniam pasauliui, iš kitos gi akcentuojamas jį sutrupinęs dualizmas, — aiškūs ženklai senosios ir naujosios epochos.

Mes tiktai iš dalies norėtume sutikti su tokiu išskyrimu visos eilės vokiečių rašytojų iš jų gyventosios epochos. Vokiečių kritikų priežodinis pamėgimas savąją literatūrą matematiškai suklasifikuoti ir surūšiuoti į begalybę srovių ir srovelių tokiu būdu surado ir šitiems besroviniams kūrėjams bendrą pavadinimą. Tačiau argi ne kiekvienas didelis kūrėjas praauga savo epochos madinguosius kasdienybės apdainuotojus? Ir kaip tik tai, kad šitų poetų kūryba negali būti matuojama praeinančio madingumo mastais, *juos ir leidžia vadinti tikrais kūrėjais.* Ir vis dėlto jų kūryba yra neatsiejamai išaugusi iš savosios epochos — jie tiktai surado joje tai, kas pasilieka amžiams vertinga.

1770 metais gimęs Tuebingene Hoelderlinas susižavi tuo metu skelbiamomis panteistinėmis *idėjomis ir pradeda domėtis graikų mitologiniu* pasauliu. Tai aiškus Goethės klasikinio pasaulėvaizdžio palikimas. Taip pačioje jaunystėje Hoelderlinas, nesugebėjęs suderinti klasikos skelbtojo tikrovės ir idėjos harmoningo idealo, atitrūksta nuo gyvenimo realybės. Savo lyriniuose kūriniuose jisai dainuoja tragišką žmogaus buitį, tragišką, nes šioje tikrovėje neradusią kelių įgyvendinti dieviškosios pusiausvyros. Jo žmogus nenorėtų gyventi žemėje, bet negali taip pat gyventi ir danguose; jisai negali ir nesugeba gyventi žemėje, bet jo ilgesys dievų skaidrybės, deja, pasilieka tiktai neįgyvendintas ilgesys. (Žiūr. "Hyperiono likimo giesmė") Apie tai jis kalba savo lyriniame romane "Hyperion", nebaigtoje tragedijoje "Empedokles" ir visoje eilėje lyrinių kūrinių:

Per ilgai, per ilgai mirtingieji trypia vienas kitam
Galvas mielai, ir ginčijasi dėliai valdžios,
Savo kaimyno bijodami, ir ant motinos žemės
Neranda niekad palaimos žmogus.

— — — —

O aukštumose šypsodamies stovi šviesos dievai,
Viršum mūsų, jie visuomet vieniši, nes jie
Gyvena per amžius, jie, žydinčios žvaigždės erdvių,
Šventi ir laisvi...

(Taika)

Hoelderlino tragiškoje asmenybėje mes regime pastangą sujungti vokiškąjį Hegelio idealizmą su antikiniu mitu. Tasai bandymas tačiau sudužo į kasdienybę. Stebėdamasis graikų stebuklingu žodžiu, Hoelderlinas stengėsi jam surasti tolygų vokišką žodį; stebėdamasis graikų žmogaus skaidriu vidiniu pasauliu, Hoelderlinas jautėsi esąs pašauktas tą pasaulį įgyvendinti vokiečio širdyje. Kad tokia pastanga turėjo pasibaigti skaudžiu pralaimėjimu, šio amžiaus žmogui ypatingai matyti. Tai nemažina, aišku, Hoelderlino asmenybės dydžio: jo pastanga buvo reto žmogiško tyrumo, jo tikėjimas žmogum toks didelis, kad jis negalėjo nesibaigti tragedija.

Jau Hoelderlino išorinis gyvenimo kelias mums ryškiai atskleidžia kasdienybės griaunamo žmogaus paveikslą: jo neįstengimas susikoncentruoti ilgesniam moksliniam ar meniniam darbui, skurdus namų mokytojo užsiėmimas, blaškąs jį nuo vieno geradario pas kitą, jo per didelis jautrumas kiekvienam gyvenimo mažmožiui. Nuo 1806 m. ligi mirties 1843 m., jisai gyvena pamišęs. Pirmą kartą liga jį ištinka Bordeaux ir po to (jo sąmonė buvo tik kelis trumpus laikotarpius pragiedrėjusi) jo nebepalieka. Taip baigė vienas tyriausių vokiečių poetų savo skurdų gyvenimą, slaugomas geraširdžio tuebingeniečio staliaus.

Hoelderlinas yra neabejotinai stipriausias vokiečių himninės poezijos atstovas, ir pasaulinėj literatūroj jisai yra vertas Pindaro laurų vainiko. Jo epinė ir draminė kūryba ("Hyperion" ir "Empedokles") yra perdėm lyrinio pobūdžio. Jisai vos regimai telyti šią žemę, skelbdamas graikų mesianizmą vokiečių tautai, ir jo žodis niekados neįstengė prakalbėti į tingią ir miesčionišką savo tautos daugumą. Panašiai, kaip ir Friedrich Schilleris, jis gyvena užsidaręs savo šventovėj. Ir jis tiktai pirštų galais telytėjo tuometinį vokiečių literatūros laurų vainiką, į kurį taip godžiai rankas panėręs buvo jų bendralaikis Goethe. Šiandieną įdomu būtų, piešiant visą Goethės portretą, sustoti prie šitos skaudžios tiesos: du tipingiausi vokiečių idealistinės poezijos atstovai nebuvo savo tautos priimti, tuo tarpu dar ir šiandieną be saiko garbinamasis Goethe atrado kelią ir į vokiečių intelektualų ir į vokiečių miestelėnų širdis. Neveltui Goethės niekas neišdrįso pavadinti "zeitlos".

Visiškai savarankišką Hoelderliną mes išgirstame nuo 1796 iki 1801 sukurtuose laisvais ritmais distichuose ir hegzametruose, kur jisai pasineria į savo nuolatinę problematiką apie žmogaus tragišką buitį ir nepraeinantį helenistinį dievų pasaulį. Jo gyvenimą tragiškai sukrėtusi moters meilė iš jo giesmės ištrupino su visu nereikalingu žodžių potvyniu ir gyvenimo džiaugsmą. "Trumpa, kaip jo laimė, buvo ir jo giesmė" (Wilhelm Scherer). Artėjanti gyvenimo sutema prilliejo jo skausmu nuspalvintus žodžius keistos ramybės. Tarp skausmingų skundų mes skaitome taip pat eilėraščius, kuriuose jis tarytumei pirmą kartą praregi jo tėviškės kalvomis kopiančius vynuogynus, skaidrias upių tėkmes ir mažyčius, nuo saulėtekio iki saulės laidos triūsiančius laukuose, žmonių pavidalus. Jisai tarytumei rezignuoja, nes mato, kad jo amžiaus mažyčiams žmonėms jo skelbiamasai pasaulis yra neprieinamas, ir juos myli dėl jų silpnumo ir menkystės. Tiktai gamta, kuri išdidžiai nesiduoda palaužiama žmogaus rankos, jam spindi sena antikine grožybe. Joje Hoelderlinas ir apgyvendina savo graikų pasaulio idealą. (Žiurėk "Ąžuolai"). Paprastam, lyriniam pietų Vokietijos peizaže jis tariasi atradęs atgimstantį antikinį žemės rojų. Tačiau šita iliuzija nebeišgelbsti Hoelderlino. Jis sukniumba po savo tamsaus likimo dangum, kuriame nerūpestingi ir išdidūs ir toliau viešpatauja helenų dievai.

Paskutinio laikotarpio Hoelderlino poezija yra kaip skaisčiaspalvė tapyba žmogaus, kuris pietistiškai, lyg senasis graikas, žvelgia į didžiąją gamtos šventovę ir visur joje randa nemirtingų dievų pėdsakus. Hoelderlinas tačiau sustoja ir ties Kristaus vardu, ties Geriausiojo Žmogaus, ties mūsų žemės didžiausiojo Prieteliaus, kuris, poeto žodžiais kalbant, žemės sopulius nešė prisiglaudęs prie savo mylinčios krūtinės. Hoelderlinas yra parašęs du fragmentus: Kristaus Himno ir Madonos Himno. Abiejuose kūriniuose jis kalba apie Kristaus amžiną dieviškumą ir begalinę meilę. Mes aiškiai regime, kad Hoelderlinas kalba apie Kristų, kaip apie Dievo Sūnų, palikdamas Jį visiškai šalia ir daug aukščiau už graikiškąją dievų hierarchiją:

Tu, taiką nešantis, kurio atėjimu
Visiškai nebetikėjome, dabar Tu esi čia,
Tu Nemirtingasai, pasirodąs Bičiulio pavidale,
Aš atpažįstu Tave.....
(Kristaus Himno fragmentas)

Ir vis dėlto, ieškodami Hoelderlinui galutinio apibūdinimo, mes jį turėtume pavadinti tikinčiu panteistu; žmogum, kurį poeto pašaukimas buvo taip užvaldęs, poeto, troškusio paskutinį kartą moderniosios epochos pradžioj dar prikelti tikrovės ir idėjos harmoningoj vienumoj gyvenusį graikų pasaulį, kad jo pralaimėjimas iki šių dienų mums išliko kaip skaudus įrodymas niekados nebeįgyvendinamo bedualistinio žmogaus paveikslo. Dar daugiau: Hoelderlino beprotybė niūria šviesa nušviečia ir Goethės klasikinio idealo neįmanomybę naujojoj eroj: Hoelderlinas pralaimėjo už mus visus besąlyginę kovą, norėdamas sujungti vienumon klasikinį graikų idealą su romantizmo pagimdyta amžinai nerimstančia, tarp tikrovės ir pasakos nukryžiuota, šių dienų žmogaus siela.

Atrodo, kad ir patsai Hoelderlinas, prieš pat ateinant beprotybei, ne tiktai savo paties žmogiškąjį pralaimėjimą jautė, bet įmatė, kaip beviltiška tikėtis įgyvendinti antikinę harmoniją sudraskytoj žmogaus širdyj. Savo elegijose jisai nuolat ir nuolat grįžta prie žmogaus praeinamumo ir jo neapsakomo trapumo. Tai ištisas priekaištingas skundas dievams, sukūrusiems tokį neišbaigtą tvarinį. Keistu būdu galime rasti artimos giminystės beveik šimtmečiu vėliau parašytose Rilkės "Duino Elegijose". Sunku šito rašinio rėmuose ilgiau sustoti ties šiuo fenomenu, tai tačiau aiškiai kalba apie Hoelderlino kūrybos artimumą mums, apie jo iškeltos problematikos aktualumą. Daug Hoelderlino skausmingo pasaulio randame ir austrų poeto Georg Traklio kūryboje. Hoelderlinas buvo sutrupintas savų dievų, Georg Trakl tačiau yra atvaizdas tikro krikščionies kentėtojo. Mes norėtume pasakyti, kad Hoelderlino poetinė ir žmogiškoji tragedija dar kartą ryškiai pasikartojo mūsų epochoje Georg Traklio asmeny.

Retai teminimos, tačiau vienos iš įdomiausių visoj vokiečių poezijoj yra Hoelderlino trumpos lyrinės nuotrupos, parašytos tais laikotarpiais, kai jo sąmonė nušvisdavo. Toji kūryba "poeto pralaimėjusio kovą su angelu" yra gili ir sukrečianti lyrika, skaidri, kaip puolusio žmogaus rojaus prisiminimas. Ji yra pusiau muzika, skambinama sužeistu instrumentu, ir pusiau vaiko, išvydusio pirmą kartą pasaulį, įvardinimas daiktų žodžiais. Šitų paskutinių Hoelderlino eilių temos yra be galo paprastos: gamta ir metų laikai. Tai tarytumei tiktai kontūrai surizgusio ir pro akis pramirgančio žemės veido, kuriuos poeto nedrąsi ranka bando nubrėžti. Iki širdies sukrėsdami užgauna mus jo kūdikiški paskutiniai žodžiai. Naivi vaiko akis, arba žmogaus, sugrįžusio vėliau į vaiko regėjimą, mato taip skaudžiai paprastai pasaulio daiktus. Hoelderlino neapsakomas sopulys jo paskutiniuose eilėraščiuose teka supamas monotoniškai nykaus rimo ir ritmo, tarytum rytietiška fleitos melodija. Jo nerimuotieji himnai, odės ir elegijos kalbėjo apie kovą ir nerimą. Juose su visu vokiečių poetams charakteringu įnirtimu Hoelderlinas plakėsi su jį dusinančia problematika. Ir dabar, po pralaimėjimo, paskutinėse lyrinėse nuotrupose jo vaikiškos eilės skamba taip užgaudamos širdį, nes jos pasakoja mums apie mirusio žmogaus pasaulį, kurio lūpos kalba tarytumei iš anapus.

Toks yra keliais brūkšniais nubrėžtas šito poeto kentėtojo portretas: skaidri tyro žmogaus pastanga grąžinti mums mūsų prarastąjį rojų ir sutaikinti mumyse nemirtingą ilgesį ir žemišką praeinamumą. Ir šiandieną mes jį mylime tik dar labiau dėl to, kad toj kovoj sudužo ir jo gyvenimas ir jo giesmė. Visais amžiais žmonės, išdrįsę mirti už savo skelbiamą tiesą, išliko nemirtingi.

FRIEDRICH HOELDERLIN

DUONA IR VYNAS

Ilsisi miestas jau; aprimsta nušvitusios gatvės,
Grindiniu skrieja vežėčios, išpuoštos deglais.
Sotūs grįžta žmonės ilsėtis, praleidę džiaugsmingai
Dieną, ir svarsto galva išmintinga namuos
Pelną ir nuostolį; tuščias — nei vynuogių anei gėlių —
Driekiasi turgus apsnūdęs be riksmo pirklių.
Tik iš toli, iš sodų dar aidi muzika tykiai;
Gal ten mylintis groja arba jaunystės džiaugsmus
Mena vienatvėj žmogus; ir gaivūs šaltiniai
Srūva skambėdami švelniai gėlėta vaga.
Sutema tyliai nuaidi varpai įsiūbuoti,
Ir panaktinis valandas šaukia vardais.
Štai, jau ir vėsūs atodūsiai glosto šilo viršūnes,
Štai! mūsų žemės klusnus palydovas, mėnuo,
Sienka slapčia iš miškų; ir naktis, svajotoja, eina
Saujom žvaigždžių kupinom, nukreipus nuo mūsų akis,
Ji — nuostabioji viešnia ir svetimšalė žemėj,
Kopia liūdna ir puiki kalnynų grandim...
1800.

DIEVAMS

Tik vieną vasarą teskyrėt man, dievai.
Ir vieną rudenį manajai giesmei,
Kad man širdis greičiau, apsvaigus
Ir pasotinta žaismų, numirtų!

O mano siela, dieviškos tiesos
Neradusi gyvenime, neras jos ir šešėlių karalystėj;
Bet jeigu man pavyktų taip išsiilgta
Manos širdies giesmė šventoji:

Apgaubk tada mane, mirties tyla!
Esu ramus, nors ir manoji lyra
Manęs nepalydės į tamsą; vieną kartą
Aš gyvenau taip, kaip dievai, ir to gana.
1798.

ĄŽUOLAI

Aš ateinu iš sodų pas jus, jūs sūnūs kalnynų!
Iš sodų, kur auga ramiai ir šeimynoje visa,
Slaugoma kantriai, kartu su darbščiuoju žmogum.
Bet jūs, nuostabieji, sustoję kaip pulkas titanų
Pasauly švelniam priklausot tik sau ir tik erdvei,
Kuri jus maitina ir ugdo, ir žemei, kuri jus pagimdė.
Nei vienas jūs nesimokėt nieko pas žmones,
Jūs augat laisvi ir džiaugsmingi galingom
šaknim, į platybę dangaus, ir kaip grobia ereliai
Grobį, taip griebiat galingomis rankom jūs erdvę.
Ir jūsų viršūnė didinga ir saulėta remias į debesis.
Kiekvienas jūs esate sau pasaulis, kaip žvaigždės
[erdvynuos,
Gyvenate jūs atskiri lyg dievai, laisvoje bičiulystėj.
Jeigu vergišką dalią galėčiau panešti, aš nepavydėčiau
Miškui šitam ir glausčiaus mielai prie jaukiųjų žmonių;
Jeigu manęs prie žmonių nerištų širdis, kuri myli,
Kaip mielai, ąžuolai, su jumis kartu aš gyvenčiau!

HYPERIONO LIKIMO GIESMĖ

Jūs vaikštot aukštai, šviesoj,
Minkštais debesim, palaiminti genijai!
Ir žėrintys vėjai dievų
Iš lėto jus glosto,
Kaip pirštai liečiantys
Stygas šventąsias.

Be likimo naštos, kaip kūdikiai
Miegantys, alsuoja dangiškieji;
Skaisti ir tyra
Paprastučiam pumpure
Žydi amžiams
Jųjų dvasia,
Ir palaimintos akys jų
Spindi per amžius
Ramiu tyrumu.

O mums yra skirta
Per amžius klajoti;
Ir nyksta, ir puola
Kenčiantys žmonės
Iš valandos valandon,
Aklai, taip kaip vandenys
Krinta kaskadų kaskadom
Į nežinią juodą žemyn.
1798.

TĖVIŠKĖ

Džiaugsmingai grįžta į namus jūreivis vandenim tykiais,
Iš tolimų salų, kai žūklės grobio sklidini laivai;
Ir aš norėčiau grįžt taip tėviškėn, jeigu turtų
Tiek daug galėčiau parsinešt, kaip sopulio.

Pakrantės brangiosios, jūs užauginote mane,
Ar nuraminsit mano meilės sielvartą, sakykit man,
Ir jūs, miškai jaunystės mano, ar pridengsite
Mane ramybės vėsuma dar vieną kartą?

Vėsus upokšnis, jo žaismingas teliuškavimas vilnių,
Ir jo srovė, kurioj mačiau rypuojant laivelius,
Jau greit regėsiu jį; jūs mylimi kalnai,
Kurie kadaise priglobět mane, ir tėviškės

Saugi ir branginama žemė, motinos namai,
Ir broliai mylimi, ir seserys, kurie mane
Pasveikins greit ir apkabins karštai, ir širdį
Žaizdotą rankom numylėtom man pagydys, —

Jūs amžinai ištikimieji! Ak, bet aš žinau, žinau,
Kad meilės skausmas nepagis taip greitai,
Neužliūliuos jo nei lopšinė, mirtingųjų lūpomis
Niūniuojama, manos krūtinės gilumoj.

Nes jie, dievai, kurie mums dangiškąją ugnį
Paskolino, padovanojo mums ir šventą sopulį,
Todėl telieka jis. Ir aš esu šios žemės
Sūnus; ir sopuliui, ir meilei pagimdytas.
1798.

Vertė HENRIKAS NAGYS

ALBERT BECHTOLD MEDŽIO RAIŽINYS

VASAROS UGNYS

ALBINAS MARIUS KATILIŠKIS

Špitolninkas Levukas prasidarė mažuosius vartelius iš ankšto špitolės kiemelio ir apsidairė. Be kitų darbų apie šventorių, jis buvo apsiėmęs dar šluoti rinkelę, ir todėl stūmė rankinį vežimėlį su šluota ir šiūpėle. Turgus skirstėsi. Ten, kur stovėjo ūkininkų vežimai, liko tik pašaro ir mėšlo žymės, draikėsi šiaudai ir popieriai. Ant bobturgio, apie žaliai dažytą darželio su paminklu tvorelę, tebesėdėjo kelios moterys, pasiskleidusios uogų ir grybų krepšelius, džiovintų žolių pundus, šaknelių ir sėklų, nors jau sėjos metas seniai buvo praėjęs. Ir tos tačiau po vieną kamšėsi savo mantą ir nusidulkinusios sijonus ir pasitaisiusios nusėdėtas kojas, pluošė į pašalius.

Žydai nusivarė piovimui skirtą jautuką pas mėsininką Šolumą, su šikšnine priejuoste ir paraitytomis rankovėmis stovintį Ilkės stadalos tarpuvartėje. Javų ir linų prekijas Eizikas, kaišiodamas abi rankas, jam kažką karštai aiškino. Žvirbliai čirpaudami kapstėsi prišmeižtoje prekyvietėje, o karveliai pavieniui ir pasipūtę gūžinėjo, rankiodami žirnius tarp kitų, išbirusių grūdų. Aukštas ir liesas policininkas sukinėjo ploną kaklą, lyg priekabių ieškodamas. Tokia kaitra, kad negali liautis, o nuovados įsakyta daboti tvarką turgaus dieną. O ką čia tvarkysi, jei tik kelios, kaitroje sparnus paleidusios bobos ir žvirbliai? Nirto, matyt, policininkas, nes atsisagstė smaugiančią pagerklį apikaklę ir paspyrė koja rato pervažiuotą plaušinę su visomis uogomis. Bet kai čia už nieko neužsikabino, patraukė skersai prie Ilkės traktieriaus ir Gendvilienės aludės. Pririšti arkliai, piaunami musių, graužė skarda apkaltą kartį ir kanopomis kasė po savim duobes.

Nekoks turgus šiandien — nutęškęs karstelėjusią seilę, žiūrėjo į smuklę Levukas. Patsai pupžydis — ką gi beveš ūkininkas parduoti. Tiktai kokio ūmo reikalo varomi leidžiasi. O dar dvyliktai nesuskambinus — rinkelė ir tuščia. Jis pažino savo parapiją ir iš balso būtų galėjęs pasakyti, keno arklys nusižvengė, arba keno ratai klega grindiniu. Kai su visais geruoju, tai ir magaryčių pasitaiko. Ir kaip reikiant burną nutraukti. O Levukas mėgo lašelį ir žmonių draugystę, kad ir prie bažnyčios įnamiaudamas. Ogi ten, ar ne Lapeikos kamantinė, atstiebusi kaklą, nelyginant dišlių? Kurgi tu, žmogeliau, užsibuvęs? Iš Lapeikos dantų neišpliksi, kad patsai tik viena deguto smarvė. Ir su paslu eidamas prieškalėdyje ne ką iš jo tegauni. Vienok jaunystėje jiedu smagiai yra palendravoję, nes kartu pašaukė ant karės ir kartu ėjo per svietą bandininkais.

Gelsvo, laukinės pelės plauko, su tamsia drūže per nugarą, sena Lapeikos kumelė garksojo atvėpusi apatinę lūpą. Tuščia pašaro rezginėlė gulėjo po kojų, ir liežuviu nebeužgriebiamos šieno pabiros draikėsi ant akmenų. Musės burbė, lindo į akis, o ji, apimta tinginio ir nevilties, nei galvos nebejudino, tik, tartum iš papratimo, lėtai sumosuodama uodega. Lapeika kiurksojo drangose, atsilošęs į apgergužėjusį deguto kubilą ir, pirštais draskydamas, valgė silkę.

— Skalsink, Dieve! Tai, sakai, žuvies užsimanęs, Gaudentai?

— Pati prisakė nupirkti... Vienai neiškentęs ir nusukau sprandą, — linktelėjo galvą Lapeika.

— Gyva druska, *Gaudentai. O dar tokia* tvanka. Kauksi į vandenį žiūrėdamas, — graudeno Levukas, pasirėmęs ant šluotos. Jis buvo *smulkus iš pažiūros, ir tartum išlyginimui*, pasinešęs į gudrybes, galįs atstoti pora gerų vyrų. Vardas irgi, rodos, labai tiko prie visos jo stovylos, *apvilktos marškonėm kelnėm ir išsipešusia* ant jų palaidine, pertaisyta iš senobinio, moteriško žipono. Galvos tik dalis tesimatė iš po *sulamdytos, nusmukusiais bryliais skrybėlės*, kurios kaspino vietoje ėjo tamsesnis ruožas. O smakras baigėsi tuojau po apatine lūpa, lyg jo *visai nebūtų. Ir, tur būt, dėl vietos trūkumo*, barzda visai nežėlė, jei neskaityti keleto baltų šeriukų, retkarčiais nukerpamų žirklėm, susi*metusių ūsų vietoje. Raudonai blizgantis*, tartum nuluptas veidukas, smarkiai raukšlijosi, jam juokiantis ar kalbant. Ir visas šimtas raukšlelių *pynėsi aplink akis, ir jos visos kirbėjo juoku* ir pasitenkinimu. Jis dar nebuvo užmiršęs anos kietos ir smagios bandininko gadynės, jaunystėje. Kai lendravojo jiedu ir sublesdavo po puskvortę į kaklą. Levukas primerkęs akį gūžtelėjo petim Ilkės traktieriaus link:

— *Gal, sakau, arklinės po kieliškėlį? O alus*, tai kaip ant krosnies garas, tiktų. Taip šutina, matyt perkūnijos bus.

— *Po kieliškėlį* . . . — pamėgdžiodamas, plonai nutęsė Lapeika. — Nupirk degutą, tai ir pusgortinę pastatysiu. — Jis baigė valgyti silkę ir, pasisiekęs kumelės uodega, nusišluostė į ją rankas ir paskui burną. Špitolninkas pasekė jo judesį ir suvokęs, kad ne kas, ūmai užvedė kitą:

— Eik jau, eik . . . Kad ir be dūšios ir numanymo žmogus. Taip ant vasaros uodegą kumelaitei nustriūginti! Su kuo nabagė sparvas nusibaidys.

— Kai bobos pradeda kištis į ūkės reikalus — nenorėk gero. Atsidriekė anądien Elija, pakusė, tai ir nurėžė su lig pat stimbariu. Ar turi supratimo bent už grašį? — piktai paaiškino Lapeika. Degutuotais pirštais nubraukęs ūsus, įsikando sugruzdėjusiu šonu pypkę. — Gal tabokos kimši, Levukai?

— Neturi, neturi nelabosios razumo, aš visiems tą patį sakau. Še mano multaninės, Gaudentai, — greitai pasisiūlė su savu Levukas. Ir jo kapšelis tabokai derinosi prie visos aprangos — buvo pasiūtas iš raudono aksomo skiautės, su juodais įlopymais šonuose. Ir su kutosais ant užtraukiamos virvelės, bet suveltas ir nupikiuotas po kišenes, jog nebesiskyrė nuo palaidinės.

Nykščiais prispausdami lipančią iš pypkių taboką, pūtė dūmus ir žvalgėsi, lyg neberasdami ką bešnekėti. Bet Levukas dar nebuvo išsipasakojęs:

— Tai sakai — ne kažin koks turgus, dėl pardoso?

Sumojavo žmogus ranką ir pasikuirino drangose, kurių didesnę dalį užėmė deguto kubilas, pridengtas eglės luoba. Išsileidęs saulėje, degutas žalsvai blizgėjo, sunkėsi šulais ant šiaudų ir varvėjo ant žemės.

— Eik jau, eik. Neklausinėtum... Kad nors kas būtų priėjęs ir samčiu pamaišęs, arba paklausęs po kiek. Sukirmytum kur sausa vasara! O degiau juk iš grynos tošies rūplio beržo — riebus, vietoj mosties ant skaudulio dėk, nelyginant zuikio tauką. Ir tam siūlau, ir tam kišu. Kur tu girdėjai?.. Andai Reibenių Kerpulis buvo užsiprašęs keleto gorčių. Tai pamatęs einant per turgų, šaukiu, kad atsineštų į ką susipilti. Kada tu matęs... Patraukė pečiais, pasivaipė. Nebeimsiąs, taigi. Sugruzdėtum kur... O aš kiurksau visas susivėlęs ir sudvisęs. Apėmė, žinotum, toks ne tai maudulys, ne tai koks piktumas. Kaip ant pajuokos išstatytas — sėdžiu, o visi prunkščia. Jau sakau, petį pridėjęs versiu ant rinkos ir, suplakęs kumelę, nuvažiuosiu.

— Bėdos vienos, Gaudentai. Svietas ištvirko, pasileido kaip žydo kelnės. Visi tik ant gatavo, ant pirkto, iš krautuvių. Ir drapana ir padarynė. Prisikaustė ratų geležinėm ašim, tai jas ir tepa alyva. O sako, kad ji virta iš marių žuvies. Ir jos, sako, didumo kaip žiemitės kiaulės esančios, nelabosios.

— Kas tokios?

— Ogi tos žuvys, kaip sakyta. Iš Amerikos parėję žmonės visi sako. Gal ir nemeluoja? Toksai degutas, Gaudentai, kaip paties — nėra ko sakyti, kad geresnis. Kitą kartą važiuosim, būdavo, tai pritrūkus, susigausi varlę čia pat griovyje — šmukšt į stebulę. Žinai, buksvos išdvakusios medinašių, tai ir cypia kiek pavažiavus. Ar tu prisotinsi degutu? Arba duokim per mišką, rudens laiku. Tai pasirenki lepšių ar kazalėkų. Ir stumies toliau. Tam kartui gali atsiginti iš bėdos.

Seniai nuskambino dvyliktai. Bažnyčios bonė tirpo, virpėjo mėlynėje ir lyg svyravo, praslenkant pro kryžių debesėliui. Blizgėjo skardiniai stogai ir suglebę topolių lapai. Įkaitusios dulkės degino akis, ir akmenys ir pabiros iš vežimų ištuštėjusioje aikštėje lyg šaukė greičiau ją apleisti. Pirkėjų nebesimatė nei krautuvėse. Tarpduriuose išrikiuotas silkių statines apniko varomos iš ganyklos avys. Tarp jų maišėsi ir keletas ožkų, ir tos ypatingai narsiai puolė lupinėti nuo šulų žvynus ir juos laižyti. Ir nesitraukė, nors rėkė ant jų, mušė per galvas ir spardė kojomis šonus. Apie riestainių virtines, iškabinėtas ant durų staktų, ir bandeles su aguonomis languose zirzė musės ir širšės. Seni žydai, atsisagstę jupas, kasydamiesi peisus, snūduriavo ant laiptelių, visiškai įtingę ir suniukę. O jų vaikai gniaužė susigavę kačiukus arba pilstėsi į akis smėliu.

Levukas pradėjo šluoti rinką, ir Lapeika įsimetė į drangas tuščią pašaro rezginėlę ir kaušą degutui pilstyti. Kad ir nebuvo prajudinęs, iš įpratimo kumštimi sudavė per volę. Gelsvo, laukinės pelės plauko, su drūže per nugarą, kumelė iš lėto nukapnojo per akmenis žinomu keliu.

Iki pat miško, kurio kampą nurėždamas bėgo vieškelis, miestelėnai ūkininkai darbavosi laukuose. Aparinėjo mėšlus arba sodino burokus. Vieni vežė kubilais vandenį iš linmarkų, o kiti, susilenkę vagose, laistė kiekvieną daigelį. Šeiminikės, gūniomis užsidangsčiusios rasodos krūvas, rūpestingai gnaibė šakneles ir skirstė, paruošdamos diegimui. Laukai dvelkė mėšlavežiu ir svėrėmis. Jų geltonumu tvaskėjo lyguma. O kitur jau buvo įnikta piauti dvižoliai dobilai ir panamių apluokai. Salstelėjęs visų žolių, meduolių dulkelių, žalios, gyvos sulties skiedinys sklido nuo daužomų pradalgių ir nuo sukrautų kupečių. Ir keliavo kartu su aukštomis šieno uorėmis į daržines. Ant pakelės kryžiaus, krūmų, ir ant keriaužės šunobelės, prisigužusios prie įvažiavimo į pievas, pasidraikė sudžiūvusių smilgų ir dobiliukų.

Lapeika lingavo galva į šonus, knapsėjo nosimi, tartum smagiai įtraukęs. Botagas ir vadelės gulėjo šalia, ir kumelė galėjo eiti kaip nori. Viena priešakinė pasaga klapsėjo, o užpakalinėmis visai nekaustyta, tartum saugojosi nenusilupinėti pabūgusių kanopų, atsargiai statė kojas ir vis nužiūrėdama, kur minkščiau, pačiu kelio pakraščiu. Pervažiavusi Žiūrmiškio kampą, pati pasuko iš vieškelio į šalutinį, mažai išvažinėtą. Ir ten, kur jį kirto Vilkvedys, atitekąs iš tyrelių, iš pačios Kiaulių Peklos, nepriėjusi tilto, nusileido giliomis vėžėmis prie vandens. Visi, grįždami iš turgaus arba bažnyčios, kėlėsi toje vietoje seklia, kieto žvyro brasta, kad arkliai atsigertų ir subrinktų perdžiūvę tekiniai. Skaidrūs lašai tiško nuo gelsvosios prusnų atgal į vandenį. Ji gėrė sriūbčiodama per dantis, papurtydama galvą, iš keleto kartų. Ratilai bėgo marguliuodami auksinius akmenėlius. O žvitrios aukšlės, būreliais įsidrąsinusios, artėjo iš tamsių, žolėtų gilmenėlių.

Atsigėrusi, palengvėle išlipo į krantą. Tekiniai sunkiai rausėsi smėlėta įkalnėle. Stebulės plakėsi į šalis ir, ant storai degutuotų užkaiščių, buvo prisivėlę žolės ir kiaulpienių pūkų. Lapeika kniosterėjo iš snaudulio, suniūkė kumelę ir pasitaisė nuslinkusį maišą. Į ragą sudžiūvusios naginės spaudė pirštus ir ėmė noras išlipus pabraidyti vėsiam upelyje. Trinksint ratams į akmė-

nis, jis lenkėsi visa nugara, saugodamasis prisliesti prie kubilo. Jis vengė atsisukti žinodamas, kad bėda yra užpakalyje. Ar tai teisybė, kad jis grįžta nepardavęs nei samčio — pilnu vežimu ir tuščiausia kišene? Mintis, kuri vis iš naujo jį paliesdavo, plikinanti kaip botagas per veidą, buvo neperprantama ir svetima. Pasitaikydavo juk visokių dienų. Bet šitaip..... Vaikščiojo aplink ir vis nuo tolo, ir vis ratu, o jis kaip velnias iš Kiaulių Peklos, krioši prie deguto kubilo. Egi, kam tavo degutas betinka, seni? Jei bent sparvoms ir bimbalams baidyti. Ir tai Elija siūlo tokio skystimo nuo vabalų. Ir tasai susisukėlis, kaip miškinis obuoliukas po šalnų, Levukas, ir tasai gudročius. Prisitaisė ir, tykodamas degtinės, visaip nugiedojo. Kas tau nekait, ko tau negiedoti, kad esi sotus, davatkų riebiais kąsniais iš venzlų nušertas.

Išleisdama rytą, pati to ir to prisakė nupirkti. Nupirk — še . . . Stovės kieme surukusi — ir jai nepasakysi. Ei, ir be jos žinoma, ko reikia ir ko nereikia. Ne, špitolninkas tiesą sakė. Jis numanus, kad ir patarška. Nauji laikai žengia. O tu pasilieki. Ūkininkai kaustosi ratus geležinėm ašim, jie lengvesni ir patogesni. O medinašės drangos tik mėšlui vežti belieka. Jau varlės arba kazalėko nebeįbruksi stebulėn, kaip tai nutikdavo kitados, keliaujant į Šiaulius, į Mintaują.

Saulelė valkstėsi skystais, kaip kiaulpienės pūkas, išplušijusiais ir į tolį nudrykusiais debesėliais. O žemiau jos, viršum dantyto miško mėlynumo, debesys klojėjo ilgi ir balti, lyg patiestos drobės panamėje. Ne lietaus tai debesys — sumojo Lapeika — jie bėga nuo dangaus, slapstydamiesi už miško, žadėdami gerą šienapiūtę. Kregždės, nedidesnės už uodus, šaudė aukštybėse. Ir gandrų pora sklendė didžiuliais ratais, ištiesę sparnus, kaip vaikų popieriniai laiveliai. Tolumoje sugumšavo Norvaišių medžiai.

Lapeika gyveno atokiai nuo sodžiaus, pamiškėje. Kai skirstėsi į viensėdžius, jisai susigundė į galulaukes, į buvusių atrieskų kelmynes, už vieną, turėtą rėžiuose dešimtinę, gaudamas keturias. Seniau jis laikė karvę, o dabar dar ir arklį. Bet žemės padaugėjimas nepakeitė jo gyvenimo būdo ir nepadarė ūkininku. Jį traukė miškas, jis glaudėsi prie jo. Mškas jį dengė ir maitino. Taip juk buvo nuo senovės. Gyveno vienu du, su žmona. Senoji verpė ūkininkėms linus ir vilnas, gaudama už tai pavilgo. Dvi dukterys ir vyresnysis sūnus įsitaisė kas užkuriomis, kas taip. Sūnus gavo gražų žemės sklypą iš valdžios, atitarnavęs kariuomenėje, o mažąjį tik prieš metus pašaukė. Tas tai nebegaus nieko, nes pritrūko ir valdžia. Priseis kelmynę plėšti, jei norės duoną valgyti.

Lapeika turėjo pakabias rankas, turėjo sveikatos ir jaunystės metus praėjo sunkiai dirbdamas ir dainuodamas pabaigtuvėse. Jis dailiai dengė stogus, lygiai jaujose krėstų kūlių, lygiai trakienių šiaudų, kalė gontais ir lentelėmis. Metė plytas, mūrijo pamatus ir krosnis. Rentė pirtis ir statė daržines. Plati apylinkė išvaikščiota ir pasidarbuota.

Žiemą darbams mažėjant, patraukdavo į mišką. Prisipiaudavo lazdynų, prisikasdavo eglės šaknų — medžiagos krepšių pynimui. Retilai, sėtuvės, doklai pašarui nešti, jo rankų sunarplioti, tarnaudavo ilgus metus žmonėms. Tankynėse prisikirsdavo išbėgusių eglaičių grėbliakočiams, šunobelų — grėblių dantims ir uosiukų — jų galvoms. Skobė geldas, lenkė duonkubilius ir barkštinius bei milžtuves. Vytuvus, lankčius, mestuvus ir pačias stakles padirbdavo moterims, prireikus. Prisilupdavo krūvas beržo tošies ir pavasarį prasidėdavo degimas. Degė jo tėtušis, kol buvo gyvas. Ir jam patiko tasai darbas į senatvę. Deguto kvapas nuo mažens laikėsi jo namuose ir drabužiuose, įsigėręs į rankas ir į panages. Jis nesikratė ir vardo, atitekusio iš tėvo, po jo mirties. Buvo tai Lapeika-Degučius. Degutuota kepure, juodom rankom ir ypatingu sudegusios beržo tošies kvapu.

Snaudė tolumoje epušės ir beržai, ir abipus jų žali kuokštai virpėjo popietės ore. Jis pavarė kumelę menkai išvažinėta pievų keliūte, kad nekliudytų sodžiaus, nors ten ir tiesiau. Dantyti žmonės jo sodžiaus, ir jie tuojau teirausis: — Ką misliji, Lapeika, jog iš miesto degutą vežioji, kai pas tave ir vabalai neprisilaiko — taip visur įkvipę. O tos nesėkmės, kaip nusikaltimo, jis nebenorėjo aiškinti. Ir nebūtų mokėjęs papasakoti.

Ir savo kiemelin, savo menkon sėdybon, paskendusion epušių ir beržų unksmėje, įslinko tyliai, nesitikėdamas nieko gero. Šuva pavizgino uodega, pavaikščiojo apie šeimininką, ir lyg suprasdamas jo negerovę, atsitūpęs nuošaliau, lekavo liežuviu. Nukinkęs gelsvąją, supančiojo ir sudrožęs apinasriu per strėnas, pavarė ganyklon. Buvo manęs vežimą traukti pastogėn, bet atsiminęs, kad nebus lietaus, su visais pakinktais paliko viduryje. Lapeikienė stovėjo gale trobos, trupindama ančiukams duonos riekę. Pridėjusi ranką prie kaktos, stebėjo, kaip senis rausėsi drangose ir išėmė popierin suvyniotas silkes. Ir daugiau nieko? Ir ją pagavo nelauktas apmaudas:

— Gi buvau sakiusi cukraus kokį svarelį? Uogų jau atsiranda — žemuogių, tai sakau — suvirinsiu, kad ligai užėjus turėtumei šaukštelį širdžiai atgauti. O kur muilas ir dažylos?

— Pas Gendvilienę paliko, — trumpai atvertė, rankas nuskleisdamas į šonus, Lapeika.

— Nematyta per amžius, Pone Dieve! Kur tavo razumas, kad jau užglušęs kaip Erštikio ožys? O gal vėl prisisprogai? — senoji ištiesė kaklą, lyg ką džiuginančio prisiminusi. Ir eidama artyn tebetrupino duoną, o maži ančiukai nebespėdami trupinių surinkti, bėgo atsigerti į lovelį. Senis žengė vidun, paniuręs ir neatsikalbinėdamas, ir tai ją smarkiai nustebino. Tvirtai sudėta, dideliu balsu ir ilgomis rankomis, mokėjo griebti vyrą, ieškodama kliaudžių visur, tar-

tum niekad neatgieždama kerštо. Ir nešdama ant stalo bulves ir dubenį rūkštaus pieno, pasilenkusi uodė, bene pajus gėrusį degtinės.

Srėbė jisai tylėdamas, užsigulęs, sumerkdamas ūsus į šaukštą. Nenaujiena, kad pati širsta. Ar pradėsi vėl iš naujo pasakoti, kaip Levukui ant rinkos?

— Dažylų verkiant reikia. Vilnas ištrinkau ir į vandenį, krišpolo dėjau. Sakau, parveš, tai bus po ranka. Tik ant ugnies kaisti...

— Su degutu pamėgink. Gal nukąs? Pilną kubilą, kaip akį, pargliuginau namo, — niauriai prasižiojo vyras, padėdamas šaukštą. Jame kilo atkarumas, kaip rėmuo, deginantis gomurį.

Pati sukluso, ūmai nebesuradusi žodžių, o jis vėl drėbė, lyg dar patyčių būtų per maža:

— Parsiduok — galėsi prisipirkti. Ir cukrelio liekarstai ir šio ir to...

Jai net strėnose nudiegė. Ji apsižvalgė ieškodama pakabesnio daikto po ranka.

— Tai tu dar šitaip mėgdysies! Skersaskūri tu! Ir vėl nepardavei? Kur jis tau parduos — išvėsėlis!

Lapeika ėjo pro duris. Ir vėl nepardaviau? Kada gi nepardaviau? Visaip moka nudėti žmogų. Bet reikia žiūrėti ir teisybės. Šūkauk, bliaustykis, o čia nieko neištaisysi. Pastovėjo, padaužė pypkę į tvoros statinį ir, susiieškojęs pentelę, sėdosi plakti dalgį. Ilgai ir su atsidėjimu kalė surūdijusias ir išsilanksčiusias plieno ašmenis. Skaudūs plaktuko smūgiai į pentelę atsiliepė trobos skliautuose, siekė mišką ir iš ten grįždami kaleno jo galvoje. Spengė, viauksėjo, piktu šunimi lojo, tartum neatsikratoma mintis. Ilgai darbavosi Lapeika su dalgiu. Pertvėrė iš naujo, užvarė kyliukus ir dar pamirkė kotą vandenyje. Jis nebuvo nutaręs šienauti, bet reikėjo ką nors daryti, tad, suradęs pustyklę, klūtino pamiškėn. Degamoji duobė žiojosi juodais nasrais. Išmintas per sužydusią pievą takelis bėgo iki jos. Kiauru dugnu katilas, įtaisytas ant akmenų, riogsojo po lazdynų krūmu, apibėgęs degutu ir aplipęs pelenais. Nenukeldamas dalgio nuo peties, paspyrė koja katilą, išsklaidė į šalis tošių krūvelę ir pasidarė nei šiaip, nei taip, tartum atėjus atsisveikinti. O čia juk linksmai tratėdavo ugnelė. Negesdavo kartais ir naktimis. Jis tupėdavo įšilęs, užmiršęs pypkę prisidegti, įsižiūrėjęs į spragančią liepsną. Į juodus, riebius ir šnypščiančius lašus, varvančius apačion.

"Nepardaviau ir jau daugiau nebeparduosiu. Nebereikia žmonėms deguto" — vapleno Lapeika. Jo šešėlis, su dalgiu ant peties, dryko per pievą ir kabinosi į lazdynus.

Geltoni spinduliai užliejo sodžių. Nuo miško slinko šešėliai, užgriebdami vis didesnius laukus. O sodžiuje ir anapus jo buvo šviesu ir linksma. Triliavo piemenys atsileidę bandas į palaukes, šūkavo artojai. Ir šienpiūviai, žvangėdami dalgiais, šniokštavo užgulę ant pradalgių.

Dienos kaitrą užslėpusi miško žolė ir lapų tankmės kvėpė į veidą, lindo už ančio. Ajerais, triaušėmis ir įšilusiu dumblu garavo Gaidžbalis, karklynais ir juodalksniais įsisupęs, įsipiovęs į sodžiaus atrieskas ir nuskendęs valdiškame miške.

Suposi mašalų debesėlis viršum arklio nugaros. Storai brunzgė kamanė. Ir traškiai šnekėjo grįždamos namo merginos, su grėbliais ir baltom skarelėm ant pečių. Skarotos eglių šakos dangstė žemę, sunkios ir tamsios apačioje, o jų viršūnėse žaidė vakaro plėnys. Epušių lapai sukinosi ant laibučių kotelių. Vakaro atodūsiai šiuleno jų šakose.

Lapeika stovėjo savo kelmynėje, vienas ir nutolęs nuo sodžiaus balsų ir judėjimo. Jis išėjo pamiškėn sutręšti ir apsamanoti. Sodžius tolo vis labiau nuo jo. Kai nebereikia jo darbo, jo rankų — nebereikia jau paties. Krūtinėje garžgė, lyg privarvėję deguto, prirūkę tošies dūmų suodimi. Liko tuščias, apgergužėjęs degamasis katilas. Juodos rankos, dūmų išėstos akys.

Prietemėlė klostėsi, krito į slėsnumas balkšva miglele. O iš miško, iš jo gilių tankmių, vėrėsi juodos angos, tartum į pražūtį. Plastėjo putpelė pievokšlyje ir girgždėlė, aštriai ir gižiai, lyg brūžindama surūdijusią geležį, kiaurai skrodė vasarojų. Rasa sužliuko žolės, palinkusios ant tako.

— Vakarieneees!... Kur įlindai! — šaukė pati iš kiemo.

Jis girdėjo moters šauksmą ir kaip ji barėsi ant šunies ir kliūvančių po kojomis daiktų. Netoliese skabė žolę kumelė. Miškas tirštai ir sunkiai liejosi į žemę, pilną rasos, girgždėlės ir svirplių. Po alksnių ir lazdynų skvernais, sumirgo švento Jono vabaliukai.

Šuva atsekė jo pėdomis, baramas namie. Pakėlęs snukį, tylėdamas žiūrėjo aukštyn. Ir jis buvo senas ir mažas sutemose, apšepęs, varnalėšų kibių prisivėlusia kudla. Dar graudžiau jam pasidarė, kai šuva tūpė ir glaudėsi prie jo kojų, toks pat varganas ir išvarytas. Žvelgė Lapeika tolyn, nesiryždamas pasukti namo. Ir ten, toli, tvykstelėjusi šviesa jį supurtė. Ten liepsnojo, blusčiojo ugnis, ir žibėjo kaip didžiulė žvaigždė, žarstydama spindulių pluoštus. Jo sąnariai įsitempė. Pakreipė ausį, mėgindamas pagauti siaubingo išgąsčio riksmą, kurį neša per laukus gaisro apimti žmonės.

Lapeika kniosterėjo. Per širdį nusmilko dieglys.

— Nutilk! — sudraudė šunį, kurs matydamas ugnį, sunerimo ir tyliai kaukė. Tada jisai suprato, kad yra švento Jono vakaras. Ir ten gyvena buvęs dvaro miškų sargas, senas latvis, Ežeris. Nuo senovės jis ant karčių keldavo šiaudų kūlius ir tošių prikimštas stebules. Ir jas uždegdavo sutemus. Ar vienas Ežeris degdavo ugnis tą šventą vakarą? Ne... Arkligoniai tam pasiruošdavo iš anksto. Ant kalvos, vadinamos Lendrynės kalnu, ateidavo jaunuomenė ir dainuodavo ir šokdavo iki ryto. Čia pat, už Lapeikos pievutės, kilo tasai kalnas. Jo visa plokštuma, lyg nuplikusi senio kakta, svilinama saulės ir nugulėta karvių, gumšavo patamsyje. Viršūnės lygmėje augo ke-

lios vinkšnos ir epušės, visu ūgiu prašokusios mišką. Jas lankstė vėtros ir darganos ir jų viršūnės ir šakos buvo nusvilintos per daugelį metų.

Ėjo Lapeika aukštumos link ir pagavo save, tartum nusikalstantį už rankos. Rodos, kibirkštys pažiro iš viršaus. Skaudžiai raudoni plėmai lyžtelėjo patamsėjusius medžius. Jos krito kaip tolimi vaikystės metai, sukapoti atskirais, margaspalviais gabalėliais. Ir užsimerkus, jie augo, glaudėsi į vientisą užtiesalą, nusagstytą saulėmis ir giedančiais paukščiais.

Atsisėdo Lapeika po lazdyno krūmu ir barė save. Ir ko gi tu neini gulti? Jau vėlu, o ryt turėsi prakaituoti su dalgiu. Bet jis tik tramdė save, nežinodamas už ką. Jis tik nenorėjo eiti į kiemą, kur teberioksojo vežime deguto kubilas. Kaip sunkenybė, užgožusi jo nugarą. Ir jeigu atsiguls, užmigti vistiek negalės tvankioje kamaroje. Neįprastai garsiai plakė jo širdis, tartum jaunystėje, girdint siaučiančius sodžiaus vyrus. Užsikloji galvą kailiniais, o vistiek skverbiasi šūkavimai ir dainos ir skalijimas šunų. Keistai dūzgeno jo širdis, ir šiluma išmušė kaktą. Ei, kad būčiau jaunesnis ... Tai įsikarčiau ton epušėn ir padegčiau ... Padegčiau ... Visą degutą padegčiau. Kad pleškėtų, kad pašvaistė muštųsi į dangų ...

Jam pasidarė nejauku ir nedrąsu, lyg perdaug buvo pamislyta. Ir taip, ko negalėtų pasakyti nei kaimynui, nei žmonai. Šuva, tupėjęs šalia jo, ištikimas jo nusiminime, staiga suurzgė ir pašoko.

— Nutilk! — patylom sudraudė šunį, prispausdamas jo sprandą prie žemės. Šuva žiūrėjo neramus, pašiaušęs kudlą ir pasiruošęs iš naujo pulti. Ir jisai nugirdo žingsnius ir pusbalsiai šnekant. Du nežymūs šešėliai sustojo prie jo degamosios duobės.

— Išlupti katilą galėtume ... — vebleno apystoris balsas.

— Galėtume ... Tik išlupus ne ką iš jo ir peštume, — abejojo antras, lyg prikimęs.

— Apaugęs storai. Kokią valandą degtų.

— Ir tai dar kažin? ...

— Geriausia, sakau, būtų į patį kiemą nuslinkus. Vis rastume kokią palaikę bačkelę — samprotavo pirmasis. O prikimusiu balsu vyras jį tuojau sudraudė:

— Šuva pajus ... Ką tu čia niekus paistai. O kad per vėlai susimislijom. Būtum Lapeikai užsiminęs, dar kad alaus bus. Ir būtų davęs ...

— E ... Kad jau nebe laikas ...

— Žinai, negaiškim. Lupam katilą ir tempiam.

— Ir tošis galim visas susirausti ...

Lapeika nebeiškentė:

— Ar deguto, vyrai? Jeigu tik jums reikia?

Juos taip staiga užkalbino ir taip iš arti, kad jau nebebuvo kaip beprašapti. Lapeika juos drąsino:

— Ko jūs nusigandot, Valiau? Eikit šen, pasišnekėsim.

E. DOCIENĖ GALVUTĖ

— Drištarogės! Kad nei šiaip, nei taip, dėde, — prikimęs mikčiojo Žlabio Valius. Ir Kelpšienės Keisčiui visai storai išėjo:

— Kad mes, dėde, kaip kokie vagys. Kaip ruskiai — arkliavagiai ...

— Che, che ... Tas nieko. Ar ketinate ant kalno degti?

— Ant kalno. Kaipgis.

— Tik neką mes teturim. Pora stebulių.

— Ar daug jūsų?

— Nedaug ... Bet kai sudegsim, tai prisirinks.

— Suplauks bematant.

Vyrai aiškino vienas per kitą ir nesuprato, ką senis su jais ruošiasi daryti. O jis juokėsi į ūsus ir vedėsi abu į kiemą.

— Tik susimildami, patyliais. Kad pati nepajustų.

— Gal nepajus ... O ką mes veiksim?

— Dabar tai išpūskit žandus, vaikinai. Ar vieni užtempsim? — Lapeika sustojo prie vežimo su degutu. Jis dar užmetė pora senų kubilėlių. — Kad būtų į ką supilti, — paaiškino.

— Oje, užtempsim. Tai visą vežimą? Drištararogė! — Valius griebė už ienų, skubindamas, kad kartais senis ko kito nesumislytų.

— Tai bus pašėlusiai linksma! — tyliai suspiegė Keistis, įremdamas petį.

Jie stūmė sušilę. Ir gal nebūtų įveikę. Bet įkalnėje jau nebereikėjo bijoti Lapeikienės. Šūkaudami talkininkai atbėgo iš viršaus.

Dabar tai prasidėjo darbymetė ant kalno. Tuojau suliepsnojo viena po kitos medžiuose įkeltos stebulės. Ir tai buvo ženklas pasilikusiems sodžiuje. Ten dainavo eidami parugėm. Degutą pilstė į rėčkeles ir jas traukė su virve į medžius. Kalvis Elyzas, atkišęs rankas, lyg repples karštai geležiai iš žaizdro traukti, ėjo artyn ir šaukė:

— Degutoriau, duok deguto!

Jei neduosi — ragą suksiu!

— Suk, suk mano ragą —

Tu negausi nei per nagą... — atsidainavo tais pačiais žodžiais kalviui Lapeika. Jis ruošėsi prie kubilo, kilodamas samtį, raudonai nušviečiamas liepsnų.

Apšviestam rate pasirodė dainininkai. Visų pirma ėjo Vincė, grodamas armonika. Jį supo patys jauniausi — piemenys ir pusberniai. Merginų būrelis už jų. O užpakalyje, du vyrai, pasimainydami nešė alaus dvylikagortę.

Valius čiupo Lapeiką už pečių ir nusitempė prie būrelio. Vieni laikė ant kelmo statinaitę, o Pilypas, atsargiai sukdamas volę, leido. Alus šnypštė jam pro pirštus ir putojo.

— Tai velykinis alus. Šuliny laikiau įleidęs — didžiavosi Pilypas. O, kad jis buvo darytas paties seniūno, tai visi žinojo, kad geresnio niekur nerasi. Alus kvepėjo ir puta dribo per kraštus. Valius prisėmė puodelį ir atkišo;

— Dabar tris nuo vietos, dėde. Be jokių kalbų!

Kas tau atsikalbinės? Jo ūsai sumirko putose. Jis numetė kepurę, bloškė šalin švarką. Merginos, atokiau susėdusios, pynė vainiką iš lapų ir žiedų. Ir kai baigė pinti, dvi iš jų prisiartino ir vainiką uždėjo Lapeikai ant galvos. Jis buvo sunkus ir didelis ir užkrito per galvą ant pečių. Apie jį sukosi ratelis, o jisai strapinėjo viduryje, įsisprendęs į šonus.

Medžiuose liepsnojo ir šnypštė degutas, spragėjo šakos. Ugnies latakais lijo žemyn. O nuo kalvos į visas puses gūsčiojo vasarvydžio naktis, nerami ir gyva, kaip verdenė.

— Tik nepalikit nieko! Ir kubilą užkurkit! Kad supleškėtų! — šūkavo Lapeika.

Jam buvo lengva ir šviesu. Ir žvaigždės pabalo nuo šviesos ir linksmybės. Žara slinko į rytų pusę.

PRANAS KOZULIS

PRARASTI POJŪČIAI

Aš esu atėjūnas — ne vietinis:
kur einu — man pačiam nesvarbu...
Mano žingsnis apmiręs ir lėtas
laukime netikėtų žaibų.

Nematau aš tavęs — tu, lakštingala,
išsiilgęs tavęs ir giesmės;
man regėjimas tėra būdingas,
kaip gausių paklydimų versmė.

Negirdžiu aš tavęs — tu, mieliausioji —
negirdžiu tavo žodžių tikrų: —
argi būsiu praradęs jau klausą,
kaip — gaudimą dangaus vyturių?..

Tavęs laukiu, tartum Pažadėtosios,
bet visvien iš to nieko nebus:
aš esu negudrus ir per lėtas —
kada reikia ugnies ir žaibų.

TREMTINIAI IR LIETUVIŠKŲJŲ PAPROČIŲ IR TRADICIJŲ PALAIKYMAS

KUN. DR. K. ŠIRVAITIS

Amerikos lietuvių laikraščiuose labai dažnai pasirodo straipsniai apie lietuviškumo palaikymą, iškeliamos nutautėjimo priežastys ir peršami būdai tautinėms tradicijoms, papročiams ir kalbai išlaikyti. Žinoma, šis klausimas mums, lietuviams, turi rūpėti ypač dabar, kada pradėjome lyg kad naują imigracijos etapą Amerikon. Tūkstančiai mūsų tautiečių, išvargusių kelerius metus Vokietijos lageriuose, dabar jau kuria žmonišką gyvenimą, išsiskirstę po Amerikos miestus ir miestelius. Matydami pusėtinai nutautusį lietuvių jaunimą Amerikoje, nevienas širdyje galvoja, o kiti viešai laikraščiuose skelbia, kad jie savo pirmatakų klaidų nekartos. Dieve, padėk! Tačiau gerų norų nepakanka. Reikia susipažinti ir su realiomis priemonėmis ir būdais, kurie šiuos gerus norus padėtų realizuoti. Kadangi tautinių papročių ir tradicijų palaikymo klausimas ir man kiek teko pastudijuoti, tad ir aš savo trigrašį pridėsiu.

Rašysiu trumpai ir suglaustai.

Sociologai jau nesiginčija, kad imigrantai natūraliai asimiliuoja kai kuriuos krašto papročius ir apskritai krašto kultūrines vertybes. Šis asimiliavimo procesas vyksta gana greitai, arba visai palengva, žiūrint, kokį kultūrinį lobį imigrantai yra atsivežę ir kokioje aplinkumoje yra apsigyvenę. Ir patys individai ir jų visuma ir, pagaliau, išorinės aplinkybės yra veiksniai ir jėgos, kurios dalyvauja šiame asimiliavimo procese.

Jeigu šis asimiliavimo procesas vyksta visai natūraliai, net ir nepastebimai, ir nė vienas iš šio proceso nėra išskiriamas, taigi, atsidūrus tokioje būtinybėje, yra svarbu tinkamai nusiteikti psichologiškai, kad asimiliuojant vertybes būtų pasisavinta pačios aukščiausios ir naudingiausios naujo krašto kultūrinės vertybės. Iš antros pusės, reikėtų žinoti ir veiksnius ir jėgas, kurios padėtų atsivežtą kultūrinį lobį išlaikyti ir dar labiau jį praturtinti.

I. SOCIALINIAI VEIKSNIAI

a. — Yra svarbu, kad lietuviai tremtiniai apsigyventų arti vieni kitų ir tarp kitų lietuvių, ir kad palaikytų nuoširdžius, draugiškus santykius. Nuoširdūs ir draugiškai dažni santykiai tarp savęs tvirtins jų kultūrinių verybių išlaikymą. Grynai pirkliški, šalti santykiai, įvairūs nesusipratimai, kivirčai, šnairavimai yra daugiau ar mažiau bendrų kultūrinių vertybių išlaikymo priešai. Be to, tremtinių išsiskirstymas po didžiulį miestą jų santykių palaikymą apsunkins ir kartais juos darys visai negalimus, tuo tarpu atidarys duris kontaktams su kaimynais, kurie, nebūdami tų pačių kultūrinių vertybių, greitins asimiliavimo procesą.

b. — Lietuvių bažnyčios šiame krašte savo esme lietuvius laiko drauge ir duoda progos dažnokai susitikti ir ugdyti krikščioniškai draugiškus santykius. Bendroji bažnyčia, bendri religiniai išgyvenimai lietuvius daro artimus vieni kitiems ir kai kuriuos suveda į labai nuoširdžius santykius. Kadangi bažnyčia yra jų, kunigai irgi yra jų pačių tautos, oficiali bažnyčios kalba (be lotyniškosios liturginės kalbos) yra lietuvių kalba, tad lietuvių bažnyčia tampa jiems lyg senosios tėvynės dalis, ir jie čia jaučiasi, kaip namie. Net ir tie, kurie nelanko bažnyčios, maitinasi šio lietuviško susibūrimo vaisiais. Iš to išeinant, yra svarbu, kad bažnyčia, jų senosios tėvynės dalis, atitiktų jų paliktos tėvynės bažnyčias, ypač apeigų atžvilgiu. Čia iškyla ir labai svarbi lietuvių klebono ir kitų kunigų rolė.

c. — Lietuvių organizacijos irgi yra svarbūs veiksniai lietuvybės ir apskritai tradicijų išlaikymo situacijoje. Be dažno susitikimo progų organizacijos teikia galimybių kai kuriems "iškilti", susidaryti prestyžo-garbės kitų lietuvių tarpe ir tuo būdu įsigyti vardą, kurio negalima būtų laimėti angliškai kalbančioje visuomenėje. Tai visa dar labiau kai kurių energiją patraukia išlaikyti lietuviškumui. Be to, atskirų organizacijų nariai, rengdami įvairius parengimus, programas, išvažiavimus, ugdo labai draugiškus santykius. Čia irgi svarbu tarp narių išlaikyti solidarumo dvasią ir kiekvieną nesusipratimą greitai likviduoti.

d. — Lietuvių parapijos mokyklos padeda palaikyti vaikus parapijoje ir prie lietuvių tėvų. Mokytojai gi gali susidariusį skirtumą tarp lietuvių tėvų ir vaikų didinti, arba jį kiek galima išlyginti. Kartais jie gali vaikus tiesiog nustatyti prieš tėvus, arba prieš kai kurias jų kultūrines savybes. Šiaip ar taip, parapijos mokykla yra labai svarbus veiksnys lietuvių kultūrinėms verybėms ugdyti jaunoje kartoje ir jas palaikyti tėvuose ir suaugusiuose. Mokytojų pagarba papročiams ir tradicijoms išugdys ir mokiniuose joms pagarbą ir meilę. Tėvų ir mokytojų bendri subuvimai pamokys ir tėvus kai kurių šio krašto kultūrinių vertybių.

e. — Didelės ir gerai organizuotos šeimos yra savo prigimtimi tradicijų ir papročių nešėjos ir palaikytojos. Kai kurie papročiai reikalauja puikaus susiklausymo ir nemažos grupės žmonių. Esant mažai grupelei, nėra nei nuotaikos,

nei noro kai kuriuos šeimos papročius palaikyti. Gi nesusitarimai šeimose yra bendrų papročių dideli priešai. Gerai organizuota šeima pasižymi valių vienybe su vykdomuoju vienetu, kuris paprastai koncentruojasi šeimos galvoje — tėvo asmenyje arba ir motinoje. Susiklausymas ir vienybė šeimose ugdo malonius sentimentus, kurie dažnai būna surišti su tradicija. Mišrios šeimos nepajėgs tęsti nei išlaikyti lietuviškų tradicijų ir papročių. Jos labai greitai naikina lietuviškumą.

f. — Be to, irgi yra labai svarbu, kad giminės apsigyventų tame pačiame mieste arba net toje pačioje miesto dalyje, kad jie galėtų tarp savęs palaikyti tradiciškai nuoširdžius santykius. Giminių išsiskirstymas po atskiras valstybes tikrai retins progas susitikti. Žinoma, nevisada galima įvykdyti, kad visos giminės įsikurtų arti vienas kito, bet tai svarbus dalykas kai kurioms tradicijoms tęsti ir kai kuriems papročiams palaikyti. Išsiskirstę, neturėdami nei giminių, nei draugų arti savęs, kai kurie lietuviai turi išgyventi labai didelį psichologinio pasikeitimo procesą ir tuo būdu yra priversti netekti daug savo atsivežtų kultūrinių savybių.

g. — Kaimynai irgi turi daug reikšmės ir įtakos, palaikant kai kuriuos lietuviškus papročius arba net ir pačią lietuvių kalbą išlaikant. Daug lietuvių turi vengti pasireikšti kartais tikrai lietuviškai, jeigu jų kaimynai yra nelietuviai, o dar blogiau, jeigu jie dar kiek nusistatę prieš "foreinerius." Taigi lietuviams kuriantis, reikėtų apsigyventi arti savo lietuviškos parapijos bažnyčios, kad galėtų lyg kad sudaryti lietuvišką miestelį. Žinoma, tai nėra lengvas dalykas, bet jeigu būtų daugiau noro ir dar pastangų, tai tokių lietuviškų susibūrimų mes šiandien apsčiau turėtume.

h. — Bendroji organizacija sukurta specialiai lietuvių kultūrai išlaikyti irgi turi savo uždavinį. Jau kai kuriose vietose lietuviai tremtiniai kuria tokias organizacijas. Ši organizacija turėtų ugdyti meilę visoms lietuvių kultūrinėms tradicijoms, kurios tikrai yra mūsų pasididžiavmas ir garbė. Ne visa galima didmiesčio gyvenimui pritaikyti, ypač tai, kas buvo uoliai užlaikoma Lietuvos kaime. Bet koks organizacijos priešingas nusistatymas religinių tradicijų atžvilgiu gali tik sužaloti lietuvių kultūros lietuviškumą.

i. — Lietuvių kalba laikraščiai, ypač dienraščiai padeda net ir atsiskyrėliams lietuviams bent dvasioje laikytis lietuvių bendruomenėje. Jie juos tvirtina lietuviškume ir gali ugdyti tam tikrą savo tautos meilę ir prie jos prisirišimą. Daug reikšmės turi ir lietuvių kalba knygos ir knygelės. Tačiau reikia pažymėti, nors laikraščių įtaka svarbi asimiliavimo procese, bet daug daugiau reikšmės turi draugiški kontaktai su kitais asmenimis.

Apskritai lietuvis, kaip individas, turi išsilaikyti socialus, vaišingas, draugiškas, ypač su savo tautos žmonėmis. (Jis turi būti draugiškas ir su kitais). Individuališkumas be socialinių pareigų yra tradicijų ir papročių priešas. Taigi nuoširdus atsiliepimas, vadams kviečiant į kokį lietuvišką darbą, yra būtina sąlyga lietuviškumui tvirtinti. Iš antros pusės vadų reikšmė lietuviškumo išlaikyme yra nepaprastai didelė.

II. SOCIALINĖS JĖGOS

Autorius tiki, kad tik giliai religingas lietuvis katalikas gali išlaikyti daugiausia lietuviškų tradicijų ir papročių. Tik katalikybės nuoširdus pamilimas lietuvį padarė tuo lietuviu, kuriuo buvo mūsų tėvai, visi katalikai lietuviai.

Lietuviškoje katalikybėje yra charakteringa Dievo sąvoka, Gerojo Dievo Senelio, Rūpintojėlio, lietuvio Tėvo ir Draugo, kuris "už vieną gerą darbą atleidžiąs dešimt blogų darbų," kuris už mažus jų darbus ar pagalbą atlygina nepaprastai gausiai. Lietuviams charakteringas Švenčiausios Panelės Marijos pamilimas, kaip būdingas yra ir išugdytas mirusiųjų kultas.

Daug lietuviškų papročių ir tradicijų yra susijusių su Bažnyčios šventėmis. Advento atgailojanti nuotaika (paprastai einama išpažinties), kalėdojimas, ypač puiki kūčių vakarienė su "plotkelėmis", lietuviškais valgiais, jei galima, ir su šienu po staldengte, uždegta žvake, kryželiu ant stalo ir kitais tradiciniais dalykais, pasakojimais, atsiminimais ir pokštais, tai religingo lietuvio kultūrinis palikimas. Gavėnios stropus laikymas (kai kur dar ir dabar negalima švilpti), giesmės ar bendros maldos, Velykų Grabas, Prisikėlimo apeigos, procesija Velykų rytą, meniškai išdažyti margučiai ilgai dar gali priminti lietuviškosios religinės kultūros gražumus. Dievo Kūno procesija, gėlių šventinimas per Žolinę, lietuviški Keturiasdešimt Valandų atlaidai su mišparais, Vėlinių dienos procesija — vis tai lietuvio sielai mieli dalykai. Giesmės "Marija, Marija", "Pulkim ant kelių", "Šventas Dieve", "Ateik Dvasia Šventoji" per Sekmines, "Viešpaties Angelas" kapuose ir daugelis kitų giesmių dar ilgai primins, jog esame giesmių ir dainų šalies žmonės.

Mūsų vedybos gali būti pagražintos tradiciniu tėvų palaiminimu, teikiamu jauniesiems einant į bažnyčią santuokai, sutikimu sugrįžus iš bažnyčios su duona, druska ir vynu, lietuviškomis dainomis ir tautiniais šokiais. Graži yra lietuviškos kultūros tradicija, kada tėvai naujagimį laimina kryžiaus ženklu, ir krikštynos, susikviečiant gentis ir kaimynus. Užgavėnių atšventimas parapijos salėje su žemaitiškais pokštais ir daugelis kitų mūsų lietuviškų tradicijų ir papročių yra labai glaudžiai susiję su katalikybe, su Bažnyčios ir religijos meile.

Religinis pagrindas (pagrindinės socialinės jėgos) šioms visoms lietuviškoms tradicijoms ir papročiams išlaikyti yra: 1) Dievo valia. Dievas leido ir norėjo, kad mes gimtume lietuviais. Jeigu Jis būtų norėjęs, kad mes gimtume airiais, ar anglosaksais, ar kitokiais, — Jis būtų patvarkęs kitaip. 2) Ketvirtasis Dievo įsakymas liepia gerbti savo tėvus, mylėti savo tautą ir tėvynę. Lietu-

LIETUVIŠKA SODYBA Foto V. Augustino

viams Dievas irgi tokią pareigą uždeda jų tėvų, brolių ir jų kultūrinio lobio atžvilgiu. Nekęsdami lietuviškumo, negalėsime mes reikiamai pagerbti savo lietuvių tėvų. Žinoma, čia prieš akis turima krikščioniškasis lietuvių tėvų kultūrinis lobis.

Apskritai lietuviškam religingumui palaikyti pradedamoji ir palaikomoji socialinė jėga yra ne kas kita, kaip tik pasitikėjimas lietuviškąja Bažnyčia, protingas įsitikinimas religinėmis tiesomis ir to įsitikinimo gaivinimas malda, taip pat sakramentais.

Kitos gi socialinės jėgos, kurios padeda praktikuoti ir palaikyti lietuviškus papročius ir tradicijas, paprastai pasireiškia šiais motyvais:

1) Papročiai ir tradicijos palaikomos iš pagarbos lietuviškai tradicijai.
2) Papročiai palaikomi, nes vadas to nori ir juos palaiko.
3) Papročiai ir tradicijos palaikomos, nes tai

patikrina dvasinį ir kartais medžiaginį individo saugumą.

4) Papročiai palaikomi iš meilės ir prisirišimo prie šeimos, genčių ir draugų.
5) Papročiai palaikomi, kadangi įtakingi asmenys rodo daug lietuviškumo ir kartu religingumo.
6) Palaikomi papročiai, nes jie žada tam tikrą gėrį.
7) Palaikomi papročiai, nes jų laužymas gresia tam tikra socialine bausme.
8) Palaikomi papročiai, nes jie teikia malonaus poilsio ir dvasinio atsigaivinimo.
9) Palaikomi papročiai, nes jie palaikytojų neišstato didesniems nepatogumams.
10) Palaikomi papročiai, nes yra tam tikras tradicijoms susidomėjimas.

Apskritai lietuviškų ir religinių tradicijų palaikyme šie išskaičiuoti motyvai vaidina didelį vaidmenį. Yra, žinoma, ir daugiau ir įvairesnių motyvų, bet autoriui lietuvių gyvenime Amerikoje teko daugiausia rasti viršuj pažymėtuosius. Kai kurie šių motyvų yra susipynę su socialiniais veiksniais. Tačiau čia nėra jokio prieštaravimo. Socialiniai veiksniai veikia individą iš lauko, o tas pats individas atsako į šį veikimą savo veiksmais, kurie yra remiami motyvais. Motyvai yra socialinės jėgos. Motyvai kartais sudaromi veiksnių įtakoje, kartais ne, — tai priklauso nuo galvojančio ir laisvo individo.

Kaip matome, lietuviškų papročių ir tradicijų išlaikymo klausimas nėra taip jau labai paprastas dalykas. Įvairūs socialiniai veiksniai ir socialinės jėgos yra pasiskirstę paprastame individo, atskirų bendruomenių, organizacijų, institucijų ir pagaliau natūralių pirminių grupių (šeimos ir kaimynų) gyvenime. Savaime suprantama, kad išorinė įtaka, einanti iš amerikoniškojo gyvenimo aplinkumos, irgi nepasiliks be vaisių. Ji veiks tuos labiau, kurie turės daugiau ir nuoširdesnių kontaktų su tikraisiais amerikiečiais ir jų gyvenimu. Visiškai izoliuotis niekas negalės, ypač miestuose. Taigi norint nenorint, imigrantai kiek asimiliuos vietinių kultūrinių vertybių. Svarbu yra pasisavinti visa, kas yra čia gera. Vadinas, reikia neprarasti nieko vertingo, bet priešingai — savo atvežtą kultūrinį lobį dar praturtinti.

Nusiteikus kūrybiniam asimiliavimui aukščiausių Amerikos kultūrinių savybių, būtų galima savintis šias gražias Amerikos gyvenimo vertybes. Pirmiausia, Amerika yra garsi savo demokratija, tai yra laisvės meile ir jos pripažinimu kitiems. Amerikiečiai rodo taip pat daug tolerancijos kitų nuomonei ir jai reiškia tam tikros pagarbos. Amerikiečiai supranta individo vertybę ir apskritai jam duoda daug teisių. Politiniame gyvenime jie nevengia kritikuoti ir savo valdomojo aparato, o valdantieji tą kritiką priima ir taiso, ką gali. Amerikiečiai reiškia pagarbos religijai ir religiškai nusistačiusiems žmonėms, jų institucijoms ir organizacijoms. Čia yra teikiama religijai pilna laisvė ir tam tikra prasme parama. Nėra taip didelio skirtumo nė tarp socialinių klasių Amerikoje. Valdininkai jaučiasi ne žmonių valdytojai, bet jų patarnautojai. Amerikoje yra ir daugiau sektinų kultūrinių vertybių, bet autorius čia ir neturi tikslo jų visų išvardinti.

Žinoma, yra ir tokių vadinamųjų vertybių, kuriomis mes neturėtume domėtis nei jų savintis. Pavyzdžiui, nesisavinkime šeimų netvarkos, pasireiškiančios gausiais "divorsais", arba auginant tik vieną ar du vaikučius. Nesekime jų per dideliu patogumų ir malonumų ieškojimu, materializmu, nesidomėjimu kitomis tautomis, nesidomėjimu krašto politika, jos politiniais reikalais, per dideliu sporto vertinimu, išsižadant net kai kurių svarbių dvasinių vertybių. Per didelis jų individuališkumas irgi nėra geras dalykas. Kai kurie rasiniai prietarai irgi jokiu būdu nesektini. Taip pat vengimas ir nenoras mokytis svetimų kalbų nėra girtinas dalykas. Na, galėtume surasti dar ir daugiau ne taip jau aukštų kultūrinių vertybių. Tai visa gali mums parodyti, kad nė viena tauta nėra tobula. Mūsų, lietuvių, tautinių vertybių irgi negalima būtų statyti visų, be skirtumo, į aukščiausiąjį laipsnį.

Pagaliau galima tarti dar kelis žodžius dėl politinio lojalumo šio krašto valdžiai. Savaime suprantama, kad lietuviai turi būti geri šio krašto piliečiai. Turi stengtis išmokti šio krašto valstybinę kalbą, nes kitaip daugelio savo pilietinių pareigų negalės kaip reikia atlikti. Lietuviai imigrantai turi stengtis įsigyti šio krašto pilietybę. Visa tai nekliudo jiems pasilaikyti savo gerąsias kultūrines vertybes. Priešingai, aklas sekimas vietiniais dažnai pakenkia imigranto asmenybei, ir kraštui iš tokio piliečio nėra daug naudos. Krašto aukščiausių kultūrinių vertybių asimiliavimas turi būti kūrybinis.

KŪRYBOS PASAULY

LITERATŪRA

NAUJOJI DANŲ LITERATŪRA

Jeigu poliais laikyti pirmąjį ir antrąjį pasaulinius karus, tai danų literatūra tarp tų dviejų karų aiškiai suskyla į dvi grupes — šio šimtmečio trečiąjį ir ketvirtąjį dešimtmetį. Pirmoji grupė gyvena užsibaigusio karo tolstančiame, o antroji ateinančio karo artėjančiame šešėlyje.

Ideologiškai šis tarpkarinis laikotarpis aiškiai atsiskiria nuo laikotarpio prieš 1914 m., estetiškai jis gi tęsia senosios literatūros tradicijas, bet šis tradicijų tęstinumas ima mažėti, įžengus į šio šimtmečio ketvirtąjį dešimtmetį, kuriame literatūrą atnaujina du žanrai — socialistinis romanas ir "reteatralizuota" drama.

Pirmajam pasauliniam karui palikus pasaulyje kruvinus pėdsakus, taikioje ir neutralioje Danijoje iškyla grupė jaunų rašytojų, kurie tame kančios ir nusiaubimo fone ima garbinti kasdienybę ir gyvenimo akimirką kaipo malonios apvaizdos siųstas dovanas. Džiaugsmas tomis dovanomis, pasireiškusiomis ar moteryje, ar gamtoje, ar vyne — tuose tradiciniuose siužetuose — yra naujosios kūrybos inspiracijos šaltinis. Tie jauni rašytojai priveda individualizmą net iki savęs susprogdinimo, o materializmą beveik religija padaro. Bet po to kylančio ritmo slepiasi kažkoks užmiršimo reikalingumas. Ne natūrali sveikata nudažo jų skruostus raudonai, bet jų viduje besiaučiąs baimės karštis, apie kurį jie nieko nenori žinoti. Jie nenori paleisti idilija laikomos akimirkos, individą jie nori matyti laimingą visoje jo raidoje. Kitais žodžiais sakant, jie perkelia neutralumą į literatūrą.

Bet toji pažiūra į gyvenimą negalėjo ilgai išsilaikyti. Ir Danija pateko į pokarinę ne tik ekonominę, bet ir socialinę depresiją. Prireikė tą naują tikrovę išsijoti ir dėl jos vertybių pasisakyti. Gyvenimo svaigulys tegalėjo tik epizodinis būti. Reikėjo susitarti, o toji revizija buvo daug kietesnė tai kartai, kuri net iki ekstazės liaupsino gyvenimo vertybes. Tuos visus rašytojus beveik be išimties ištiko sunkios krizės. Tai kartai teko jau pačioje pradžioje suklupti, kaip kad tai išreiškė vienas iš to laikotarpio atstovų ir kritikų Jacob Paludan.

Anksčiausiai iš tos grupės rašytojų pasirodė **Hans Hartvig Seedorff** (1892 —), kurs jau savo debiutiniu rinkiniu užsirekomendavo kaip užbaigtas lyrikas, eilėdarą net iki tobulumo išvystęs. Jo lyrikos asmeninė linija pereina visas stadijas, nuo jo kartos jaunuoliškos ekstazės ligi jos krizės. Šio šimtmečio ketvirtajame dešimtmety jis įpuolė į darbo rezignaciją ir tik per humanistinį nordizmą jis rado kelią nuo to didelio šventadieninio apsvaigimo ligi praeito dešimtmečio katastrofos. Tuoj po Seedorff iškyla ir **Emil Boennelycke** (1893 —) bei **Friedrik Nygaard** (1897 —), kurių pirmasis tą gyvenimo svaigulio giesmę dar aukštesnėj skalėj išgieda. Ir Nygaard išeina su ta pačia programa, bet ir šiuos abu poetu ištinka krizė. Boennelycke savo darbe nerezignavo, užtat krito pačioje pradžioje, Nygaard tęsė savo kūrybą įvairiose srityse, bet literatūroje jis liks kaip šio šimtmečio trečiojo dešimtmečio jaunas poetas.

Trečiojo dešimtmečio didžiausias gyvenimo svaigulio atstovas yra **Tom Kristensen** (1893 —). Niekas taip intensyviai, taip meistriškai ir taip pagaunamai, ir kaip žmogus ir kaip menininkas, neprašjo pro to laiko motyvus, kaip Kristensen. Jo pirmieji eilėraščiai yra tikra ekstazė, jis eksperimentuoja spalvų ir garsų efektais. Tikrovės jis nevaizduoja kaip statinio fenomeno, ji jam yra chaoso išraiška. Jo kelionių aprašymų proza pasiekia klasinio lygio beveik išbaigtame, nerviškame modernizme. Jis mėgina prieiti prie politinių, marksistinių šūkių, bet juose išsilaikyti nepajėgia. Krizės metai nepriveda jo nė prie jokio pastovaus taško, ir jis, jau subrendęs vyras, priverstas prisipažinti, kad vienintelis, kas jo neapvylė, tai grožis ir kad grožis nėra negyvenimo programa. Kristensen yra moderniška dvasia, traukiama prie mistikos šviesiųjų vartų, bet tų vartų slenksčio jis niekada neperžengė.

Tokio pat meninio formato yra ir antrasis didysis danų rašytojas **Jacob Paludan** (1896 —), bet jis yra tiek Kristenseno, tiek Seedorffo, tiek Boennelyckes, tiek Nygaardo priešingasis ideologinis polis. Savo pirmose knygose jis oponuoja prieš pakvaišimą gyvenimu ir prieš įsimylėjimą į materialias gėrybes. Jis neieško "gražaus neramumo", jis nori "ramybės ir gilumos". Paludan yra aukšto intelekto rašytojas, turįs patraukimą į misticizmą. Jeigu Kristensen turi daniškojo Lawrence bruožų, tai Paludan nė kiek nemažesnis daniskas A. Huxley. Ir Palu-

dan, kaip ir jo anglas kolega, grumiasi su laiko ir amžinybės problemomis, bet Paludano kūryboje yra daugiau kaulo smegenų, daugiau krauju, daugiau aistros, negu Huxley. Jo romanas "Paukščiai aplink švyturį" aiškiai rodo, kad technikos ir kompozicijos klausimais jis turi aukštus tikslus prieš akis ir kad jis puikiai apvaldo techniškuosius romano galimumus. Ne tik jo, bet ir visos Danijos tarpkarinio laikotarpio pačiu reikšmingiausiu romanu laikomas jo "Joergen Stein", vaizduojąs prieškarinę ir pokarinę Daniją.

Paludan yra ir žinomas kritikas bei esejistas. Nuo politikos laikosi jis nuošaly. Šiuo atžvilgiu jo priešingybė yra **Otto Gelsted** (1888 —), kurs jau nuo pat jaunų dienų užėmė gana aštrią marksistinę poziciją kritikoje, bet jo lyrika turi daug panašumo su Paludan kūryba.

Baigiantis šio šimtmečio trečiajam dešimtmečiui iškyla Danijoje naujas rašytojų ciklas, daugiausia lyrikų. Jie, atrodo, nėra paliesti tos jų pirmtakų krizės. Karo iš arti jie nepergyveno, todėl jie ir nemėgino nusvajoti jo problemų, taip pat nestengė ieškoti ir kito pagrindo, kaip tik to, kurį karas sutriuškino. Jie yra jauni žmonės naujoje Danijoje. Jų neriša toks stiprus dvasinis bendrumas, kaip jų pirmtakų. **Jens August Schade** (1903 —), **Johannes Wulff** (1902 —), **Sigfred Pedersen** (1903 —), **Hulda Luetken** (1896 —), **Per Lange** (1901 —) ir **Paul la Cour** (1902 —) turi daug panašių bruožų savo kūryboje. Schade greit persimeta į loginį literatūrinį surrealizmą, kurs savo originalumu ir seksualumu ne tik nustebina, bet ir išgąsdina. Wulff savo pirmuose eilėraščiuose ir savo romane "O, jaunyste!" eina lygiagrečiai su Schade, bet, priešingai savo kolegai, išsuka iš kosminio estetiškai ironiško kelio ir pasidaro patikimos tikrovės vaizduotojas. Pedersen buvo ir tebėra linksmintojas, kurio eilėraščiai dainomis išvirsta. Luetken pirmių pirmiausia yra erotikė, karšta, užsidegianti, dėl skausmo dažnai žado netenkanti, bet labai tikra ir labai moteriška. Per Lange gi yra susivaldąs poetas, griežtai plakdamas save, išdailina savo eilėraščius į tikrai klasinį, net statuliarinį grožį. Paul la Cour yra formalaus eksperimento vyras, labai paveiktas moderniosios prancūzų tapybos, kurioje ir jis pats labai gerai nusituokia. Jis kovoja su žodžiais ir išsireiškimais dėl tų pačių žodžių bei išsireiškimų. Į pabaigą nueina kovoti su ateinančiomis piktomis laiko jėgomis, tampa aktyviu humanistu ir savo žmogiškumą atstato prieš karo ir barbariškumo grėsmę.

Trečiasis šio šimtmečio dešimtmetis buvo lyrikos ir kritikos laikotarpis, išskyrus gal Paludan. Ketvirtajame dešimtmety pradeda lyrikai pritrūkti vietos — romanas ir drama pradeda dominuoti.

Psichologinis romanas be pertrūkimo bujojo Danijoje jau nuo 19 š. antrosios pusės. Toji ilga ir graži tradicija tęsiasi ir toliau. Specialią srovę realistiniame romane, jungiančiame modernųjį žmogų su jo tėviške, reprezentuoja **Erik Bertelsen** (1898 —), **Jorgen Nielsen, Erling Kristensen** ir **Marcus Lauesen** (1907 —). Nuošaly tų "tėviškės" rašytojų stovi **Leck Fischer** (1904 —), **Mogens Klitgaard** (1906 — 1945), **Knud Soenderby** (1909 —), **Martin A. Hansen, Aage Dons** ir **H. C. Branner.**

Fischer savo siužetų pasirinkimu geriausiai pavaizduoja ketvirtojo dešimtmečio Daniją. Savo romanus kuria jis pagal kolektyvinį kompozicijos principą, pats gi stovi nuošaly kaip aprašymo konstatuotojas ir registruotojas. Tas pats santūrumas žymu ir Soenderby kūryboje. Jis yra nepaprastas tarpkarinio jaunimo žinovas, jis supranta jų nerimą ir žino, kad už jų tariamo cinizmo ir drąsos slypi daug širdies ir daug neišeikvotos šilimos. Soenderby yra jaunimo dainius.

Per anksti miręs Klitgaard yra rafinuotas menininkas ir puikus stilistas, bet gerokai paveiktas socialinio patoso. Martin A. Hansen, Aage Dons ir H. C. Branner yra trys šių dienų danų romano ir novelės didžiosios viltys, Branner tačiau nebėra vien tik viltis — jis savo pažadus jau yra išpildęs meistriškomis novelėmis.

Psichologinio prozos meno rikiuotojų tarpe stovi **Karen Blixen** (1885 —) ir **Nils Petersen** (1897 —). Karen Blixen debiutavo — kaip lyrikė. Nuo 1914 iki 1931 ji gyveno Afrikoje ir prižiūrėjo savo kavos plantacijas. Vienumoje bebūdama, ji vėl grįžo prie kūrybos. Jos 1934 m. Amerikoje (čia ji žinoma Isak Dinesen slapyvardžiu) išleisti "Septyni fastastiniai pasakojimai" padarė ją net pasauliui žinomą. Tie pasakojimai yra civilizacijos produktas, pilni tikros moteriškos prigimties. Jos knygos yra visos įdomios, bet jos atsiminimai "Farma Afrikoje" yra tikras meistriškas kūrinys tarpkarinėje danų prozoje. Karen Blixen yra svetimas paukštis danų literatūroje. Savotiškai vienišas jautėsi ir Nils Petersen. Jis debiutavo lyrikoje, ir jo vieta modernioje danų lyrikoje yra gana reikšminga. Savo kūrybos dienas baigė novelių rinkiniais. Tarp lyrikos ir novelių yra du romanai — "Sandalų dirbėjo gatvė" ir "Išlietas pienas", kurių pirmasis, kaip ir Blixen fantastiniai pasakojimai, susilaukė pasaulinio pasisekimo. Šis romanas yra ironiškai virtuozinis numeris, istorinis romanas šių dienų stiliuje, truputį palaidas savo sujungimuose, tačiau net perpildytas gyvenimu ir išdykavimais, daniškas tik tiek, kad daniškai parašytas.

Socialinė literatūra nėra naujas išradimas danų lietratūroje. Aakjaers ir Skjolborgo romanai šio šimtmečio pradžioje yra socialiniai romanai. Martin Andersen Nexoe tęsia tą liniją, jis puola ne tik tuos, kurių rankose valdžia, jis nori net visai visuomenei įpūsti marksistinę dvasią. Socialinis romanas savyje gali būti įvairiopas, socialistiniu gi jis patampa tada, kada jis sąmoningai sujungia proletarinę medžiagą ir marksistinę tendenciją su kolektyviu kompozicijos principu. Šitoks socialistinis romanas buvo tarpkarinės danų literatūros padarinys ir beveik konsekventiškai buvo ugdomas trijų rašytojų: **Knut Becker** (1893 —), **Harald Herdal** (1900 —) ir **Hans Kirk** (1898 —). Becker debiutavo kaip lyrikas, bet jo persilaužimas įvyko romane "Kasdieninė duona", savo apimtimi didžiausiame šių dienų danų literatūroje (virš 3000 puslapių). Romane vaizduojama, kaip jaunas berniukas, tikras proletaras, sutinka gyvenimo ir visuomenės nevaišingumą. Romanas knibžda neapykanta ir tendencijomis, bet yra labai turtingas gyvais žmonėmis. Ir Herdal, kaip ir Becker, vaizduoja viską, kas užverčiama vaikui, paskui jaunuoliui, kad juos paraližuotų ir sužlugdytų. Vaikas yra šių abiejų rašytojų bendras rūpestis. Herdal yra daug karštesnis ir daug prievartingesnis.

Becker ir Herdal yra proletarų vaikai, bet Hans Kirk yra gydytojo sūnus ir pats akademikas. Jo debiutinis romanas "Žvejai" yra ne tik to paties žanro, bet ir to laikotarpio vienas iš reikšmingųjų kūrinių.

Naujoji danų drama nori susprogdinti jau nusistovėjusią natūralistinę - realistinę dramą. Naujoji drama savo pirmtaku turėjo jau Svend Borberg "Nieką", ji turi paralėlių su švedo Paer Lagervist dramatinėmis teorijomis, ji šį tą pasimokius ir iš Pirandellio ir iš Strinbergo, pagaliau ir iš filmos technikos bei galimumų. Tų visų tendencijų rezultatą galimą pavadinti "reteatralizavimu", kitais žodžiais tariant, iškėlimu teatro, kaip teatro. Atsipalaiduojant nuo tradicinės kompozicijos, gimsta drąsesnis, spalvingesnis ir tipologiškesnis vaidinimas, kuriame tiesiog iš dramatinių figūrų išplaukia žmo-

KNYGOS ir ŽURNALAI

Runcė Dandierinas: ŠILKAI IR VILKAI. Dainos vietinės ir sovietinės. 64 psl. Išleido Balys Pavabalys. Brooklyn, 1950 m.

Net tie, kurie iš principo nemėgsta poezijos, tikrai su mielu noru perskaitys visas šias eiles, o baigę dar kartą iš pradžių, taip jos lengvai ir maloniai skaitomos. Ne dėl manieros pats autorius savo eiles pavadino dainomis: iš tikrųjų visos jos ir yra dainuotinės; kai kurios sąmoningai parašytos žinomų dainų motyvu.

Autorius, slypįs po Dandierino slapyvardžiu, rodos, iš to pat dainių (ir garsaus alučio) krašto, kur ir K. Binkis, lengvo eiliavimo meistras. Visokiomis poetinėmis priemonėmis Dandierinas žaidžia. Net eilėraščių antraštės surimuotos. Arba homonimai, kurių paprastai vengiama, čia taip gausiai ir tikslingai vartojami:

Malkos degdamos anglėja,
O lietuviai greit anglėja.

Brooklynas, nuo seno garsus lietuviškais siuvėjais ir graboriais, nūn gal kokio fabrikėlio prieglobstyje susilaukė lietuviško dainiaus, kuris pasiryžęs įrodyti, jog ir Amerikoje neuždrausta dainuoti. Gangreit ims gimti naujo tipo darbo dainos: prie spengiančio mašinų ūžimo, ne tik grėbiant lankoj šienelį.

Nors gimusi Amerikos žemėje, knygelė ši dar nesuspėjo nulietuvėti: ne apie dangoraižius ir Laisvės statulas, ne apie automobilius su televizija, ne apie demokratus ar respublikonus, bet tik apie savo krašto ir jo giminės didelę meilę, apie daugiau negu tragišką tautos likimą sukasi jos mintys, kaip grįžtančios gervės.

"Šilkų ir vilkų" knygos didžiąją dalį sudaro "dainos sovietinės", kuriose savo ruožtu skirtini trys pagrindiniai motyvai.

1. Prisimenama klaikios sovietizacijos bruožai Lietuvoje, kur 10 vyrų, pasidaliję vieną bulvę, siunčia "Josifui karaliui" padėkos telegramą; kur "pagal planą pūva grūdas", pagaliau "pagal planą dingsta planas"; kur tokioj netvarkoj žygiuojančiam skurde kaip didžiausios ironijos palydovas "šviečia saulė stalininė viršum skylėtų marškinių".

2. Sovietinės sistemos, švelniai tariant, kvailumas ryškiausiai parodomas pačioje Sovietų tėvynėje, kur "žvirblis tūptelia — jautis krūptelia":

— Žvirbli, žvirbli! — O ko ko?
— Ką tu dirbi? — Ničevo!
Po sovietus sau skraidau,
Draugą Staliną baidau.

3. Už tai tų maskvinių sovietų populiarumas, jei nesakyti klusnumas jiems, šičia Amerikoje, ypač tam tikroje jos lietuviškoje dalyje, poetui duoda dėkingų motyvų — apdainuoti išvirkščius dienos herojus, tuo, žinoma, neskiriant iš esmės jiems kokios ypatingos vietos.

Antrajame skyriuje ("dainos vietinės") sudėtos asmeninės "smulkmenos", paimtos iš vietinės kasdienybės: čia be galvų politikai, čia tarpusavio draugų apkalba, čia žmogaus svėrimas pagal dolerį, čia viešpačių svajonės vėl sėdėti "sostuose aukštuos", čia švelniai pajuokiamas visuotinis patarimas vietinis:

Tad, broli, tolinkis nuo rašto
Ir kalk sau pinigus didžius!

"Šilkai ir vilkai" rodo didelę tėvynės meilę, nors ir pro juoko užuolaidą.

Ben. Babrauskas

---

gaus primityviosios savybės. Toji drama įliejo šviežio kraujo danų tautai susidomėti drama. Teatras nebėra jau veidrodis, kuriame atsimuša modernaus kasdieninio gyvenimo nusistovėję įstatymai. Šis teatras mėgina paviršiuje pavaizduoti gyvenimą ir aistras. Todėl toje dramoje jau jaučiamas ateinančio (t. y. šio praėjusio) karo, ketvirtojo dešimtmečio politinių ir žmogiškų katastrofų skersvėjis.

Tą naują dramą ant savo pečių neša trys danų dramaturgai: **Soya** (1896 —), **Kjeld Abell** (1901 —) ir **Kaj Munk** (1898 — 1944). Jie pasireiškia ir kituose žanruose, bet stipriausi lieka jie dramoje.

Soya be galo produktingas rašytojas. Daug prakaito teko jam praliet, kol jis prasimušė. Jis ir dainius ir dramaturgas. Jo pjesės vieną valandą gali būti tikras juokavimas, kitą valandą — kruvina tikrovė. Iš jaunystės veikalų svarbiausias yra 'Parazitai', realistinė drama, stipriai puolanti socialinius parazitus. Bet nuo realistinės dramos Soya persilaužė, kaip jis pats vadina, į "neorealistinę"; ši jo drama yra aiškios, stiprios ir logiškos kompozicijos, bet kartu ji yra ir realistinė, nors labiau suprastinta; ji nuo personažo konfliktų scenoje lyg ir persimeta į konfliktus tarp personažų posakių, idėjų ir principų. Iš tokių jo dramų garsi jo tetralogija "Pavyzdžio fragmentai", "Du siūlai" ir "30 metų laikotarpis".

Kjeld Abell yra tas iš ketvirtojo dešimtmečio poetų, kurs savo satyrinėmis pjesėmis aiškiausiai atsisuko į natūralistinę dramą. Iš jo dramų pati meistriškiausia yra "Sophie Hedvig", techniškai puiki, žmogiškai graži, aktuali ir tada, kada ji buvo rašyta, ir dabar.

Kaj Munk po pirmosios pjesės fiasko danų Karališkajame Teatre tuoj grįžo į seną dramą. Ji yra per graži, perdaug prijaukinta, ji negali būti panaudota vaizduoti tai kartai, kuri pergyveno karo baisenybes. Taip Kaj Munk atsako į pirmąjį pasaulinį karą. Jo kūrybinis ritmas auga. Atsakymas į antrąjį karą yra dar didesnis, dar smarkesnis crescendo, kurs jam net gyvybę kainavo — Kaj Munk krito nuo klastingos Geštapo kulkos.

Kaj Munk teatras yra elzbietiškasis XX-ojo amžiaus teatras. Jis jaučia giminingumą su tuo didžiuoju teatru. Ne teatro išreiškimo priemones jis nori pakeisti, bet patį teatro ritmą, ir jo registras čia yra gana didelis. Iš jo plunksnos išplaukė daug veikalų. Net pačiose skubočiausiose pjesėse iškyla jo liepsnojąs talentas. Daugelis jo dramų stovės danų literatūros viršūnėje. Iš tokių bus "Idealistas", "Cant", "Žodis" (tos dramos filmos švediškoji versija žavėjo visą pasaulį), "Bangoms skalaujant", "Pergalė", "Savimyla" ir "Niels Ebbesen". Apie šias dramas grupuojasi ir kita jo kūryba, kuri savo turiniu švytuoja tarp antžmogio ir to nusižeminimo, kuriuo krikščionis turi Dievui nusilenkti. Taigi, Kaj Munk, kaip kunigas (protestantų), nori tarnauti Dievui savo teatre. Ką reiškia žmogui laimėti visą pasaulį, jeigu jis pražudys savo sielą — yra munkiškųjų scenų įžanginiai žodžiai. Bet dramaturgo tikėjimas nėra kokia nors moralinė gyvenimo taisyklė. Jo dramų neišpasakytai stipri jėga plaukia kaip tik iš to, kad jis krūtinėje jaučia žemės burtus ir žemės pagundą taip pat stipriai, kaip amžinojo gyvenimo šauksmą. Jo ir vienas iš straipsnių rinkinių vadinasi "Tarp dangaus ir žemės".

Juozas Lingis

Jurgis Kastytis Gliauda: AVE AMERICA! 32 psl. Išleido autoriaus bičiuliai 1950 m. Vieta nepažymėta.

Savo pirmą eilėraščių pluoštą pavadinęs ne be pretenzijų "Ave America", J. K. Gliauda drąsiai fiksuoja pirmuosius imigranto įspūdžius toje dangoraižių, reklamų, dolerių bei skirtingų spalvų žmonių masėje. Lietuviško poeto Amerikos pasveikinime pagrįstai lauktina daug ekspresijos ir ypač stipraus kontrastų jausmo, kuris visai natūraliai turėtų kilti tiek iš dviejų kontinentų, tiek iš dviejų tėvynių (jeigu čia lemta ilgiau likti) skirtumo. Deja, tas pasveikinimas kabinetiškai sausas:

Dar vakar taip chimeriška,
šiandien tu prieš akis —
Čia dangiška, čia žvėriška,
o svetima man vis.
(Ave America!)

Jeigu čia prisimintume, kad prieš 20 su viršum metų bent kiek panašias situacijas poetiškai apipavidalino tada dar visai jauni poetai Tysliava ir Boruta, jokios nuolaidos Gliaudai negalėtume daryti šiandien, turėdami galvoje didžiulius mūsų poezijos laimėjimus tiek išraiškos, tiek jausmo srityje per tą ketvirčio amžiaus tarpą. Taip ir lauktum, kad bent būtų sujungta ano meto Tysliavos, nuvažiavusio iš Kauno į Paryžių ("Tolyn"), pretenzinga ekspresija ir Borutos, patekusio iš "Suvalkijos kaimo" į Kauno "didmiestį", praeities praradimo jausmas ("Dainos apie svyruojančius gluosnius").

Nepasakytum, kad knygelės autoriaus visai neturima jausmo, bet tai tik prošvaistės, blykstelančios pvz. dipinio emigranto nuotaikos pagavime: nebaisu jam likti ahasferu, net valkata, vergu, bet baisu, kai jo vaikas mielas po tų sunkių metų tars jam: mano tėve, man tėvynė čia! (Imigranto elegija)

Ir ekspresijos kelyje Gliauda sutinka sunkumų. Autoriui atrodą ekspresyvūs įvaizdžiai ne kartą iš tikrųjų tėra poetinio skonio stokos liudytojai, pvz.: "mano dūšios kielikas", "į juos žiūrėti patartina iš dūšios perspektyvos", "su ilgesiu apženytas" ir pan. Arba kaip kitaip, jei ne banaliais, pavadintini šiokie pasakymai: "brolelius mūsų kryžiavoti tempia", "prakaitą liesiu tartum tvaną".

Siekdamas "nepaprastybių", autorius dažnai nueina nuostabios, sakytum "Aušros" laikų, prozos keliu:

... čia žmonės darbštūs ir malonūs,
tik jų pasaulis toks ribotas
(nors toks beribis miesto plotis).

Ne daugiau, kaip skalsiai eiliuota proza pavaizduotas ir patsai amerikietis (Yankee).

Tarpais Gliauda pasirodo jau nugalėjęs eiliavimo techniką, bet daug dar ir šičia žalumo, neišlyginimo. Nė nepatogu būtų minėti gausias rašybos klaidas ar kirčiavimo netaisyklingumus. Dail. Vl. Vijeikio naujoviškose eilėraščių iliustracijose jaučiamas skubotumas.

Ben. Babrauskas

KLAIKI STUTTHOFO ISTORIJA

Liet. Katalikų Spaudos Dr-jos leidinys A. Gervydo "Už spygliuotų vielų" (211 p., 1950 m., $2.25) yra šiurpus dokumentas, smulkiai atvaizduojąs baisias nekaltų lietuvių tautos įkaitų kančias ir mirtį vokiečių koncentracinėje Stutthofo stovykloje.

Matydami sąmoningą visos lietuvių tautos pasyvų boikotą nuolatinių okupacinės vokiečių valdžios potvarkių, naciai 1943 m. ėmėsi panašių represijų prieš lietuvius, kaip jau žymiai anksčiau tatai išpraktikavo prieš lenkus. Kai tų metų pavasarį nei viliojimais, nei grasymais, nei gaudymais niekaip nepajėgė sudaryti vokiško lietuvių legijono, vokiečiai suėmė rinktinius mūsų įvairių sričių veikėjus — profesorius, tarėjus, direktorius, mokytojus, kunigus, karininkus, advokatus — ir be jokio tardymo išgabeno į Rytprūsius, į Stutthofo koncentracijos stovyklą, kur dėl nežmoniškų gyvenimo ir darbo sąlygų jau po trijų savaičių vienas po kito tie mūsų tautos įkaitai ėmė mirti nuo dezinterijos, šiltinės ar tiesiog nuo mušimo. Kai žinia apie tų nekaltų žmonių mirtį, pasiekusi mūsų tautą, tučtuojau sukėlė nepaprastą jos reakciją, visų pirma pareikštą patriotine pogrindžio spauda, — vokiečiai, pabūgę eventualių sabotažo aktų visoje Lietuvoje, įsakė stovyklos administracijai geriau prižiūrėti tų įkaitų sveikatą, pakeliant juos į "garbės kalinius", atskiriant nuo įvairių kriminalistų ir atleidžiant nuo sunkiųjų darbų, bet, deja, nepadidinant maisto normos. Tatai, aišku, padaryta ir specifiniais vokiškais sumetimais, kadangi mirę įkaitai jiems nebebūtų naudingi...

A. Gervydui buvo lemta išgyventi toje stovykloje 2 metus ir būti tų laimingųjų tarpe, kuriems mirtis ne kartą buvo pažiūrėjusi į akis, bet likimas lėmė šiaip ar taip gyvybę išgelbėti. Čia jis detaliai aprašo ne savo asmenines nuotaikas, bet visos grupės išgyvenimus, ir tatai kaip tik padaro knygą platesnei visuomenei kurkas įdomesnę. O tų išgyvenimų būta tokių šiurpių, kad net šiandien beskaitant iškyla kaip gyva vokiškosios tvarkos žiaurioji pusė. Būdingas jau pats tų mūsų rinktinių atstovų "priėmimas" Stutthofe, pasitinkant ironišku vokiško stovyklos vaduko nuosprendžiu: "Užmirškite, kas buvote. Dabar esate tik numeriai, ir neturėkite vilties iš čia išeiti" (20 psl.).

Iš tikrųjų vos tik atidavė savo drabužius, kaip laisvės simbolį, ir apsivilko dryžuota kalinių uniforma bei apsiavė medinėmis klumpėmis, beregint tapo lygiais beteisiais numeriais ir nuostabiu greičiu, jau po poros savaičių, bado, šalčio, darbo ir mušimų iškankinti, nebesiskyrė iš tos uniformuotų griaučių kolonos: "Tas penkių tūkstančių nuogų, išsekusių, dėmėtų, pamėlynavusių, šašuotų, sutinusių, iškrypusių ir žaizdotų kūnų paradas, nupuvę jų kojos, rankos ir įvairūs organai, nuo kaulų atkritusios palaidos mėsos ir gilios praviros žaizdos ilgai dar ilgai sukosi mano vaizduotėje" (76 psl.).

Kaip teisingai autorius pažymi, vokiečių tauta, be abejonės, išsiskiria iš kitų savo tvarka ir drausme, bet užtat kokia nuostabi tos vokiškos tvarkos ironija pasirodo visoje tokių stovyklų santvarkoje! Naujuosius stovyklos gventojus, kurie neabejotinai vispusiškai švarūs, tučtuojau varo per Enthlausung'ą, atseit nuutėlina, o paskui duoda tokias gyvenimo sąlygas, kad utėlių prisidaro daugiau kaip visa ko. Kitaip ir būti negali, kadangi kaliniai negauna nei muilo, nei rankšluosčio, prausiasi tik sekmadieniais, nusiprausę turi šluostytis į purviną kepurę, rankovę ar skverną; kelis mėnesius nemaudomi; guli siauroje lovoje po 2 ar net po 4 ir pan. Nenuostabu, kad vakare "nusivilkę marškinius, medžioja utėles ir tarp pirštų nagų negailestingai traiško riebius jų kūnus" (28 psl.). Trumpos pietų pertraukos metu irgi vykdoma panaši medžioklė, kurios metu vienas autoriaus draugas kartą savo marškiniuose sumedžiojo net 144 baltąsias žmogėdras ir tai "dar nebaigė, nes suskambino į darbą" (55 psl.).

Esminei švarai palaikyti, kaip matome, trūksta pagrindinių sąlygų, bet užtai už išviršinės švaros ar tvarkos nepalaikymą kaliniai smarkiausiai baudžiami lazdomis. Sakysim, kad ir tos sugrūstos trijų aukštų lovos be paklodžių, be priegalvių, bet antklodę užklojant reikia taip išlyginti, kad nebūtų jokių raukšlių nei įdubimų.

Kartais duoda gabalėlį margarino ar marmelado, bet peilių nėra, tad kaliniai priversti tepti jį ant duonos savo purvinais pirštais. Dubenėlių visiems neužtenka, tad kitiems tenka valgyti iš tų pačių neplautų. Todėl gavęs kavos dubenėlį turi suskubti jį bėgdamas išgerti, kol per-

bėga per kambarį (kambario gale dubenėlio jau laukia kiti); tam, kuris nesuspėja, bloko vyresnysis duoda lazda, kur pakliūva; o jei kalinys suklumpa ir pargriūva, minėtasis iš tų pačių kalinių skirtas pareigūnas užšoksta ant jo ir trypia kojomis jo krūtinę, galvą, pagaliau be sąmonės jis būna išmetamas lauk. Teisingai prieš 200 metų Donelaitis pastebėjo išreikšdamas savo neužmirštamoje "Metų" poemoje:

"Pons ir tarnas jo peklon tik bėga, tikt bėga".

Taigi, kaip smogikai esesininkai, taip ir iš tų pačių kalinių, daugiausia lenkų, paskirtieji blokiniai, "štubiniai" ar darbų prižiūrėtojai nė kiek nemažiau žiaurūs už savo viešpačius vokiečius: spardo ir muša iki sąmonės netekimo savo įvairių tautybių draugus.

Susipažinus su stovyklos gyvenimu, visai nenuostabu, kad iš 3.500 kalinių kasdien tuo būdu nuo mušimo, viduriavimų ar šiltinės mirdavo 50-70 žmonių.

Vokišką darbo našumo "kėlimą" ryškiai pavaizduoja kad ir šis garsaus mūsų prof. Jurgučio epizodas: "Profesoriui Jurgučiui liko storiausias rąstigalis. Nepakelia. Tas vaikėzas jį muša — būtinai verčia paimti tą, o ne kitą. Šokame pagalbon, norime pakeisti. Mums neleidžia. Profesorius stovi — užmušk, jei nori. Vaikėzas daužo į veidą, išmuša du dantis, iš burnos bėga kraujas, o smogikas juokiasi" (psl. 40).

Nemanykim, kad primuštuosius ar susirgusius visada taip ir palieka likimo valiai. Ne. Stovykloje yra dar viena paskutinę viltį nešanti institucija — ligoninė. Ligonius, nunešt us į ligoninę, sumeta ant žemės, vėliau, suradę kur vietos, paguldo, žinoma, nepaisydami, kad plaučių uždegimu susirgęs atsiduria vienoj lovoj su utėline šiltine sergančiu... O tuos, "kurie mažai beturi gyvybės ženklų, liepia tiesiog nunešti lavoninėn" (psl. 29). Toksai automatiškai nurašomas kaip miręs, ir apie tai trumpai pranešama artimiesiems. Pasitaiko tuo būdu neretai "iš numirusių prisikėlimų": "Štai palengva prasiveria lavoninės durys, ir pro jas sunkiai rėplioja kažkokia panaši į žmogų masė. Tai atgijęs lavonas grįžta iš ano pasaulio... (psl. 30).

Panašų atsitikimą prisimenu 1942 m. su ministeriu V. Sidzikausku, kuris pernai Lietuvos reikalų važinėjo čia po Ameriką. Skaitome, atsimenu, Telšiuose vysk. J. Staugaičiui iš Berlyno Ernesto Galvanausko rašytą laišką, kur jis, remdamasis Soldau stovyklos administracijos pranešimu, informuoja apie Sidzikausko mirtį. Kad ir nekeldami abejonės dėl jo mirties, vis dėlto sutariam tatai slėpti nuo jo žmonos, kad, pritrenkta tos žinios, negautų širdies smūgio. Pasirodo, po kiek laiko "velionis" atgijęs pakilo iš mirtininkų kameros ir po šiai dienai dirba Lietuvos labui.

Bet tūkstančiai, aišku, nesikėlė — juos tad pasiėmė čia pat dieną naktį rūkstąs krematoriumas. Kadangi Stutthofo krematoriumas per parą "tegalėjo" sudeginti 150 žmonių, o deginamųjų 1944 m. susidarydavo kurkas daugiau, tai ir atviram lauke, nepaisant griežtų aptemdinimo nuostatų (vėl vokiškos tvarkos ironija!), būdavo sukuriamas didžiulis laužas, aplink kurį it velniai "su ilgais pagaikščiais sukinėjosi keliolika žmonių ir jais vartė degančius kūnus" (psl. 158).

Stipresnių įspūdžių mėgėjai knygoje supažindinami dar su kartuvėmis ir kitomis Didžiojo Reicho stovyklų prašmatnybėmis. O štai vėl šiurpu nukrečianti pačių kalinių "kova dėl būvio": frontui artėjant, kaliniai, sugrūsti užkaltuose vagonuose, pristigę oro, išsitraukia peilius ir tamsoje piauna savo kaimynus, idant patiems liktų daugiau oro. Sustojus traukiniui, smogikai, pradarę vagoną, rado aštuoniolika lavonų (197). Arba kai į galą bebuvo duodama tik 200 gr. duonos per savaitę, tokiu badmečiu įvykdavo muštynės net dėl išmestų arklienos žarnų, kurias kaliniai plėšydami rijo vietoje 194). Nenuostabu, kad per pusantro mėnesio iš 840 žmonių grupės liko gyvų tik 241.

Reikia pasakyti, kad "Už spygliuotų vielų" nėra ištisai vien tik žiaurybės vaizduojamos. Nors tai tėra autoriaus prisiminimai, neturį literatūrinio kūrinio pretenzijų, vis dėlto apstu įdomesnių psichologinių, religinių ir kitų momentų. Sakysim, į stovyklą atvesta nėščia moteris pagimdo čia kūdikį, tai kyla klausimas: į kurią kalinių kategoriją įtrauktinas naujagimis? Ogi šis tučtuojau, nelaukiant jo "nusikaltimo" ir nenustačius šio pobūdžio, "raštuose būdavo įtraukiamas į politinių nusikaltėlių skaičių" (psl. 108). Kad ir trumpai, nubrėžta eilė literatūriškai ir psichologiškai gana įdomių įvairių tautybių kalinių tipų: biblistų, kurie išskaitę biblijoje, "kad vokiečiai valgys vaisių nuo mažo medžio..." (psl. 35), sentikių (starovierų), kurie "nevalgė mėsos, prieš nieką nenusiimdavo kepurės ir atsisakė eiti į bet kokį darbą" (psl. 96) arba kad ir toks vokietis **socialdemokratas**, kuris "mylėjo lietuvius, gėles ir kates", "iš širdies keikė Hitlerį ir visus vokiečius, beveik mintinai mokėjo visą bibliją ir ant kaklo nešiojo didelį Aušros Vartų medaliką" (psl. 102).

Uždengi perskaitęs patraukliai parašytos knygos paskutinį lapą, ir tau pasidaro graudu ir klaiku. Graudu, kad beprasmiškai žuvo tūkstančiai įvairių tautų žmonių, o klaiku, kad tai įvyko šiaip ar taip kultūringos tautos žemėje, įvyko kultūringos tautos valia, tautos, kuri pasauliui davė Goethę, davė Kantą, davė Rilkę, davė Šubertą, deja, davė ir... Hitlerį. Tų pačių, kurie kadaise čia išnaikino brolišką mūsų prūsų tautą, neseniai buvo sunaikinta, kur tik rankos siekė, žydų tauta.

Smalsesnis skaitytojas norėtų, kad knyga nebūtų baigta su spygliuotomis šios stovyklos vielomis. Jam įdomu, kaip pagaliau pasiekė vakarus gyvi išlikę, bolševikų "išlaisvinti" aprašomosios lietuvių grupės nariai: ir tie, kur nusprendė likti prie Pucko, ir anie, kur patraukė toliau į Gdynę. Reikėjo pažymėti ir rūpestingo grupės seniūno dr. Germanto mirtį bei jos aplinkybes.

Su A. Gervydo, kaip ir su kitais antrojo karo išgyvenimų aprašymais turime konstatuoti didžiulę žmonijos **"pažangą"**... Kai prieš 20 metų vokiečių rašytojas Remarkas aprašė Didžiojo karo kareivio išgyvenimus, įvyko visuotinis sąjūdis, norėjęs iki tol negirdėtą autorių išsyk Nobelio premija atžymėti, o po šio karo įvairiomis kalbomis jau pasirodė gal net šimtas veikalų, kurių kiekvienas yra kurkas didesnis šiurpių baisenybių liudytojas už Remarką, tačiau pasaulis jokio susijaudinimo neberodo, tarytum visa tai būtų pramanyta. Bet atrodo, kad pagaliau jau ima krypti kurčiųjų dėmesys į rytus, nebe į tuos "tolimuosius", iš kur ėjo lux ex oriente, bet į tuos **besiartinančius** rytus, kur ne tik karo metu, o jau per 30 metų be pertraukos didžiausios beprotybės vardu kasdien žudoma ir jau išžudyta nemažiau kaip 50 milijonų žmonių.

Ben. Babrauskas

K. Pelėkis, GENOCIDE — Lithuania's Threefold Tragedy. Redagavo Rumsaitis. "Venta", 1949 m. 286 pp. $2.00.

K. Pelėkio knyga atžymėtina, kaip pirmas stambesnis veikalas anglų kalba mūsų pokarinėje politinėje literatūroje. Ką iki šiol turėjome, tebuvo plonos knygutės, bet ir tų stigo. Priešingai latviams ir estams, mūsų oficialinės įstaigos nėra paskelbusios jokių dokumentų rinkinių, o mūsų politikos veikėjai — nė mažiausių atsiminimų. Nejaugi čia kalta tik pinigų stoka? Bet kol to nėra, rašančiam apie Lietuvą žurnalistui ar istorikui tenka naudotis antraeiliais šaltiniais. K. Pelėkio knyga nors iš dalies užkiša tą spragą.

Knygos apimtis labai plati. Paliestos visos trys okupacijos. Nupasakota abiejų okupantų tautžudystės technika. Kruopščiai apskaičiuotos aukos žmonėms ir turtais. Apstu citatų, dokumentų nuotraukų ir fotografijų. Stilius vaizdus, nors kai kurių dokumentų vertimas stipriai šlubuoja. Ieška atsakymo į klausimą, kas gi yra toji tautžudystė arba ge nocide, jį ras.

Neatrodo tačiau, kad knyga rastų daug skaitytojų. Jos turinys perdaug žiaurus. Veikiausiai ji ras vietą universitetų ir specialistų bibliotekose. Tai netgi svarbiau, nes knyga galės pasinaudoti tautžudystės tyrinėtojai. Ir todėl sveikintinas kai kurių lietuviškų laikraščių raginimas pasirūpinti, kad ji į tokias vietas būtinai patektų. Kam teko peržiūrėti lituanistikos skyrius bet kurioje šio krašto bibliotekoje, žino, kokie jie neturtingi.

Tačiau turint tai galvoje, kažin ar nebūtų pravartu apvilkti knygą į kiek moksliškesnį rūbą, atsisakant populiarumo dalies. Moksliškumas stipriai nukenčia, kai autorius perdėtai cituoja Harrisoną (ištisais puslapiais!) arba "Lithuanian Bulletin", nors pastarasis ir yra pateikęs labai svarbios ir gerai apdorotos medžiagos.

Knyga nustoja įtikinamumo dalies, kai remiasi Mrs. M. tvirtinimu, kad vien per paskutinius kelis mėnesius 1945 metais buvę išvežta pusė milijono žmonių (213 p.), nors kitoje vietoje autorius tiek nuostolių priskaičiuoja tik per penkerius metus (218 p.). Beje, dabartinės okupacijos aprašymas iš viso menkai dokumentuotas, jeigu neskaityti laiškų ištraukų ir liudininkų parodymų. Netgi vadinamosios "naujosios žinios iš Lietuvos" yra maždaug trejų metų senumo (188-191 pp.). Autorius būtų nesunkiai galėjęs susirasti ir naujesnės paskelbtos medžiagos.

Tiesą pasakius, autorius daug kur kalba vien savo vardu. Tai liečia net ir komplikuotus žmonių bei turtų nuostolių apskaičiavimus. Jie taip pat paskelbti be jokio atsirėmimo į keno nors kito autoritetą. Išeina, jie turi būti priimti autoriaus vardu. Bet kas gi yra autorius? Istorikas, žurnalistas, ekonomistas, politikos veikėjas? Knygoje apie tai nėra nė mažiausio nurodymo. Sunku tad laukti, kad skaitytojas galėtų priimti kai kuriuos apskaičiavimus ir teigimus be jokių rezervų. Jam reikia autoriteto.

Visos šitos pastabos nemažina K. Pelėkio nuopelno. Jis padarė didžiulį darbą, sutelkdamas savo knygoje tiek daug vertingos medžiagos. Tegul ji kuo plačiausiai pasklinda šiame krašte ir atidaro akis netikintiems, kad tai gali dėtis XX amžiuje.

Padėka priklauso ir "Ventos" bendrovei už knygos išleidimą.

Dr. A. N. Tarulis

Stepas Zobarskas: MĖNESIENOS SĖJA. Lietuvių skaitymai. 72 psl.

Tai vienas vaizdelis ir ilgesnė apysakaitė, paimti iš Lietuvoje 1939 m. išleistos Zobarsko knygos "Pabėgėlio" vardu, kur tada, be šių, buvo įdėtos dar dvi apysakaitės. Jeigu tai turėtų būti Lietuvių skaitymų serija, kurioje būtų pateikiama rinktiniai įvairių mūsų autorių raštai, tai turėtume laukti labiau klasiškų dalykų. O šiedu kūrinėliai nėra jau taip išskirtiniai net paties Zobarsko kūryboje. Betgi Zobarskas gyvena čia pat mūsų tarpe ir yra pačiame amžiaus žydėjime, tad norėtųsi matyti naujų jo kūrinių.

Istoriškai tiedu kūrinėliai, tiesa, įdomūs: juose vaizduojama 1915-18 m. vokiečių okupacija, kuri iš autoriaus vaikystės prisiminimų po 20 metų pačiu laiku, antrosios vokiečių okupacijos išvakarėse, tautai vertai buvo priminta. Įvykiai, pasirodo, kartojasi panašiai... Ypačiai ta knyga būtų naudinga ir šiandien Lietuvoje likusiems skaitytojams, tačiau yra aišku, jog bolševikai ją bus sunaikinę, idant nekeltų palyginimo mintį, nors ji nedviprasmiškai nukreipta prieš "fašistus".

Čia aprašomi nepasotinami okupantų apetitai, rekvizuojant javus, net sėklai nepaliekant, o iš kitos pusės — žmonių išgudrėjimas slėpti ir rizikuojant naktį, lyg pavogus, savo grūdus savo dirvon berti. Pasitaiko, deja, net savųjų tarpe išdavikų, kurie okupantui įskundinėja ką kur paslėpus, už tai išsyk dalyvaudami, žinoma, nelygiose dalybose, bet paskui vos tik per laimę tų savo "bičiulių" kulkos išvengdami. Tačiau gėda prieš įskųstuosius kaimynus verčia skundiką patį pasilieškoti prieglobsčį ežere, tik tas momentas autoriui stiliškai išėjo neefektyvus.

Pasakojimas, apskritai, gyvas, lengvas. Kompozicijoje yra psichologiškai nepagrįstų situacijų: pvz. Miškinioko (tegu ir kartu su Šaukščium Jurkumi) atsilankymo reikalas pas išdaviką Pakarklį.

Reikėtų ir Amerikoje įprasti leisti knygas, žymint jų metriką, t. y. leidimo metus, vietą (miestą), kainą, tiražą, leidėją (adresą), spaustuvę.

B. Jurgaitis

METRAŠTIS 1950

Tai yra Tėvų pranciškonų išleistas kenčiančiai Lietuvai prisiminti didžiulis kultūros almanachas, iliustruotas Čiurlionio, Galdiko, Jonyno ir kitų dailininkų piešiniais, taip pat būdingais tautodailės kūriniais ir moderniomis dail. Vijeikio vinjetėmis. Metraštis turiningas, jo straipsniai rinktiniai, žymūs įvairių sričių bendradarbiai jį daro tikrai vertingą.

Pirmame ideologiniame religiniame skyriuje randame įdomių žinių apie šventuosius metus (prof. prel. Penkauskas), vysk. V. Padolskio straipsnį apie kunigystę ir Lietuvos kunigų likimą, filosofo J. Girniaus straipsnį apie tikėjimo kovą su netikėjimu ir itin vertingą prof. A. Maceinos studijėlę "Kaino prisikėlimas", kur bolševizmas vykusiai nušviečiamas, lyginant jį su esminėmis Kaino žymėmis: neapykanta Dievui, žmogui ir žemei; gražiai išaiškinama bolševizmo žemės ūkio kolektyvinimo ir nuolatinio gyventojų perkeldinėjimo prasmė.

Plačiausias metraščio skyrius paskirtas Lietuvos problemoms. Čia vysk. V. Brizgys, sielodamasis lietuvių tautos ateitimi, propaguoja, kaip kadaise prof. J. Eretas, šeimų gausumą. Prof. Brazaičio ilgas straipsnis "Lietuvos vergijos dešimtmetis" suteikia istorinę ir politinę Lietuvos bolševizmo apžvalgą, paduodamas nemaža ir naujienų iš šių dienų pavergtosios tėvynės buities. VLIKo pirm. M. Krupavičius jautriai prabyla apie šiandienines lietuvių tautos kovas.

Pažymėtini du mūsų praeities klausimus nušviečią straipsniai: tai dr. V. Gidžiūno istorinė studija apie pranciškonų įnašą į lietuvių kultūrą nuo Mindaugo ligi Lietuvos nepriklausomybės užgniaužimo ir prel. K. Urbonavičiaus puikus ir teisingas straipsnis "Lietuvybė Amerikoje", kuriame stipriai akcentuojama lietuvių kalbos reikšmė tautybės išlaikymui.

Metraščio skaitytojams duodama progos pažinti ir šių dienų laisvųjų lietuvių gyvenimą bei veiklą. Prel. J. Balkūnas išsamiai supažindina su Amerikos lietuvių katalikų organizacijomis, kan. F. Kapočius dokumentaliai atvaizduoja religinį lietuvių tremtinių gyvenimą stovyklose, o rašytojas P. Jurkus užfiksuoja kultūrinį gyvenimą tremtyje. Tai vis nesenstanti medžiaga, kurios teks ne kartą griebtis, grįžtamai susiduriant su šiais klausimais.

Suminėjau tik dalį autorių ir jų straipsnių, o juk čia rašo ir tokie žinomi veikėjai kaip L. Šimutis, kan. J. Koncius ir visa eilė kitų. Be to, gausiai dalyvauja mūsų žinomi rašytojai su savo poezija ir beletristika: B. Brazdžionis, J. Aistis, A. Vaičiulaitis, F. Kirša, Nelė Mazalaitė, K. Bradūnas, H. Nagys, A. Nyka Niliūnas ir kiti. Taigi Metraštis yra pati stambiausia knyga, pastaraisiais metais išleista laisvame pasaulyje gyvenančių lietuvių. Ne be pagrindo ji taip gausiai perkama.

B. Jurgaitis

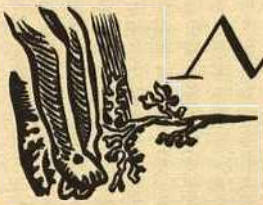

MENAS

STASIO ŠIMKAUS KŪRYBA

Neseniai išėjo iš spaudos St. Šimkaus 33 rinktinės lietuvių liaudies dainos. (33 Selected Lithuanian Folk Songs. Kaina $2.00. Išleido kun. P. M. Juras. 1950. 68 psl., didelio formato) Įžanga lietuvių ir anglų kalba parašyta J. Žilevičiaus.

Poetas Stasys Santvaras, recenzuodamas "Drauge" šį leidinį, savo straipsniui antraštę padėjo "St. Šimkus grįžta Amerikon". Teisingai išsireiškta. Kai 1915 m. vasaros pradžioje jis atvyko pirmą kartą į šį kraštą, jo kūriniai, kuriuos pirmiausia buvo išleidęs Petrapily, čia chorų jau buvo plačiai dainuojami. Jau tuosyk jo harmonizuotos dainos "Vai, varge, varge", "Ant marių krantelio", "Ko vėjai pučia", "Aš augau pas tėvelį" ir "Pas močiutę augau" įvairių solistų-mėgėjų parengimuose buvo dainuojamos. Šios dainos dabar surinktos šiame leidinyje vienon vieton. Kai kurių buvo kelios laidos prieš tai. Pats autorius paskutiniuose leidiniuose kai kur jų pritarimą truputėlį pakeitė, o kitoms dainoms įžangas pritarime pridėjo, kur pirmiau nebuvo. Kitai net melodiją daugiau prie kaimo originalinio stiliaus priartino ("Ant marių krantelio").

Šiose dainų harmonijose, lyg veidrody, atsispindėjo St. Šimkaus sielos jaunatvė, kai jis, persisunkęs liaudies melodijomis, taikė joms harmonijas. Jis jau tuosyk sugebėjo pats save surasti ir sukurti savotišką būdą liaudies dainų pritarimui. Tiesa, nemažai įtakos tų laikų harmonijoje turi Petrapilio konservatorijoje vyravusis Rimskio-Korsakovo harmonijos stilius, kuris savo grynu skambėjimu, sklandžia harmonijos slinktimi buvo lyg švelnus balzamas klausai. Bet St. Šimkus sugeba ir savas harmonines kombinacijas sudaryti. Būdamas jautrus, jis sugebėjo pritaikyti melodijai harmoniją tokią, kad ji melodiją lyg laivelį viršum bangų laikytų, lengvo vėjelio stumiamą, o ne tą patį laivelį, vos iš gilumos bangų regimą, sunkiai irkluotų.

Toks lengvas harmonijos būdas tik jam vienam tais laikais tebuvo nuosavas ir jam tik tepriklausė. Nors buvo tais laikais Naujalis, Brazys, Sasnauskas, bet jie buvo suaugę, pribrendę muzikoje. Jie kūryboje vartojo gilias mintis, apsuptas sudėtingų harmonijų. Jų kūryba buvo persunkta smagenų darbo, kai tuo tarpu Šimkaus — pilna džiaugsmo, malonios nuotaikos, ir nereikėjo klausytojams didelio susitelkimo, kad galėtų gėrėtis jaunatvės sielos bangavimais. Šimkus, iš mažumos klausydamasis savo motinos, liūdnai dainuojančios liaudies daineles, negalėjo iš sielvarto tverti, o ir džiaugsmui galo nebuvo. Todėl jam tos melodijos įsigėrė į visą kūną. Kai kaime dainuodavo jaunimas, jis, garsuose paskendęs, klajodavo Panemunėmis ir laukų platybėse. Kai St. Šimkus pajėgė reikiamai apvilkti liaudies melodiją harmonijos rūbais, jis tesuprato tokią harmoniją taikyti melodijai, kuri būtų skambi ir kaip plačiųjų kaimo laukų aidai. Tos rūšies harmonija pasidarė paprasta, be jokių ypatingų kombinacijų, gryna, sultinga, skambi, švelni, sava. Todėl ji pasidarė lietuviui pažįstama.

Reikia žinoti, kad kai tos dainos pradėjo aidėti Lietuvos koncertuose, kurie, spaudą atgavus, po kiek metų buvo įsisiūbavę, nors ir caro žandarų valdomoje Tėvynėje, Šimkus pasidarė visiems lyg rasa, gaivinanti tautinius jausmus.

Šimkus su tų laikų, kitaip sakant, su pirmutiniąja kūryba, pasidarė tautos numylėtiniu, nes jis parodė pasauliui mūsų liaudies dainų grožį. Kai Vilniuje buvo rengiami koncertai ir Čiurlionis skambindavo savo kūrinius, o choras dainuodavo jo liaudies harmonizuotas dainas, tai Jakštas, Vaižgantas rašydavo apie jas, kaip apie neišbaigtus, kažkaip keistai skambančius veikalus, tuo tarpu jie nerasdavo žodžių išreikšti savo susižavėjimui dėl Šimkaus dainų. Šimkus buvo visur laukiamas su savo trumpomis liaudies melodijomis, jo stiliumi harmonizuotomis.

Tam laikotarpiui priklauso ir "Kur bakužė samanota", kuri tiek įėjo į lietuviškąją sielą. Nežiūrint, kad nors ji originali, bet turi savyje ir bendrų daugeliui svetimų kūrinių giminingumų. Anot vieno rašytojo išsitarimo spaudoje, ta daina "subakužino visą Lietuvą". Nors iki šiol suminėtos liaudies dainos rečiau begirdimos išeivijos tarpe koncertuose, bakužės daina neišeina iš "mados".

Su šiomis solo dainomis Šimkus sudaro pirmąjį savo kūrybos jaunatvės laikotarpį, kurį artimiausiai suprato liaudis, pamilo ir suartėjo su ta kūryba. Tam laikotarpiui, nors kiek vėlybesniam, priklauso ir "Plaukė sau laivelis".

Su šia originalia solo dainų kūryba kaip ir užsidaro pirmasis jo laikotarpis.

Be suminėtų solo kūrinių, paplito jo dainos, harmonizuotos chorams. Harmonija čia taip pat vartota paprasčiausia, kaip ir solo dainoms. Iš pirmojo dainų rinkinėlio chorams dabartiniame leidinyje yra: "Per šilą jojau", "Tekėjo saulelė", "Močiute mano", "Saulelė raudona", "Šaltyšius", "Kad aš jojau", "Ant tėvelio dvaro" ir kitos. Daugelis dar atsimena, kokį įspūdį darydavo Šimkaus dainos, kai choras jas dainuodavo, ypač jam pačiam diriguojant. Tas dainų skambumas, lengvai suprantamos harmonijos giliausiai smigdavo klausytojų širdin. Tiek liaudis, tiek ir inteligentija, kuri nebuvo girdėjusi lietuviškų melodijų choro dainuojamų, žavėjosi tomis nepaprastomis grožybėmis, kurias Šimkus parodydavo chorų dainose.

Tokios dainos kaip "Važiavau dieną", "Kas subatos vakarėlį", "Ant tėvelio dvaro" ir "Ai dūda, dūdytėle..." juk iš chorų repertuaro per keliolika metų neišėjo. Daugelyje vietų dar ir šiandien be jų neapseinama. O juk ten nieko ypatingo, — primityvi, paprasčiausia harmonija, kur jokių sudėtingų kombinacijų netenka ieškoti. Vistik liaudis tai geriau suprato už kitus kūrinius, gerokai pribrendusius. Tai buvo dėl priežasčių, kurias būtų galima taip suminėti: 1) dėl harmonijos paprastumo; 2) dėl lengvumo chorams išsimokyti; 3) dėl visuotinio tautinio atbudimo carų gadynės pabaigoje ir 4) dėl didelio nuoširdumo, parenkant lengvą harmoniją.

Šio tad laikotarpio, jaunatvės žydėjimo kūryba buvo ir suprasta ir pamilta; dėl to Šimkus ir buvo populiarus masėse.

Tos rūšies dainų chorui šiame leidinyje yra net dvylika.

Kai Šimkus, atvykęs Amerikon, pasitaikius progai, studijavo naujoviškąją harmoniją pas žinomą teoretiką Percy Goetschius, jo kūryboje prasidėjo antrasis laikotarpis, skirtingas nuo pirmutiniojo. Tuosyk ir Šimkus pradėjo kombinuotas harmonijas vartoti ir į jas supti melodijas. Tiesa, jo harmonija praturtėjo ir pasidarė įdomi, bet iš to periodo į liaudį mažai kas teįsiterpė. Pavyzdžiui, "Nugrimzdęs Dvaras", 1923

m. spausdintas, ir "Siluetai" pasiliko tik profesionalų rankose. Nei solo, nei chorui jau giliau nepateko į plačiąją liaudį.

Ilgainiui, susipažinęs su Vakarų Europos tų laikų vyraujančia kūrybos kryptim, jis pradėjo justi pribrendimą ir platų muzikalinį galvojimą. Tada jis kūrė didelius veikalus — simfoninę poemą "Nemuną" ir operą "Pagirėnai". Tie veikalai buvo pastatyti scenoje, ir visuomenei buvo parodytas jo pribrendimo laikotarpis. Sunku pasakyti, ar iš minėtos operos būtų kas nors plačiosiose masėse prigiję, kaip kad yra iš svetimtaučių operų kai kurios arijos visur girdimos, nes pasaulio chaosas viską aukštyn kojom apvertė.

Iš to pribrendimo laikotarpio šiame leidinyje yra mišriam chorui gana sudėtingi kūriniai, kuriems išpildyti reikia gerų chorų: "Tu pasakyki man, saulužėle", pagal liaudies melodiją "Žalia girelė jau geltonuoja", "Vėjo dukra" F. Kiršos žodžiams, — originali kompozicija; kiek lengvesnės liaudies melodijomis: "Šią naktelę" ir "Žaliojoj girelėj".

Įdomu, kad Šimkus drauge brendo su tauta: kol galėjo šiaip taip jauni chorai mažas daineles dainuoti ir jomis lavintis, Šimkus savo jaunystės laikotarpy aprūpina šios rūšies kūryba. Kai chorai pribręsta, Nepriklausomoje Lietuvoje prasideda organizuotis įvairios dainų šventės ir didelės chorų iškylos, Šimkus kūryboje jau gerokai pribrendęs ir meta chorams komplikuotesnių dalykų; kai išsiauginome savo operą, simfoninį orkestrą, Šimkus pasiekia savo viršūnę, sukuria operą "Pagirėnai" ir simfoninę poemą "Nemuną". Vadinasi — brendo drauge su tauta.

Kai jis rengė Švietimo Ministerijai išleisti savo visus kūrinius, pradedant jaunatve, kai kurios pirmutinių veikalų vietos jam nepatiko — matė nepribrendimo netobulumus ir kai ką pataisė.

Kaip pradžioje minėjau, prie kai kurių dainų pridėjo papildymų, prirašydamas įžangas, kurių nebuvo. Tos įžangos daugiausia beveik nebesutampa su visumos raida, su buvusiu pritarimu. "Vai, varge, varge" dainoje disonansinė įžanga visame palydėjime neranda niekur gimininių disonansinių sąskambių. Tiesa, šie disonansiniai sąskambiai būdingi liaudies dainų pritarime, vadinas, atitinka liaudies natūralinę harmoniją, kai tuo tarpu visame palydėjime tų sąskambių nesutinkama. "Ant marių krantelio" įžanga ritminiu požiūriu visam palydėjime yra svetima. "Pas močiutę augau" įžangoje jis vartoja moduliacinius ženklelius, o visoje dainoje nėra jokio aukštinimo ar žeminimo ženklų.

Vėliau, kaip atrodo, jis nebepajėgė savo pirmųjų žingsnių besuprasti ir toje jaunatvės kūryboje pasinerti. Vistiek jis panorėjo, gal ir tiksliai, ką nors naujoviškesnio, nors ir keliose vietelėse įžangoje parodyti veikalo paįvairinimui, nors ir kiek skirtingai nuo bendro stiliaus. Vėlesnės kūrybos dainose "Dar nepaketinau pas motinėlę joti", "Liepė man motulė", "Oi, augin, augin", "Pavasario dienelė" jau sudaro vienlypį, su įžanga neperskiriamą visame pritarime gražų vienetą. Visos šios dainos yra solo, grynai liaudies melodijos, visiškai dar mūsų padangėje nežinomos. Viso tokių yra penkios.

Yra šeši gražūs duetai lygiems balsams: "Palankėj, palankėj", "Sėdžiu po langeliu" ir kitos liaudies melodijos, o taip pat ir originalus kūrinys "Plieno paukščiai" atminti Dariui ir Girėnui, su labai įdomiu pritarimu, karinio judesio melodija.

Baigiant tenka pasakyti, kad šis leidinys yra didelė dovana muzikos mėgėjams ir Stasio Šimkaus gerbėjams. Kiekvienas jame ras kūrinių pagal savo muzikos pasiruošimą. Pirmutiniųjų jo dainų jau niekur nebegalima įsigyti. Senieji dainininkai ar chorai jų turi savo knygynuose, bet jaunesnieji nebegali jų gauti. Šisai leidinys papildys mūsų "sudžiūvusią" dainos literatūrą, nes St. Šimkus vėl į mūsų padangę bent iš dalies sugrįžo!

J. Žilevičius

NAUJI K. V. BANAIČIO KORINIAI

1.

Kazys Viktoras Banaitis: AŠ ŠIĄ NAKTĮ. Vienam balsui ir fortepijonui. Išleido X. Strumskis.

Tai kūrinys, aštuonių puslapių dydžio, meniškai išleistas. Žodžiai B. Buivydaitės. Pritarimas prasideda tykiais, žemais garsais, iš karto nuteikiančiais nakties paslaptingumu, kai žodžių autorė kalba: "Aš per naktį, tamsią naktį, miego nemiegočiau. Sako, naktį medžiai kalba — jų pasiklausyčiau." Pritarimas labai išryškina vaizdą, ir toje naktyje girdėti medžių ošimo bangavimas ir ramybė. Autorė pasisako: "Nuo pušelių, nuo žiedelių ašaras braukyčiau.." Toje vietoje, kiek pirmėliau, vėjelis subangavęs — skubesnių akordų pakaitomis sukelia svarbiojoje melodijoje senovės kaimo melodijų niūniavimo atbalsius. Čia nedvejotinai pasigirsta grynai liaudies melodijų atskilęs, naktyje nuo visumos paklydęs ir su kitu tokiu pat paklydėliu susimaišęs 3 taktų pabirų motyvas. Po ilgėlesnių prieš tai niūrių muzikos garsų, šis tautinis majorinis skaidrus motyvas, lyg netyčia, švystelia nakties tamsumoje. Šis ūmus ir nelauktas motyvas sudaro nepaprastai įdomų ir maloniai nuteikiantį kontrastą, kuris pabaigoje (larghetto molto espressivo muzikos slinktyje), pritarime — irgi netikėtai — yra kiek atitolintas, bet vistik gimininga, panašus į pirmąjį motyvą. Tai palieka didelį estetinį įspūdį.

Taip netrumpas veikalas kupinas įvairių netikėtumų, nors ir ne taip ryškių mūsų liaudžiai, ir tai slenka nuo pat pradžios iki galo. Ypatingai sakinių galūnėse melodija turtinga liaudies melodijose sutinkamomis kadencijomis.

K. V. Banaičio kūryba visiškai naujoviška ta prasme, kad nėra ištisų ir simetrinių melodinių vingiavimų, kaip iki šiol daugiausia mūsų kompozitoriai rašydavo. Toks būdas duoda laisvės daugiau išryškinti pasirinktą tekstą ir leidžia laisviau improvizacijoj pasireikšti pačiam muzikos garsų kūrėjui. Tenka K. V. Banaičiui didelė garbė už jo platų ir laisvą ritminį muzikos rutuliojimą. Kiek ten įvairumo, visokių ritminių kombinacijų, plaukiančių taip natūraliai iš turininginų harmoninių pakaitų, jog rodos, kitaip ir būti negali! Tos įdomybės įrodo, kad K. V. Banaitis tikrai yra didelis kūrėjas.

K. V. Banaitis tremtyje kentė sielvartus, kurie jam temdė džiaugsmą, o šviesias gyvenimo valandėles į naktį pakeitė. Todėl jis tuos savosios nakties pergyvenimus ir reiškia šiame veikale. Disonansinės harmonijos slinktis ryškiai nurodo, ką autorius sieloje slepia. Atvykęs į šią šalį, jis ir prabilo tais pirmaisiais savo sielvarto išgyvenimais. Ar daug kas supras jo kalbą? Ar daug mūsųjų solistų pajėgs įsigilinti į šią garsų kalbą, gilaus muzikos mąstytojo kalbą?

K. V. Banaitis prabilo mūsų lietuviškoje muzikos padangėje nauja kalba. Tokiais garsais ir tokiomis giliai filosofinėmis harmonijomis niekas dar iki šiol nebuvo kalbėjęs. Tiesa, V. Bacevičius savo piano solo kūriniuose savotiškai prašneko į visuomenę, bet... jo kūrinių negirdime koncertuose, išskyrus patį autorių kai kur skambinant.

Šis K. V. Banaičio kūrinys yra toli prašokęs mūsų plačiosios visuomenės nusivokimą gilesnėje muzikoje. Mūsų visuomenė čia, ilgus metus auklėjama liaudies dainomis, pasitenkino patriotine ir tautine dvasia. Ji neturėjo progos, kaip kad buvo Lietuvoje, klausytis per radiją leidžiamųjų veikalų aiškinimo ir tokiu būdu gauti grynosios muzikos supratimo. Todėl mūsų plačioji visuomenė šioje šalyje atėjusi į koncertą, mėgsta linksmai laiką leisti, žiūrė-

RELIGINIS GYVENIMAS

ŠIANDIENINĖ KATALIKŲ BAŽNYČIOS PADĖTIS KAI KURIOSE ŠALYSE

Komunizmui vis labiau įsigalint, vis didesnius plotus užimant, Katalikų Bažnyčios padėtis kai kuriuose kraštuose gauna naują vaizdą. Ten, kur įsigali komunizmas, ji yra persekiojama, naikinama. Tuose gi kraštuose, kur komunizmo pavojus yra suprantamas ir tikrai realus, tenai Katalikų Bažnyčia, nors ir negausi savo narių skaičiumi, yra vertinama, jos reikšmė ir įtaka tokiame krašte stiprėja. Kaip charakteringus pavyzdžius paimsime Kiniją, Japoniją, Persiją ir Norvegiją.

KINIJOJE

Kinija yra misijų kraštas. Šiandie Kinijai atsidūrus į komunistų rankas, katalikų misijoms gresia rimtas pavojus. Nors kol kas visuotinio persekiojimo dar nėra, betgi padėtis yra labai netikra ir kelianti rimto susirūpinimo. Po pirmosios persekiojimų bangos, kuri prieš kelis metus užliejo Mandžiūriją ir Šiaurės Kiniją, kada buvo griaunamos bažnyčios, naikinamos katalikų vedamos įstaigos, užmušinėjami arba ištremiami kunigai misijonieriai, šiuo metu atrodo dar "ramu".

Apskritai imant didesniuose centruose, kaip Pekinas, Šanchajus, Tsingtao, Tsinan ir kituose, pastoracinis darbas dar tęsiamas. Miestuose dar nepasitaikė misijonierių žudymų. Tačiau ir šiuo "ramiu" laiku keletas misijonierių ir vyskupų kurį laiką buvo kalinami dėl visai nepagrįstų kaltinimų. Kai kurie dar ir šiandie sėdi kalėjime, laukdami nežinomo galo. Yra jau vietų, kur uždrausta lankyti bažnyčias, klausyti mišių, priimti sakramentus, turėti su misijonieriais bet kokių ryšių. Iš karto draudimas bendrauti su misijonieriais lietė tik svetimšalius misijonierius; šiandie jau šnairai žiūrima, jei tikintieji palaiko santykius su pačių kinų kunigais. Pagal žinomą ir išbandytą komunistų metodą, misijų centrai ir įstaigos apdedami nepakeliamais mokesčiais, ir todėl turi likviduotis. Dėl šios priežasties keletas seminarijų turėjo paleisti auklėtinius. Labdaros įstaigos užsidarė. Šiandie daugelyje Kinijos vietų misijonieriai, kad galėtų išmisti, griebiasi paprasčiausių darbų. Jie dirba kaip amatininkai, žemės ūkio ir fabrikų darbininkai. Tokiose sąlygose, jei ir negali išvystyti grynai religinio veikimo, bent gali liktis savo tikinčiųjų tarpe ir padrąsinti bei sustiprinti juos sunkiose bandymo valandose.

Kaip matome, Kinijoje Katalikų Bažnyčiai atviras karas dar nėra paskelbtas, tačiau gyvenimas eina jau fronto ir apkasų atmosferoje. Kinijos žemė vėl bus palaistyta kankinių krauju. Tai bus nebepirmas kartas Kinijos istorijoje. Vien tik 1900 metų persekiojimas pareikalavo per 20,000 aukų. Kinai ir svetimtaučiai, kunigai ir pasauliečiai krito nelygioj kovoj dėl Kristaus ir Jo Bažnyčios, įsteigtos Kinijos žemėje. Pirmasis krikščionių persekiojimas Kinijoje buvo jau IX amžiuje. Jį sukė-

---

dama į koncerto programą kaip į pramogėlę. Ji nemėgsta rimtai susikaupus gilintis į filosofinius muzikos kūrinius ir sau semtis grožinio pasitenkinimo. Čia taip daugumo gyvenama, tad neatsilieka ir lietuviai. Nežinau, ar daug rasis dainininkų, kurie pajėgs tą K. V. Banaičio kūrinį tinkamai scenoje perduoti klausytojams. Lietuvos operos buvę solistai, suprantama, ją jau dainuoja, bet kiek dainuos mūsų padangės mėgėjų dainininkų?

Mezzo-sopranui ar baritonui tikrai didelę dovaną autorius davė šiuo įdomiu kūriniu. Reikia tikėtis, kad vistik mūsų plačioji visuomenė ilgainiui supras kompozitoriaus kalbą, nors ir muzikos filosofija perduodamą. Kiek kompozitorius yra aukšto masto, tiek reikia nemažesnio masto dainininko ir pritarėjo, kurie galėtų lengvai skaityti kompozitoriaus mintį. Jei taip bus, nėra abejonės, kad visuomenė tikrai veikalą supras ir įvertins, kaip naujos kartos muzikos atstovą ir didį mūsų muzikos filosofą.

2.

Kazys Vikt. Banaitis: LIAUDIES DAINOS. Lithuanian Folk Songs. 1. Anksti rytą atsikėliau (Kaip užjojau ant dvarelio), 2. Ei, liūliuo, liūliuo. Vienam balsui ir fortepijonui. Išleido X. Strumskis.

Šiais metais tai jau antras K. V. Banaičio lietuviškos muzikos sąsiuvinis, seno mūsų išeivijoje gaidų leidėjo X. Strumskio atmuštas.

Abi šios dainelės yra grynai liaudies, visiškai dar nežinomos. Jos priklauso prie tos rūšies dainų, kurios savo rimtumu ir gilumu prilygsta klasinės muzikos būdui. Kompozitorius K. V. Banaitis, būdamas plataus masto liaudies harmonijos plėtotojas, vykusiai savo pritarime sutelkia liaudiškas akordų pabiras ir, juos suderindamas su kultivuota muzika, pateikia šių melodijų pritarimui. Autorius sugebėjo nugirsti šių melodijų vingiavimuose harmonijos pradmenis ir juos pritaikė. Kai kam atrodys keista, kad pats pritarimas lyg skirtingai sukurtas ir sudaro pats savyje kūrinį, bet iš tikrųjų jis plaukia visiškai natūraliai iš esamos melodijos. Kitai melodijai šis pritarimo būdas jau netiktų.

Pritarimas daugiausia paremtas stovinčiais bosais. Jų dėka atsirandą disonansai sudaro savotišką sąskambį. Kai kaime įsiklausome į dainas, kurioms pritariama instrumentais (kanklėmis ar pučiamaisiais), visuomet žemutinis garsas būna nelabai judrus, ir todėl esti disonansų "meisteris". Seniau į tai buvo žiūrima, kaip į nekultūringą ir neišlavintą reiškinį, bet kai buvo surinkta dešimtys tūkstančių įvairių liaudies melodijų ir sutartinių, galutinai paaiškėjo, kad tai yra būdinga mūsų tautoje. Todėl išmokslintieji mūsų jaunieji kompozitoriai pradėjo tai taikyti ir savo tautinėje kūryboje. Tokius reiškinius mes surandame komp. V. Jakubėno , J. Strolios, Br. Budriūno kūriniuose, kur liaudies melodijų pritarimuose jie yra stengęsi tas ypatybes panaudoti.

Abi šios K. V. Banaičio liaudies dainos lengvai bus prieinamos kiekvienam mėgėjui dainininkui ir neprofesionalui pianistui. Kompozitorius K. V. Banaitis, prašnekdamas savomis kompozicijomis į savo tautiečius, įneš daug naujo ir paįvairins mūsų nusidėvėjusį dainų repertuarą, kai anksti žinojai, ką kuris dainininkas dainuos. Dėl to tenka sveikinti kompozitorių K. V. Banaitį ir leidėją X. Strumskį už gražią mums suteiktą muzikos dirvoje dovanėlę; mūsų pareiga tuos veikalus ne vien tik dainuoti ir gėrėtis jais koncertuose su klausytojais, bet drauge ir savo muzikos knygynėlį jais papildyti.

Laukiame daugiau.

J. Žilevičius

lė nestorijonų sektos išsiplėtimas. XIV amžiuje kilęs persekiojimas sugriovė pranciškonų gražiai pradėtą darbą. XVII amžiuje Kang-hi įstatymai, atrodė, sunaikins bet kokius krikščionybės ženklus šioje šalyje. Betgi iš tų persekiojimų ir kraujo praliejimo išaugo naujos tikinčiųjų eilės. Mūsų dienų Kinijoj esantieji 3,252,536 katalikai yra tikri kankinių ainiai. Iš kruvinos savo tautos istorijos Kinijos katalikai semiasi jėgų ir stiprybės sunkiose bandymų valandose. O praeitis turi labai šviesių pavyzdžių ne tik iš svetimšalių misijonierių, bet ir iš pačių kinų tikinčiųjų tarpo.

JAPONIJOJE

Kai tik baigėsi karas ir Japonijos imperatorius nužengė nuo dievų sosto, kai kurie katalikų misijonieriai tikėjosi, kad dabar jau prasidės masiniai atsivertimai. Tačiau tos per greitos viltys nepasitvirtino. Tiesa, atsivertimų skaičius nuolat didėja. Ir taip, 1939 m. suaugusių pakrikštyta 2,043 asmenys, kai tuo tarpu 1948 skaičius pašoko iki 6,875, o 1949 metais pasiekė 8,247. Tuo būdu Katalikų Bažnyčia Japonijoje ne tiktai atgavo tai, ką per karą, ypačiai antrosios atominės bombos sprogimo metu buvo nustojusi, betgi savo narių eiles pakėlė iki 138,388, kai 1939 m. turėjo tik 117,547, o 1945 m. tik 102,000. Lygiai auga ir katekumenų skaičius. Šių pastarųjų 1939 metais turėta 3,000, 1948 m. — 9,064 ir 1949 m. — jau net 15,278. Japonų atvertimo darbą sunkina nebuvimas pakankamo skaičiaus kunigų. Katekumenų mokymui Japonijoje atsidėdavo tik kunigai. Mat, japonai yra apsišvietusi tauta, turinti daug inteligentijos, iš kurios tarpo būdavo nemažas skaičius katekumenų. Japonas yra didelis individualistas, savotiškas filosofas. Prie jo galvojimo ir sielos reikia prieiti individualiai. Kunigai, patys vesdami apmokymo darbą, galėjo prisitaikyti prie kiekvieno katekumeno charakterio ir išsilavinimo. Bemokydami tikėjimo tiesų, kunigai turėjo gražios progos pažinti būsimus tikinčiuosius. Dėl tokio misijonierių pasirinkto kelio Japonijos katalikai yra sąmoningi ir giliai religingi.

Šiandie šis, iki tol vartotas, metodas sunku taikyti dėl vis augančio kandidatų skaičiaus. Japonijoje negalima, kaip kituose misijų kraštuose, pasivaduoti katekistais, nes didelė dalis katekumenų yra baigę aukštąjį mokslą. Tokio intelektualinio lygio katekumenas reikalauja ir atitinkamo išsilavinimo mokytojo. Šiandie Japonijos misijonieriai, kad patenkintų visus norinčius susipažinti su katalikų tikėjimo tiesomis, gruopuoja juos pagal intelektualinį išsilavinimą bei socialinę padėtį ir moko juos grupėmis. Šis darbas suėda visą misijonieriaus laiką. Jis nebespėja patenkinti visų pas jį ateinančių; eiti gi ir ieškoti sielų nebelieka laiko.

Prieškarinis japonų svetimai religijai, o ypačiai krikščionybei abejingumas ir priešingumas padarė tai, kad amerikiečiams okupavus šalį ir paskelbus sąžinės bei įsitikinimų laisvę, daugelis japonų iš įdomumo panoro susipažinti su drausta, persekiota ir niekinta pasaulėžiūra. Giliau susipažinę su krikščionybės principais, japonai mato, kad jie atitinka žmogaus proto ir sielos giliausius troškimus. Šiandie japonai nėra atsitvėrę kinų siena nuo svetimšalių misijonierių. Jie mielai paskaito jų leidžiamus religinius raštus, lankosi pamaldose, leidžia savo vaikus į misijonierių vedamas mokyklas. Japonų spauda nevengia dėti straipsnių, atstovaujančių krikščionišką pasaulėžiūrą. Savo kronikų skiltyse aprašinėja krikščioniškojo gyvenimo įvykius. Didžiausias ir įtakingiausias japonų laikraštis "Asahi", kurio spausdinama virš milijono egzempliorių, pasiryžo pasiųsti savo specialų korespondentą į Romą ištisų Šventųjų Metų laikui. Iškilmės, kurios buvo surengtos įvairiose Japonijos vietose, paminėti šv. Pranciškaus Ksavero į Japoniją atvykimo 300 metų jubiliejui, rado stipraus atgarsio japonų spaudoje ir susidomėjimo plačiose gyventojų masėse. Šimtai tūkstančių nekrikščionių japonų parodė Šventojo Japonijos apaštalo relikvijoms tiek pagarbos, kiek retai galima tikėtis iš tikinčiųjų. Katalikų parodas, kurios buvo surengtos jubiliejaus proga Tokio ir Oakos miestuose, aplankė tūkstančiai lankytojų, kurie su dideliu susidomėjimu studijavo krikščionių gyvenimą persekiojimų laikais. Seniau jau rimtesnieji japonai anuos laikus laikė tautos gėda; šiandie atsidėję ieško pėdsakų iš tų laikų ir nori juose rasti ne savosios tautos, bet krikščionybės triumfą. Jie ima suprasti, kodėl jų protėviai XVI amžiuje didesniu negu kitos tautos dvasios pakilimu atidarė duris ir širdis Katalikų Bažnyčios atstovui — Gerosios Naujienos skelbėjui. Tai, esą, įvyko dėl to, kad japonas turi jautresnę sielą ir mintytojo protą. Tai palengvina giliau suprasti ir tvirčiau perimti kilnias Evangelijos tiesas. Šiandie daugelis japonų kelia sau klausimą — kas būtų įvykę, jei Japonija prieš 4 šimtus metų būtų priėmusi krikščionių tikėjimą. Ar ji tada nebūtų tapusi pirmoji Azijos tauta? Su savo veržlumu ir krikščioniškomis idėjomis ji būtų taikiu būdu penetravusi tas tautas, kurias ji šiais laikais bandė ginklu užkariauti ir į kurias ji šiandie negali nė kojos įkelti. Klaidą, kurią padarė japonų tauta prieš 400 metų, pasivėlindama įsijungti į krikščioniškų tautų eiles, šiandie turi išpirkti. Visi, kurie Japonijoje gyvena ir darbuojasi, sutartinai sako, kad dešimtys tūkstančių japonų tuojau priimtų katalikų tikėjimą, jei tik būtų pakankamai kunigų, kurie juos prie to prirengtų. Atsivertimų skaičius proporcingai augs pagal misijonierių skaičių.

Nepaisant visų sunkumų, kuriuos tenka nugalėti japonams, beatstatantiems savo sugriautą kraštą, maža katalikų bendruomenė Japonijoje yra gana veikli ir gyva. Jos įtaka viešajame gyvenime yra daug didesnė, negu jos narių skaičius. Katalikų eilėse yra daug intelektualų, kurie būdami įtaking ir veiklūs, daro didelės įtakos visose srityse.

Ilgametė misijų praktika parodė, kad norint prieiti prie žmonių proto ir širdies, pirmiausia reikia pasotinti alkanas žmogus, aprišti skaudamos žaizdos, ištiesti ranką skurde ir nelaimėje. Sėkmingiausia misijonieriaus darbo priemonė yra užuojauta ir pagelba. Dėl to ir Japonijoj katalikų misijonieriai ypatingo dėmesio kreipia į socialinę sritį. Ir joje paskutiniais metais yra pasiekta žymių laimėjimų: per paskutinius trejus metus įkurta 50 naujų karitatyvinio pobūdžio įstaigų. Jų tarpe 5 didelės ligoninės ir 10 našlaičių prieglaudų. Šiuo laiku katalikai Japonije išlaiko 28 ligonines, 48 našlaičių prieglaudas ir 9 senelių prieglaudas. Karitatyvinio darbo srityje pasižymi ypačiai du misijonieriai: Tėvas Flaujac ir Tėvas Steinbach. Pirmasis 20 metų laikotarpyje Tokio arkivyskupijoje įsteigė 12 sanatorijų džiovininkams. Antrasis paskutiniais metais Kyoto provincijoje pasižymėjo organizuodamas vargšų šelpimą.

Mokslo ir mokymo srityse katalikų veikla irgi jaučiama. Nors karo metu daugumas kat. mokyklų pastatų buvo sugriauta, o be to, ir pats mokymas buvo paraližiuojamas nuolatinės valdžios kontrolės, šiandie jau beveik visi mokyklų namai yra atstatyti, mokymo darbas nevaržomas. Paskutiniais metais atidaryta 9 naujos mokyklos, o ir seniau veikusios pakėlė savo klasių ir mokinių skaičių. Šiuo metu katalikai Japonijoje išlaiko 89 mokyklas, iš kurių 3 universitetai, 11 specialinių ir 53 vidurinės mokyklos.

Katalikai, jausdami savo svorį, dažnai kelia balsą viešaisiais klausimais. Neseniai, kai parlamentui buvo pasiūlytas įstatymas legalizuoti

sterilizaciją ir abortus (vadinam. "gimimų kontrolės įstatymas"), žymūs kat. veikėjai, jų tarpe senatorius Tanaka Kotaco, diplomatai, advokatai, gydytojai, žurnalistai smarkiai pasisakė prieš daktaro Thompson vedamą tuo reikalu propagandą, o vėliau ir prieš patį parlamentą, priėmusį minimą įstatymą. Katalikai įrodinėjo, kad aktuali gyventojų prieauglio ir pertekliaus problema turi būti sprendžiama leistinomis priemonėmis, o ne tomis, kurios pažeidžia natūralias žmogaus teises ir Dievo įstatymus. Jie įrodinėjo, kad šis opus Japonijos klausimas nebus išspręstas abortais, sterilizacija ar gimimų kontrolės įvedimu, o tik tarptautiniu bendradarbiavimu, siekiančiu taikos ir meilės tarp tautų. Esą, turįs ateiti tas laikas, kada tarptautinio solidarumo rėmuose turtingi kraštai atidarys savo ribas, kad galėtų neturtingieji prieiti prie žaliavų ir tuščių, neapgyventų plotų.

Katalikų Bažnyčia Japonijoje, pilna veiklos ir gyvumo, veda sunkią kovą turėdama menkus išteklius žmonėmis ir pinigais. Priešingos jėgos dažnai yra ir gausesnės ir turtingesnės. Japonijoj šiandie įvairios sektos lenktyniauja, kuri jų pagaliau laimės japonų sielas. Tas sudaro katalikų darbui naujų sunkumų.

Buvo laikas, kada Japonijai grėsė komunizmo pavojus. Šiandie šis pavojus, nors dar realus, bet ne toks didelis. Visuomenėje, ypačiai jaunimo tarpe, pastebimas nepalankumas marksizmo idėjoms. Japonas savo dvasios gelmėse yra kūrėjas, statytojas. Ardymas ir naikinimas, ši charakteringa komunizmo savybė, japonui yra svetima. Tai duoda vilties, kad nepaisant pralaimėto karo sunkenybių, nepaisant prie pat šono priartėjusio komunizmo sekėjų, japonai liks svetimi Maskvos agentų propagandai ir savo kūrybine dvasia, užgydę karo padarytas žaizdas, pakryps krikščioniškosios kultūros linkui. Didelę rolę šiame darbe turės suvaidinti ir Katalikų Bažnyčia Japonijoje.

PERSIJOJE

Kiek krikščionybė buvo pražydusi Artimuose Rytuose pirmaisiais amžiais, tiek ji vėliau, užplūdus islamizmo bangoms, sunyko. Iki paskutinių laikų krikščionys buvo tik salelės didžiuliame islamizmo vandenyne. O ir krikščionys, pasidalinę sektomis, dažnai tarp savęs kovodami, nesudarė žymesnės jėgos viešajame gyvenime. Buvo kraštų, kur krikščionys buvo ne tik netoleruojami, bet dargi persekiojami, misijonieriams draudžiama į kai kuriuos kraštus įkelti koja. Tik paskutiniu laiku, kai ir islamizmui ėmė grėsti bedieviškojo komunizmo pavojus, pradeda labiau vertinti ir krikščionybę, kaip atsparą prieš komunizmą, o ypačiai Katalikų Bažnyčią, kaip komunizmo antidotą.

Kai prieš kiek laiko Persijos šachas, lankydamasis Italijoje, padarė vizitą ir popiežiui, Persijos katalikai apsidžiaugė: tai reiškė, kad yra vilties, jog katalikai Persijoje susilauks naujų, gražesnių dienų.

Krikščionių Persijoje yra vos 140,000, kai tuo tarpu mahometonų 17,000,000 ir Zaratustros sekėjų 30,000. Katalikų yra vos 15,000. Iš jų 11,065 kaldėjų apeigų sudaro dvi vyskupijas: Salmo ir Senos. 1,760 katalikai armėnų apeigų sudaro Ispahano vyskupiją. Lotynų apeigų katalikų yra tik 1,500 — tai daugiausia europiečiai arba indai, dirbantieji naftos kasyklose, išsimėtę po visą kraštą ir valdomi apaštališkojo delegato. Pastarasis tačiau rūpinasi ne vien lotynų apeigų katalikais. Jo pastangomis neseniai Teherane pastatyta puiki katedra kaldėjų apeigų katalikams. Kunigų visame krašte yra 42. Pravoslavų Persijoje yra 110,000, protestantų 2,500.

Katalikybė Persijoje žengia tik pirmuosius žingsnius. O ir patys katalikai yra tik žemesnių klasių žmonės: kaimiečiai, smulkūs pirkliai, kepėjai. Visoje Persijoje yra vos vienas katalikas gydytojas, iš islamizmo atsivertusi moteris, ir vienas dantų gydytojas, kilme armėnas. Nėra nė vieno teisininko, advokato, nors teisių fakultetas išleidžia apie 275 teisininkus. Visame universitete yra vos 2 katalikai studentai.

Katalikybė Persijoje yra žinoma ir vertinama dėl savo mokyklų. Teherane katalikai vienuoliai ir vienuolės išlaiko 5 mokyklas, kurių mokiniai yra pasiturinčių muzulmonų tėvų vaikai. Didžiausia mokykla — šv. Joanos Arkietės vardu — vedama Gailestingumo Dukterų, turi net 900 auklėtinių. Tarp užsienio diplomatų yra labai pavyzdingų, gražaus gyvenimo asmenų, kurie atkreipia valdančiųjų Persijos sluogsnių dėmesį į katalikybę. Bene pirmą kartą Persijos istorijoje, neseniai persų spaudoje pasirodė popiežiaus paveikslai, apie jį buvo parašyta straipsnių komunizmo pasmerkimo proga. Vos neužkabinti Maskvos piautuvo, persai laiko popiežių bedieviškojo komunizmo priešu ir dėl to savo sąjungininku. Ši priežastis bene bus svarbiausia, dėl ko Persijoje valdančiųjų ir intelektualų sluogsniuose išnyko neapykanta katalikybei. Jos vietą užima tolerancija, kuri Katalikų Bažnyčiai žada lengvesnes dienas tame svarbiame poste, kuriam raudonasis slibinas iš šiaurės nenustoja grumojęs.

NORVEGIJOJE

Iš trijų ar keturių milijonų Norvegijos gyventojų katalikų yra vos 4,000. Tai iš tikrųjų "pusillus grex". Katalikai gyvena išimtinai miestuose, išsimėtę bene 20 vietų.

Oficiali valstybės religija Norvegijoje yra protestantizmas ir, kaip tokia, naudojasi visomis juridinėmis teisėmis ir privilegijomis. Ji viena yra valstybės palaikoma ir proteguojama. Katalikų Bažnyčia yra nustumta į eilę gausių sektų, kurios yra toleruojamos, tačiau neturi valstybinės paramos.

Nepaisant tokios juridinės padėties, Norvegijos katalikai naudojasi pilna laisve, dvasiniu atžvilgiu yra stiprūs, ir jie yra daug svaresni, negu galėtų atrodyti. Nors parlamente yra vos vienas katalikas atstovas, kuris drąsiai gina ir atstovauja savo tikėjimo principus, nors vidurinėse mokyklose yra vos 6 ar 7 mokytojai katalikai, betgi katalikybė daro tam tikros įtakos dvasiniam Norvegijos gyvenimui.

Katalikų spauda Norvegijoje yra menka. Tačiau vienintelis savaitraštis "St. Olav" apologetiniais Tėvo Lutz O. P. ir kun. J. Burg straipsniais vis tik nemaža prisideda prie išsklaidymo tų rūkų, kuriais protestantizmas apgaubė katalikybę ir palaiko religinius principus tautos gyvenime. Šie raštai susilaukia susidomėjimo ir pripažinimo net ir protestantų sferose. Katalikės Sigrid Undset "Kristina", didžiulis romanas, vaizduojąs vidurinius amžius, ir kiti jos raštai, labai paplitę, paruošė kelią Katalikų Bažnyčios pagarbai. Tik Sigrid Undset dėka šiandie Norvegijoje Katalikų Bažnyčia laikoma kaip galinga dvasinė jėga prieš materialistinę laiko dvasią.

Katalikų kunigai Norvegijoje yra gerbiami ir visur mandagiai ir su pagarba traktuojami. Reikia pažymėti, kad daugelis žymesniųjų protestantų, universiteto profesorių ir net pastorių reguliariai lanko katalikų pamaldas , paskaitas ir viešai žodžiu bei raštais reiškia simpatijų Romos Bažnyčiai.

Vienas protestantų pastorius, Sverre Ruesoen, pereitų metų rugsėjo mėn. parašė straipsnį "Katalikų Bažnyčia kovoje už mus", sukėlusį didelį susidomėjimą ir turėjusį platų atgarsį visoje Norvegijos spaudoje. Daugelis laikraščių tą straipsnį atspausdino ištisai. Jame pastorius gina Katalikų Bažnyčios pažiūras ir iškelia drąsą bei aiškų nusistatymą demokratinių valstybių atžvilgiu. "Kas turėjo laimės — ten rašoma — skaityti popiežių enciklikas prade-

dant 1931 m. iki šios dienos, yra sužavėtas tąja drąsa, nesivaržymu ir atvirumu bei išmintingumu, su kuriuo popiežius kalba apie totalitarines valstybes. Jau atėjo laikas pakeisti mūsų supratimą apie Katalikų Bažnyčią. Jokia kita mūsų laiko Bažnyčia nėra tiek iškentėjusi. Jokia kita neužsitarnauja mūsų lygaus dėkingumo ir pagarbos, kaip Katalikų Bažnyčia".

Ir kiti protestantų pastoriai yra panašiai atsiliepę apie Katalikų Bažnyčią. Jie rodo aiškią simpatiją katalikams, netgi daugiau už minėto straipsnio autorių, kuris šiaipjau nėra katalikų draugas.

Palaimingos įtakos visuomenei daro katalikės vienuolės, kurios dirba 22 moderniose ligoninėse ir pasišvenčia dvasinei bei medžiaginei artimo gerovei. Tur būt, nėra kito krašto, kur katalikai, tokie menki skaičiumi, parodo tokią didelę veiklą socialinėje srityje.

Karo įvykiai Katalikų Bažnyčios vertę dar labiau iškėlė. Karo metu ypačiai išryškėjo patrijotinis Norvegijos katalikų, kunigų, vienuolių ir pasauliečių nusistatymas. Patsai karalius, grįžęs iš užsienio, dalyvavo šv. Olavo bažnyčioje pamaldose už žuvusius Norvegijos katalikus.

Pagrindinė priežastis, dėl ko Norvegijoj Katalikų Bažnyčia, nepaisant kuklaus tikinčiųjų skaičiaus, turi nemaža svorio, yra ta, kad Bažnyčia šiandie stovi kaip atrama prieš naikinančias ir griaunančias jėgas. Ne vienas protestantų yra įsitikinęs, kad šiandie tik viena Katalikų Bažnyčia yra užtvara prieš materialistinį ir bedievišką komunizmą. Dėl to ir popiežiaus paskelbtas komunizmo pasmerkimas Norvegijoj buvo sutiktas su entuziazmu. Didesnė dalis laikraščių stebėjosi popiežiaus drąsa ir rašė: "Popiežius padarė tai, ką jis turėjo pareigos ir teisės padaryti." O vienas aukštas valdininkas išsitarė: "Tai yra džiugus įvykis, vienas didžiausių Bažnyčios istorijoj." Suprantama, kad popiežiaus dekretas buvo vertinamas politiniu požiūriu, betgi atsirado balsų, kurie jį vertino iš religinio taško, pabrėždami komunizmo ir krikščionybės nesuderinamumą.

Skandališkas Norvegijos komunistų pralaimėjimas paskutiniuose parlamento rinkimuose, kada jie nepravedė nė vieno atstovo, rodo, kad norvegų tauta myli laisvę ir gerai pažįsta tuos, kurie diriguoja Norvegijos komunistams. Be abejonės, tikintieji norvegai balsavo prieš komunistus religiniais motyvais. Katalikų savaitraščio užimta linija rinkimų metu taip pat nemaža prisidėjo prie komunistų pralaimėjimo.

Ilgus amžius rami ir laisvę mylinti Norvegija buvo atsiribojusi nuo katalikybės. Per tą laiką susidarė tautoje prietaringas nusiteikimas prieš katalikus. Atrodo, kad šiandie tos barikados griūva ir ima viršų teisingas bei objektyvus Katalikų Bažnyčios supratimas ir vertinimas. O kas myli tiesą, jos ieško, randa kelią į tiesos saugotoją — Petro Bažnyčią.

Dr. J. V.

VISUOMENINIS GYVENIMAS

JUNGTINIŲ AMERIKOS VALSTYBIŲ ŪKIS 1949 M.

Nuo pat karo pabaigos J. V. ūkis gyveno nepaprastai aukštos konjunktūros metą. Tai buvo pirmoj eilėj karo meto pasėka. Tada J. V. buvo išvysčiusios didžiulę karinių reikmenų gamybą, net tapo visų jungtinių tautų tiekėju.

Karui formaliai pasibaigus, šis milžiniškas industrinis aparatas sparčiai turėjo prisitaikyti taikos meto sąlygų gamybai. Buvo susitaupusios eilės metų nepatenkintos tiesioginės vartotojų prekių paklausos. Reikėjo sudaryti normalines prekybos bei gamybos tinklo gėrybių atsargas, kurios buvo labai sunykusios. J. V. tada tapo viso likusio laisvojo pasaulio gelbėtoju nuo prekių bado bei komunizmo šmėklos.

Norint tuos nepaprastai pakilusius reikalavimus patenkinti, reikėjo žymiai išplėsti dar ir patį gamybos aparatą, atseit, dalį darbo rezultatų atitraukti nuo tiesioginių vartotojų paklausų tenkinimo ir skirti investicijoms. Tai dar labiau didino ir taip jau karo metu susikaupusią perkamąją galią. Jei prieš pat karą vartotojai sugebėdavo sutaupyti 4—5% savo metinių pajamų, tai karo metu dėl prekių trūkumo santaupos buvo pasiekusios net 24% disponuojamų pajamų. Pasibaigus karui jau 1946 m. santaupos besiekė 6.5%, 1947 m. 3.0% ir 1948 m. 6.3% pajamų.

Susikaupusi perkamoji galia, nuolatos dar didinama aukštų einamųjų pajamų ir lengvai papildoma prieinamu kreditu, negalėjo būti patenkinama einamosios, nors ir tolydžio kylančios gamybos. Neišvengiamai susidarė didelis plyšys tarp prekių paklausų ir pasiūlų. Tai privedė prie visuotinio pokarinio J. V. kainų kilimo ypač pašalinus jų kontrolę. Dėl to padidėję pragyvenimo kaštai iškėlė visuotinį algų padidinimo reikalavimą su eile streikų. Pakilusios algos savaime pakėlė gamybos kaštus, kurie drauge su nauja perkamąja galia vėl veikė kainų spiralės augimą. Proceso iliustracijai keletas skaitmenų: vartotojų disponuojamos pajamos 1948 m. išaugo iki $212 bilijonų, t. y. apie triskart, palyginti su prieškariniu laiku (1935/39 m.). Tai einamoji perkamoji galia. Jai tenkinti jau 1948 m. buvo patiekta 84% daugiau gėrybių, kaip prieš karą (jų tarpe žemės ūkio produktų 40%, o visų kitų gėrybių — 95%). Vartotojų prekių kainos tais pat 1948 m. buvo pakilusios 71% apskritai, o kai kurių prekių daugiau, kaip dvigubai (maistas 110%, drabužiai 98%, namų apyvokos reikmens 89%). Vadinas, dolerio perkamoji galia smarkiai krito.

Buvo numatoma, kad pokarinio prekių alkio sukelta aukšta ūkio konjunktūra, įgijusi tiesiog infliacinio pobūdžio, turės vieną kart baigtis. Ūkis turės vėl atsiremti patvaresnėmis taikos meto gėrybių paklausomis, norint išlaikyti aukštą gamybą ir dirbančiųjų skaičių joje. Atseit, buvo aišku, kad infliacinio proceso sukeltame kainų bei pajamų santykyje turės įvykti reikiami pasikeitimai. Baimintasi, kad užsitęsęs pokarinis "boomas" gali staiga sukelti visą eilę reikiamų korektyvų naujoj ūkio situacijoj. O tai reikštų visuotinį ūkio veiklos smukimą ir drauge nepasitikėjimo atmosferos tolimesne ūkio ateitimi sukūrimą. Ne veltui J. V. prezidentas 1948 m. ėmėsi eilės infliacinį procesą stabdančių priemonių ir buvo sušaukęs net specialią Kongreso sesiją.

Tačiau veikiai įsitikinta, kad vyriausybinės priemonės įsibėgėjusiai infliacinei tendencijai sulaikyti pasidarė nebereikalingos. 1949 m. įvyko jau aiškus J. V. pokarinėj ūkio raidoj lūžis. Dalinių prisitaikymų pasikeitusioms rinkos sąlygoms, tiesa, buvo pradėję reikštis ir anksčiau.

Deja, jie nebuvo pakankamai stiprūs, kad sulaikytų praeitų metų pirmame pusmety įvykusį konjunktūros smukimą.

Svarbiausiu kritimo veiksniu tenka laikyti gėrybių paklausų atsilikimą nuo galimos maksimalinės gamybos. **Esamomis prekių kainomis gėrybių pasiūlos aiškiai ėmė viršyti jų paklausas.** Jau 1948 m. antrojoj pusėj ši tendencija buvo pasirodžiusi, sukeldama kai kurių pramoninių prekių kainų kritimą. Sulėtėjusios pardavimų apyvartos nešė gamybos bei prekybos tinkle gėrybių atsargų susitelkimą. Biznieriai, bijodami eventualaus tolimesnio kainų kritimo, susirūpino atsargų smarkesniu likvidavimu, tuo pat metu susilaikydami nuo jų papildymo naujais užpirkimais. Kainų kritimo perspektyva sukėlė vartotojų tarpe pirkimų sumažėjimą. Dėl to nenuostabu, kad pramoninė gamyba krito net 17% praeitų metų vidury, lyginant ją su 1948 m. aukščiausiu laipsniu. Nedarbas savaime pakilo nuo 1.6 mil 1948 m. iki 4.1 mil. praeitų metų liepos mėn. Tuo pačiu ėmė augti nedarbo pašalpų mokėjimo reikalavimai. **Pirmusyk po šio karo pasirodė ūkinės veiklos žymesni atslūgimo ženklai.** Dar žymiau krito žemės ūkio ir maisto produktų urmo kainos, nes jos buvo neproporcingai iškilusios, palyginti su kitų gėrybių kainomis.

Tačiau antrasis metų pusmetis parodė, kad ūkinės tendencijos persilaužimas buvo iš tikrųjų reikiamo **stabilizacinio,** o ne **depresinio** pobūdžio. Pramoninė gamyba ėmė atsigauti, nes ji, pervertindama jos gaminių kainų galimą smukimą, buvo kritusi žemiau vartojimo pareikalavimų. Jos kilimą skatino ir prekių atsargų papildymo reikalas. Tvirti pramonės kraštai ir iš dalies sumažėjusi jos gamyba išblaškė tolimesnes kainų kritimo viltis. Jų paklausos dėl to atsigavo.

Tuo tarpu kiek sumažėjusias vartotojų darbo pajamas kompensavo padidintos valdinės išlaidos, $8 bil. viršydamos 1948 m. mokėjimus (vien federaliniai mokėjimai buvo $6 bil. didesni). Tų mokėjimų tarpe svarbiausią vietą užėmė: nedarbo pašalpos, žemės ūkio produktų kainų palaikymas, vyriausybinis privačioms statyboms kreditas, pačios padidėjusios valdinės statybos, užsienio pagalbos finansavimas (Marshall planas) ir pakilusios gynybos išlaidos. Vadinas, 1949 m. visų laipsnių (federalinės, steitų ir vietinės) valdinės išlaidos visai sąmoningai buvo padidintos(siekė $3 bil. deficito vietoj 1948 m. $7 bil. pertekliaus), kad sulaikytų pasireiškusį ūkinį atslūgimą. Rezultate 1949 m. vartotojų perkamoji galia beveik nesumažėjo(ji siekė apie $210 bil.).

Ypač teigiamai 1949 m. ūkio raidoj veikė labai gyvas visokių statybų tempas, paskatintas kiek kritusių medžiagų kainų. Jos sulėtino pirmojo pusmečio kritimą ir buvo vienas iš svarbiausių veiksnių antrojo pusmečio atsigavimui. Jų bendroji suma siekė $19.3 bilijonų, viršydama 3% 1948 m. statybas. Nenuostabu, kad praeitieji metai buvo rekordiniai visam pokario laikotarpy ir naujų gyvenamų namų statyboj.

Galutinėj sąskaitoj 1949 m. baigėsi atsigavusios ūkinės veiklos atmosferoj. J. V. ūkis parodė reikiamo elastingumo, pašalindamos žymią dalį pokario raidos infliacinių tendencijų be didesnio savo sukrėtimo. Atrodo, kad J. V. kainolygyje turi dar įvykti kai kurių korektyvų, norint ir toliau išlaikyti aukštas prekybos apyvartas ir nenutrūkstamą gamybos augimą. Juos, žinoma, tarp kitko sulaiko iškilusios dirbančiųjų algos ir vis dar pasikartoją jų pakėlimo reikalavimai. Šie net atnešė naują plieno kainų pakėlimą.

Tam tikro susirūpinimo kelia ir valdžios deficitinė finansų politika, drauge palaikydama nepaprastai žemą palūkanų procentą kredito rinkoj.

Apskritai, J. V. ūkis, pergyvenęs pirmąjį savo pokarinį bandymą, įžengė į šiuos metus su šviesesnėmis perspektyvomis, kaip praeitų metų pradžioj.

(Plg. Council of Economie Advisers "The Annual Economic Review", 1950).

J. Pž.

AUSTRALIJA MŪSŲ AKIMIS

Vargu ar šiandie yra pasaulyje kraštas, kur nesutiktume lietuvio. Sakytumei, nematoma likimo ranka mus, lyg sėjos sėklą, pasėmė iš aruodo ir pabėrė žemėn. Ir čia mums gresia toji pati lemtis, kaip anam Evangelijos sėjėjui, kurio paberta sėkla krito ir ant uolos, ir tarp erškėčių, ir į gerą dirvą. Šiuo metu mes patys dar nemokėtume atsakyti, kurie esame patekę derlion dirvon, tačiau kiekvieno širdyje tebėra gyva anoji kovos ugnis, kuri padės įveikti ir sausą uolą, ir dygius erškėčius.

Australija yra ypač mums nepažįstama dirva, kurioje pagal paskutinius duomenis jau yra atsiradę per 6000 lietuvių. Daugumas iš čion atvykusiųjų pasirinko šį kraštą jau vien dėl to, kad neturėjo vilčių patekti kitur, kitus viliojo pietų egzotika ir plačios galimybės "prasimušti", dar kiti važiavo į čia tik tais sumetimais, kad, reikalui esant, nereikėtų "toliau bėgti", nes nebus kur. Vis dėlto šiek tiek apsipažinusiam su naująja aplinka ir gyvenimo sąlygomis peršasi neabejotina išvada, kad ši saulėtoji šalis nėra anoji ideali lietuviškai sėklai žemė, iš kurios tektų tikėtis gausaus derliaus. Tiesa, reikia pripažinti, kad čia besikuriančio lietuvio nuotaika nėra palūžusi: pradėdamas naujakurio gyvenimą, lietuvis ateivis kažkaip šviesiai žiūri į ateitį; savo kietu darbu ir ištvermingumu jis gal čia labiau negu kur kitur gali užtikrinti savo rytojų. Tačiau, iš kitos pusės, tautinio sąmoningumo ir lietuviškos kultūros plėtotei sąlygos nėra labai pavydėtinos, ir todėl dvasiniu atžvilgiu jis čia tikrai skurs ir vys.

Šio krašto atžvilgiu entuziastiškai nuteikti oficialių informacijų ir pirmųjų pionierių laiškų, lietuviai ateiviai, vykdami Australijon, skaitėsi tik su vienu gresiančiu pavojum — klimatinėmis sąlygomis. Vis dėlto šiuo atveju buvo apsirikta, nes iš tikro Australijos klimatas europiečiui, tegu ir iš pačios šiaurės, yra gana palankus ir sveikas, ypač pietinėje Australijoje. Tačiau nebuvo skaitytasi su kitu pavojum, kuris iškilo, tik atsidūrus vietoje, pradedant organizuoti lietuviškos veiklos ir kultūros židinius. Kiekvienas iš čia atvažiavusiųjų gerai žinojo, kad Australijos vyriausybė plačiai atkėlė imigracijos vartus ne tam, kad pagreitintų DP problemos išsprendimą, bet, vykdydama savo "baltąją politiką" ir stengdamosi sustabdyti iš Azijos spalvuotųjų antplūdį į skystą Australijos erdvę, siekė tuo pačiu pakelti gyventojų skaičių. Gi įsileidus europiečių ateivius, federalinės vyriausybės pirmasis rūpestis ir yra kaip galima greičiau ne angliškos kilmės ateivius suaustralinti. Šitoji paspartintos asimiliacijos politika ir sudaro aną nenumatytąjį pavojų, kuris gresia pastoti kelią tiek tautinių bendruomenių įsisteigimui, tiek pačios tautinės kultūros plėtotei. Australijos federalinė vyriausybė į šiuos ateivių veiksnius žiūri su dideliu nepasitenkinimu. Tiesa, kol kas ji toleruoja ateivių organizacijas, nors ir šykščiai, bet vis dėlto duoda licencijas laikraščiams, reikalaudama, kad ketvirtadalis leidinio būtų anglų kalba. Tačiau susirūpinęs ateivis klausia: ar ilgam? Ar vieną dieną nebus jiems pasakyta — gana! Jūs pakankamai išmokot angliškai, ir jūsų spauda jau nereikalinga. Žinoma, gali tai ir neįvykti, bet su ta galimybe visada reikia skaitytis.

Iš kitos pusės vidutinis australas, daugiau susirūpinęs arklių lenktynėmis bei bizniu ir nesuprasdamas vyriausybės vedamos politikos, į europiečius ateivius žiūri su tam tikru nepasitikėjimu. Šisai nepasitikėjimas

iškyla drauge su komunistų vedama propaganda, esą, ateiviai gali atimti darbą ir duoną, paaštrins ir taip aštrią butų problemą ir t.t.

Reikia pasakyti, kad šitoji baimė šiandie jau nyksta, tačiau šis nepasitikėjimas tebėra gyvas dar ir dėl to, kad europietis ateivis nėra britiškos kilmės. Ir kaip tik dėl šios priežasties ateivis labai greit pajunta, kad į jį žiūrima iš aukšto, atseit, kilmės atžvilgiu jis degraduojamas į antros klasės piliečius, nors prieš įstatymus jis yra lygiateisis (ir tai ne visais atvejais!). Vadinas, šitą moralinę nelygybę ateivis ypač jautriai išgyvena. Šia proga reikia priminti, kad Australija labai šykščiai įsileisdavo kitataučius piliečius, išskyrus anglus, todėl angliškojo nacizmo dvasia čia yra labai stipri. Ir jeigu kas, nepažinęs laikė anglus tolerantais ir džentelmenais kitataučių atžvilgiu, tai gyvenimo praktikoje turi skaudžiai nusiviliti. Anglas visados žiūrės į tave iš aukšto, nepaisant, kas tu būsi. Amerikoje šito nejusi, nes ten angliškumas išsigimė; reikia manyti, kad ir Kanadoje britiškoji dvasia yra žymiai skystesnė. Bet ji ypač tiršta Australijoje. Bijodama, kad plačiu mastu vykdoma imigracija gali šią atmosferą atskiesti, Australijos vyriausybė ir čia imasi atsargumo priemonių, stengdamasi išlaikyti tam tikrą proporcingumą tarp europiečių ir britų ateivių (1:4). Tad reikia manyti, kad Australija dar ilgą laiką pasiliks viena iš patikimiausių angliškumo tvirtovių. Iš čia ir paaiškėja, kodėl australų tarpe yra nepasitikėjimas ateiviais, kol jie nėra pasidarę savais. Tuo pačiu darosi suprantama ir vyriausybės vedamoji asimiliacijos politika, vardan tautinio vienalytiškumo niveliuojant tautines mažumas. Tam tikslui draudžiamos tautinės mokyklos, varžoma spauda ir sunkiai pakenčiamos tautinės bendruomenės. Aišku, šitokia valdžios akcija sukelia ateivių tarpe pasyvią reakciją ir grūdina jų tautinį atsparumą.

Darbo ir gyvenimo sąlygos čia yra pakenčiamos. Reikia pasakyti, kad patsai kraštas yra nepaprastai turtingas. Jo turtų ir galimybių lig šiol tėra išnaudota vos 10%. Todėl ir viso karšto ateitis yra gana šviesi ir optimistiška. Australijos plėtotei lig šiol trūko ir trūksta darbo rankų. Kai tuo tarpu kituose kraštuose milijonai negauna darbo, Australija šiuo atžvilgiu laiminga: darbo pasiūla šiandie yra ypač didelė ir visai nesimato tendencijos netolimoj ateityje mažėti. Į šitokias sąlygas patekęs, sumanus ir praktiškas lietuvis jaučiasi saugiai ir nepažįsta rytojaus baimės. Atlyginimai, tiesa, nėra labai dideli, palyginus su prekių kainom, kurios, deja, kasdien vis auga, tačiau čia reikia pastebėti, kad Australijoje nėra didelio skirtumo tarp fizinio darbo darbininko ir inteligento uždarbių. Netgi paprastas darbininkas, turįs šiokią tokią specialybę, uždirba žymiai daugiau už mokytoją arba kitokį įstaigos tarnautoją. Gal čia ir reikėtų ieškoti priežasčių, kodėl australas labiau susirūpinęs savo vaikus išleisti amatininkais, negu suteikti jiems aukštąjį mokslą. Pagaliau ir universitetuose, mūsų terminu sakant, humanitarinius mokslus studijuoja labai nežymi studentų dalis.

Iš gaunamo uždarbio pavieniai asmenys gali labai lengvai pragyventi ir net susitaupyti. Kiek sunkiau tiems, kurie su didesnėmis šeimomis, jeigu dirba tik vienas šeimos narys. Bet vis dėlto nėra taip tragiška. Štai, kiek teko patirti, visa eilė atvykusiųjų, nors ir surištų su darbo sutartim, suspėjo nusipirkti žemės ir statydinasi namus. Mat, Australijoje yra sunkiai išsprendžiama butų problema, ypač didesniuose miestuose. Ir tai ne vien tik ateivių bėdos: kenčia lygiai tiek pat ir patys australai. Žinoma, panaudojant suglaudinimo priemones, kaip savu laiku buvo praktikuota Vokietijoje, tikrai vietos atsirastų. Yra čia daugybė visiškai tuščių namų, kuriuose gyvena tik viena bobutė su kate ar šunim. Bet apie išnuomojimą net negalvoja. Ir todėl nebus perdėta pasakant, kad lengviau surasti būtų šieno kupetoje adatą, negu šeimai su mažais vaikais butą bet kuriame iš didesniųjų Australijos miestų. Čia ir glūdi pagrindinė priežastis, kodėl vos atvykęs lietuvis kietai save paima ir daug ko atsisako, kad galėtų šiaip taip savarankiau atsistoti ant kojų, ir stengiasi įsigyti nuosavybę, nebijodamas net susirišti dešimtimis metų. Žinoma, šios pastangos yra geros, bet bloga yra tik tai, kad čia nėra lietuvių tarpe planingos kurdinimosi politikos. Kiekvienas kuriasi kaip išmanydamas, ir nėra tuo tarpu jokio organo, kuris bandytų organizuoti lietuviškas kolonijas arba ragintų spiestis į didesnius vienetus. Tai, be abejo, ateity labai skaudžiai atsilieps tautinio sąmoningumo atžvilgiu.

Pagaliau trumpai reikėtų paliesti kultūrinį gyvenimą. Ir čia tenka apsiriboti dviem pagrindiniais klausimais: a) į kokias kultūrines sąlygas pateko lietuvis ateivis Australijoje ir b) kokios galimybės yra jo tautinės kultūros plėtotei?

a) Dar prieš išvažiuojant į šį kraštą, teko šiuo klausimu išgirsti visokių nuomonių, kurios buvo daugiau neigiamo pobūdžio. Vis dėlto, objektyviai sprendžiant, Australija nėra taip labai kultūriškai atsilikusi, kaip kad daugelis sprendė. Užtenka tik priminti, kad čia yra 6 universitetai, kas 8-nių milijonų gyventojui kraštui jau yra šis tas. Šalia to čia yra gana tankus tinklas įvairių specialiųjų mokyklų. Viešosios bibliotekos, kuriose rasi beveik visus pasaulio klasikus, neskaitant pačių anglų autorių, yra kiekviename miestelyje. Didesniuose centruose gana gyvas muzikinis gyvenimas: čia yra gerų simfoninių orkestrų, ir kiekvieną savaitę per apskritus metus vyksta po kelis kartus koncertai su išimtinai klasikine muzika. Tiesa, Australija neturi operos, tačiau tai dar nereiškia, kad tam neturėtų tinkamų meninių pajėgų. Teatras irgi tik pradinėje stadijoje. Gal todėl čia pagrindinė kultūrinė pramoga yra kinas. Spauda čia irgi apgailėtinoje padėtyje: čia nerasi europėjinio masto kultūrinių žurnalų ir laikraščių; dienraščiai perpildyti sensacinėm žiniom, arklių ir šunų lenktynių aprašymais, tuo tarpu kultūriniai klausimai, politika yra tik trečiaeiliai dalykai. Tiesa, čia kas ketvirtis metų išeina literatūros ir meno žurnalas, kurio laikraščių kioskuose net neužtiksi, nes, be tos rūšies meno atstovų, mažai atsiranda mėgėjų jį paskaityti.

Iš to tektų pasidaryti tokią išvadą: kultūrinių židinių Australijoje yra ir šio peno ieškančiam neteks badauti, tačiau pats vidutinis australas šiems dalykams dar nėra pribrendęs. Yra du dalykai, kurie jo gyvenimą užpildo: arklių lenktynės ir baras. Kitiems dalykams tuo tarpu jis dar neturi nei laiko nei noro. Kultūrinio gyvenimo problemos šiandie yra jam dar labai svetimos. Ir todėl nenuostabu, kad čia net pas australą inteligentą retai užtiksi kur namų bibliotekėlę, kas, pav., Vokietijoje buvo tiesiog kasdieniška.

Nebūtų galima pasakyti, kad australai turėtų savitos kultūros pradus, nors jame jau atbunda nacionalinis australo jausmas. Kultūrinei Australijos plėtotei čia yra dvi sąlygos: atsivežtoji iš Anglijos, kuri čia savotiškai išsigimsta, ir amerikietiškoji įtaka.

Užtenka tik užmesti akį į spaudą, ir iš karto aišku, jog iš puslapių dvelkia negrimuotas amerikonizmas. Amerikietišką įtaką galima išaiškinti tuo, kad Amerika yra pats artimiausias baltasis kaimynas, kuris negali neįtakoti pirmuosius žingsnius žengiančio krašto.

b) Šitokiose aplinkybėse atsidūręs, lietuvis ateivis kultūrinėmis sąlygomis skųstis neturėtų pagrindo. Norįs visada ras progos ir galimybės gilintis ir plėsti savo vidinį pasaulį.

Tačiau ar atsiras noro ir valios? Pradžia yra džiuginanti: šiandie nėra nė vieno Australijos universiteto, kuriame nestudijuotų po keletą lietuvių. Daugelis pasiryžėlių laukia darbo sutarties pabaigos, kad susitaupę kiek pinigo galėtų netrukdomai studijuoti.

Tačiau tautinės kultūros plėtotei perspektyvos yra gana liūdnos. Viena iš pagrindinių kliūčių yra aukščiau minėtoji asimiliacijos politika. Antroji nemažiau pragaištinga yra pačių lietuvių išsisklaidymas po šią plačią erdvę ir neplaningas kurdinimasis. Šitą išsklaidymą, tiesa, sąmoningai vykdo pati australų vyriausybė, remdamasi darbo sutartimi. Galop trečias pavojus ateina iš pačių lietuvių: susirūpinę savo dienos ir rytojaus reikalais, jie savo tautinius interesus pastato antroj eilėj. Gerai dar, kad šiandie yra gyvas gimtojo krašto ilgesys ir praktiškam gyvenime nemokėjimas svetimos kalbos. Tas kaip tik skatina susieiti draugėn informacijų tikslais, prenumeruotis spaudą ir t.t. Ir reikia pabrėžti, kad ilgainiui tik viena spauda bus pajėgi pasiekti tolimiausius Australijos kampus ir palaikyti lietuvio dvasioje atsineštą iš namų židinio ugnį. Bet čia vėl atsistoja anas rūstus klausimas — ar ilgai? Vos atvažiavę, daugumas iš pirmos dienos pasinėrė į darbus, siekdami kaip galima daugiau "užsikalti" pinigo ir tuo pačiu visus kitus reikalus palikdami antroje vietoje. Ir sunku būtų čia išaiškinti anuos psichologinius ir socialinius momentus, kodėl lietuvis ateivis čia pirmoj eilėj visomis išgalėmis siekia buržujinio gyvenimo, palikdamas dirvonuoti savo idealiąją pusę. Idealistų ir čia netrūksta: jų pastangomis pasirodo trys laikraščiai ir kuriamas pirmoj eilėj organizacinis gyvenimas. Tačiau liūdni bus jų pastangų vaisiai, nesusilaukiant visuotinio pritarimo.

Tai taip stambiais bruožais atrodo lietuvių įsikūrimas ir jų rytojaus perspektyvos Australijoje. Žinoma, čia tėra tik vieno žmogaus, neišgyvenusio dar pilnų metų Australijoje, įspūdžių žiupsnelis. Paminėtosios gyvenimo ir kūrimosi sąlygos dar nesudaro pilnutinio vaizdo, tačiau vis dėlto leidžia atsakyti į šio rašinio pradžioje iškeltąjį klausimą — ar Australijos žemė yra palanki lietuviškajai sėklai. Todėl išvadoje:

1) australiškoji dirva yra gerokai erškėčiuota, kad joje lietuviškasis daigas galėtų be kliūčių augti ir bujoti,

2) pati lietuviškoji sėkla, pasirodo, nėra pakankamai atspari sutiktoms kliūtims ir lengvai pasiduoda klimatinėms ir aplinkos įtakoms.

Todėl visai nesistebėkime, kad šiaurės dobiliukų pasėlio vietoje ilgainiui gali išaugti australiški eukaliptai.

V. Kazokas

NAUJA SOVIETIŠKOJI ŠEIMOS POLITIKA

Bolševikai konfiskuoja ne tik turtą; jie konfiskuoja visą žmogų: jo asmenybę ir jo šeimą. Sukolektyvinimas turi būti visuotinis. Pradžioje sovietai vedė griaunamąją politiką šeimos atžvilgiu. Žmogui jie davė absoliutinę laisvę meilės gyvenime. Pavergę asmenį kolektyvui, jie norėjo leisti jam pasidžiaugti bent laisvais seksualiniais džiaugsmais. Todėl šioje srityje jie jokių varžtų nedėjo. Priešingai, seksualinė laisvė buvo laikoma bolševikiško žmogaus žyme, o seksualinis padorumas ir tvarkingumas buržuaziniu prietaru. Senesnioji sovietų politika buvo pagrįsta Fr. Engelso mokslu, kuris monogamiją laikė buržuazine institucija ir reikalavo, kad moterystė tol egzistuotų, kol yra meilė. O meilės buvimą ar nebuvimą apsprendžia, be abejo, patys susituokusieji. Todėl skyrybos, pasak Engelso, esančios natūraliausias vedybų elementas. Šiam dėsniui ištikimas Leninas 1917 m. gruodžio 19 d. išleido vedybų dekretą, pagal kurį moterystei sudaryti nereikalinga jokių — nei civilinių nei religinių — jungtuvių. Pakanka paprasto susidėjimo bendram gyvenimui. Pareiškus vyrui ar žmonai norą, be jokių priežasčių moterystė gali būti suardoma. Nemoterystėje gimę vaikai prilyginami vedybiniams. Netekėjusi motina gali savo vaikus atiduoti auklėti valstybei. Net buvo einama prie to, kad visi vaikai būtų valstybės auklėjami, nes tuo būdu žmogaus sukolektyvinimas gali būti sėkmingiau pravestas.

Šios politikos pasėkos yra visiems žinomos. Jeigu kaimo žmonės daugiau ar mažiau dar laikėsi senųjų tradicijų šeimos atžvilgiu, tai miestiečiai plačiai pasinaudojo šiuo palaidumu ir tuokėsi kas mėnuo iš naujo. Nuo to kentėjo daugiausia moterys ir vaikai, kurių Rusijoje atsirado ištisos gaujos, vogdamos ir plėšdamos slankiojusios po visus miestus. Tai vad. bezprizorniki. Ir vis dėlto ši politika truko daugiau, kaip 20 metų, kol galop praktika įtikino net ir aršiausius bolševikus, kad šeimos suardymas pakirs viso bolševikiškojo kolektyvo pagrindus. Todėl jau 1936 metais prasidėjo šeimos gyvenimo varžymas. Tačiau visiškai pasuko sovietų šeimos politika nauju keliu tiktai antrojo pasaulinio karo metu.

Stalinas yra realus politikas. Vieną sykį jis yra pasakęs: "Marksizmas yra dogmatinis ir kūrybinis. Aš laikausi šio pastarojo". Todėl jam nebuvo sunku senąją šeimos politiką pakeisti nauja. Du dalykai galėjo jį pastūmėti į šias reformas. Visų pirma, rusų tauta ligi pat pastarųjų dienų pasiliko kaimiečių tauta. Tuo tarpu libertinistinė šeimos politika visados kaimiečius piktino ir kėlė juose neapykantą režimui. Antra, daugiau negu 20 metų patyrimas parodė, kad ir šeimos prieauglio gausumas ir jo išauklėjimas vis dėlto yra galimas tiktai tvarkingoje monogaminėje šeimoje. Todėl kai rusai pasuko į pasaulio apvaldymo kelią, jie turėjo pirmoje eilėje sustiprinti savo šeimą. Nuosekliai tad 1944 m. birželio 8 d. išėjo naujas šeimos gyvenimą tvarkąs dekretas. Jis jau reikalauja, kad kiekviena moterystė būtų sudaryta valdžios organų akyse. Paprasto susidėjimo jau nepakanka. Skyrybos jau buvo apvaržytos 1936 metais. Naujasis dekretas jas padaro praktiškai beveik negalimas. Norint skirtis, reikia paduoti liaudies teismui prašymą, nurodant priežastis. Reikia pristatyti liudytojus. Teismas skelbia procesą spaudoje. Jam yra uždėta pareiga sutaikinti norinčius išsiskirti. Jeigu liaudies teismas nesutaiko, jis pats sprendimo nedaro, bet tik persiunčia bylą aukštesnei instancijai. Ši gali išskirti, bet gali ir neišskirti. Išskyrimas yra pažymimas pasuose. Kaina už bylą yra 500-2000 rublių. Yra žinių, kad ruošiamas dar griežtesnis skyrybų įstatymas, neleisiąs skirtis toms poroms, kurios jau turi vaikų. Taip pat svetimoterystė numatoma bausti ligi 5 metų kalėjimu. Prof. Kolbanowskij, kuris yra ruošiamojo projekto komisijoje, yra pareiškęs, kad skyrybos yra buržuazinio sugedimo ženklas, kuris naujojoje Rusijoje neturi rasti vietos.

Abortų darymas taip pat yra labai suvaržytas ir prilygintas beveik prie Vakarų įstatymų. Ligi 1936 m. abortą galėjo daryti kiekviena moteris; tik jis turėjo būti padarytas valstybinėse ligoninėse. Nuo 1936 m. abortai yra leidžiami tik tuo atveju, jei neštumas gresia moters sveikatai ar gyvybei arba jei tėvas serga sunkia paveldima liga. Nejstatyminiai abortai yra baudžiami nemažiau kaip 3 metais kalėjimo.

Vaikų prieauglis yra skatinamas stachanovietišku būdu. Socialistinio lenktyniavimo principas yra pritaikomas ir šiai sričiai. Vaikingos motinos yra apdovanojamos medaliais arba "motinos garbės" ir "motinos didvyrės" ordinais.

Galimas daiktas, kad netoli tas laikas, kada šeimos gyvenimas Rusijoje bus visiškai perimtas valstybės žinion ir įvyks Dostojevskio inkvizitoriaus žodžiais: "Mes jiems leisime ar uždrausime gyventi su savo žmonomis ar mylimosiomis, turėti vaikų ar jų neturėti — pagal klusnumo saiką". Žmogus čia neturės laisvės, kaip jos jis niekur neturi. Louis Marrignon, aplankęs Rusiją, pasakė: "Aš mačiau Rusiją; tai trapistų vienuolynas — be Dievo". Iš tikro, šeimos gyvenimo suvaržymai čia daromi ne žmogaus asmeniui pakelti, bet valstybiniam kolektyvui sustiprinti. Todėl nors iš viršaus jie atrodo sveiki, bet savo esmėje jie slepia dar didesnį asmens pažeminimą, negu anksčiau.

Bet iš kitos pusės gal yra netoli laikas, kada Rusijoje šeima pasidarys pastovesnė ir sveikesnė, negu Vakaruose. Ir ar visas šitas rusiškasis šeimos gyvenimo griežtinimas nėra atsakymas į buržuazinį palaidumą, kuris ėste ėda šeimą Europoje ir Amerikoje? Minėto profesoriaus posakis, kad skyrybos yra buržuazinio sugedimo ženklas, yra labai būdingas. Ar bedieviškoji Rusija nenori pasijuokti iš krikščioniškojo pasaulio, pasijuokti tiesa demoniškai, bet labai konkrečiai? (plg. Neue Ehe — und Familien politik in der Sowjetunion, von Prof. Dr. Jos. Hoeffner in: "Trierer theologische Zeitschrift" 1949 m. 5/6 nr. 183-189 p.).

POLITIKA

STEIGIAMASIS SEIMAS

Šiemet gegužės 15 dieną sueina trisdešimt metų nuo Steigiamojo Seimo susirinkimo dienos. Tai palyginti neilgas laiko tarpas, bet visai pakankamas, kad galėtume į anų dienų įvykius žvelgti jau istoriko akimis. St. Seimas mums reikšmingas ne tik todėl, kad jis buvo pirmasis ilgoje mūsų valstybinio gyvenimo eigoje pačių jos gyventojų visuotiniu balsavimu išrinktas, bet ir todėl, kad jis padėjo pagrindus visai nauju būdu atsikuriančiai nepriklausomai Lietuvai.

Lietuva atgimė iš Didžiojo Karo pelenų. Dar karui tebeeinant, vokiečiai okupantai, išviję senuosius pavergėjus rusus, 1917 m. leido Vilniuje susirinkti iš viso krašto ir iš visų sluogsnių atstovams. Toji Vilniaus konferencija nusprendė atstatyti Lietuvos nepriklausomybę, bet ji šio akto nesiėmė skelbti, pavesdama tai jos išrinktai 20 atstovų Tarybai, kuri turėjo pirmiau paruošti reikiamą dirvą. Taryba Lietuvos Nepriklausomybės aktą paskelbė 1918 m. vasario 16 d.

Tačiau valstybės gimsta ar jungo nusikrato ne vien aktais. Tie aktai, paprastai, reikalingi sutvirtinti kraujo ir stambių aukų antspaudais. Pirmoji Lietuvos vyriausybė paskelbta Didžiojo Karo paliaubų (lapkr. 11) dieną. Taryba ją pavedė suorganizuoti prof. Augustinui Voldemarui. Vyriausybė sudaryti buvo lengviau, negu kariuomenė, kuri atsirado lapkričio 23 d. Dar tik kuopoms, ne pulkams, formuojantis, į Lietuvos žemę ėmė skverbtis bolševikai iš rytų, kiek vėliau bermontininkai iš šiaurės, na, ir visų mūsų unijų "broliai" lenkai iš pietų.

Vyriausybė tuojau suskato šauktis tautos balso ir jos paramos. 1919 m. sausio 19 d. į Kauną buvo sukviesta iš viso krašto apie 200 atstovų, kurie trumpoje kelių dienų konferencijoje nusprendė šauktis ne tik savanorių kariuomenei, bet ir paruošti mobilizacijos projektą. Užgirdama vyriausybės darbus, konferencija Dvidešimties Tarybą papildė ligi 37 narių, nusprendė, kokia turėtų būti Lietuvos konstitucija ir pavedė Tarybai paruošti rinkimų į St. Seimą įstatymą.

Nežiūrint, kad visi 1919 metai slinko sunkioje ir kruvinoje kovoje su Lietuvos priešais, St. Seimo rinkimų įstatymas buvo paskelbtas tų pačių metų lapkričio 20 d. Rinkimų teisė buvo suteikta visiems Lietuvos gyventojams, suėjusiems 21 metus.

Dar ne visus priešus iš Lietuvos išstūmus, 1920 m. balandžio 14-16 dd. tauta jau rinko pirmąjį savo seimą. Tiesioginiu, slaptu ir visuotiniu balsavimu buvo išrinkta 112 atstovų, kurių tarpe buvo 59 krikščionių demokratų grupės, 29 valstiečiai liaudininkai, 14 socialdemokratų, 6 žydai, 3 lenkai ir 1 vokietis. Taigi, absoliutinę daugumą sudarė kr. demokratų grupės atstovai, kuriems teko pasiimti didžioji Steigiamojo Seimo darbų našta.

St. Seimas I-o savo posėdžio susirinko gegužės 15 d. ir tuojau ėmėsi ruošti laikinąją Lietuvos konstituciją. Tai buvo padaryta labai greitai ir jau birželio 10 d. pagal ją buvo nauja vyriausybė, kurios ministeriu pirmininku tapo Kazys Grinius, o prezidentu buvo paskelbtas Aleksandras Stulginskis, St. Seimo pirmininkas. Nedelsiant buvo priimti pirmieji įstatymai didžiulei žemės reformai.

Su laikinosios konstitucijos priėmimu liovėsi veikusi Tautos Taryba. Vieninteliu tautos valios reiškėju dabar tapo seimas. Jam teko atlikti nepaprastai sunkūs ano meto darbai: baigti karus su nepriklausomybės priešais, išgauti didžiųjų valstybių Lietuvos valstybės pripažinimą, nustatyti valstybės sienas, atstatyti karo nualintą krašto ūkį, suorganizuoti visą administraciją, kurti savas mokyklas ir kultūrines bei mokslines įstaigas.

Visa tai teko atlikti žmonėms, kurie neturėjo jokio valstybinio patyrimo, kurių žymi dalis neseniai paliko mokyklos suolą, kurių geroka dalis buvo atėjusi seiman tiesiog nuo arklo bei amatininko varstoto. Beveik visi jie buvo jauni. Kurdami nepriklausomą ir demokratinę valstybę, jie savo energiją naudojo daugiausia tam, kas juos jungia, o ne kas skiria. Dėl to buvo įmanoma ir koalicinė vyriausybė ir bendras jos darbas.

Tame bendrame darbe visur reikėjo žmonių ir pinigų. Rusai, traukdamiesi iš Lietuvos, išsivežė visus žmonių indėlius. Pinigu liko okupacinės vokiečių valdžios išleistos markės ir vadinamieji ostrubliai. Jų vertė buvo menka ir ta pati kasdien mažėjo. Dėl to savo pinigo įsivedimas pasidarė vienu iš opiųjų reikalų. Ir dėka gabių mūsų finansininkų, kun. Juozo Vailokaičio, kun. Vlado Jurgučio ir Albino Rimkos, St. Seimas galėjo paruošti reikalingą įstatymą ir 1922 m. rugsėjo 25 d. paleisti apyvarton lietuvišką litą. Jo parėmimas doleriu nebuvo atsitiktinis dalykas: doleris gan dosniai plaukė iš Amerikos lietuvio, prisidėjusio prie Lietuvos atstatymo. Nėra čia reikalo priminti, kad litas pastoviai išsilaikė nesusvyravęs didžiojoj piniginėj krizėj visame pasaulyje 1930-1933 m.

Antras labai svarbus dalykas, kuriam St. Seimas paruošė pagrindinį įstatymą, buvo žemės reforma. Tai ne eilinis reikalas ir ne trumpo momento darbas. Ir paruoštas jis buvo

taip, kad tinka būti epokiniu įvykiu Lietuvos istorijoje ir pavyzdžiu daugeliui kraštų net šiandien, kaip Italijoje, Ispanijoje ir daug kur kitur. Ir to darbo su visa energija ėmėsi tada dar jaunas kunigas, o dabar pralotas Mykolas Krupavičius, turėjęs nugalėti daug kliūčių ne tik priešingose politinėse grupėse, bet ir savųjų tarpe. Ir kad žodis taptų kūnu, jis net ėmėsi Žemės Ūkio ministerio pareigų.

Žemės reformos darbas buvo pradėtas 1920 m. vasarą, o galutiniu įstatymu suformuluotas 1922 m. pavasarį. Buvo sudarytas vadinamasis valstybės žemės fondas, iš kurio buvo dalinama nepriklausomybės karų savanoriams, bežemiams dvarų kumečiams ir mažažemiams ūkininkams. Tą valstybės žemės fondą sudarė žemės, kurias kitados, 1863 m., iš Lietuvos gyventojų buvo atėmęs rusas okupantas ir už "nuopelnus" išdalinęs savo aukštiems valdininkams ir generolams. Į fondą pateko žemės ir tų, kurie iš Lietuvos pabėgo, ar išgarmėjo į nepriklausomybės priešų eiles. Fondas buvo papildytas ir apkarpant dvarų žemės plotus, paliekant, kaip žinome, 80 ha arba 200 amerikietiškų akrų. Visa tai sudarė galimybę įkurti 45,000 naujų Lietuvos ūkių.

Tik ši radikali žemės reforma įgalino Lietuvos žemę ir jos ūkį tapti stipriausiu visos valstybės ramsčiu, kuriuo rėmėsi valstybės administracija, kariuomenė, mokyklos, pramonė ir viso krašto gerbūvis.

Steigiamajam Seimui priklauso ir paskutinis demokratinės Lietuvos konstitucijos žodis. Ją formuojant, daug darbo turėjo mūsų teisininkai, kurių vadovais buvo advokatai Antanas Tumėnas ir Mykolas Šleževičius. 1922 m. rugpiūčio 1 d. paskelbtoji konstitucija, pasiremdama, kaip įvade sakoma, Visagalio Dievo vardu ir lietuvių tautos valia, garantavo visiems Lietuvos gyventojams laisvę ir lygybę, nuosavybės teisę ir saugumą. Lietuva — laisva, demokratinė ir nepriklausoma respublika, kurioje aukščiausias suverenumas priklauso tautai, savo valią pareiškiančiai per savo atstovus, renkamus lygiu, tiesioginiu ir slaptu balsavimu.

Suprantama, kad St. Seimas apėmė ir daugelį kitų labai svarbių valstybės reikalų, kurių tarpe pažymėtinas Lietuvos Universiteto (1922 m. vasario 16 d.) ir daugelio kitų kultūrinių ir meno įstaigų įkūrimas. Per seimo laikotarpį buvo išgautas beveik visų valstybių pripažinimas ir Lietuva tapo Tautų Sąjungos nariu.

Visa tai padaryta per gana trumpą dvejų metų laikotarpį. Naują konstituciją priėmęs, St. Seimas laikė baigęs savo darbą ir išsiskirstė, skelbdamas rinkimus į pirmąjį reguliarų seimą. Rinkimai įvyko spalių 10-11 d., o pirmas posėdis susirinko lapkričio 13 d. Kadangi konstitucijoje *numatyta*, kad valstybės prezidentą renka seimas, tai gruodžio 21 d. prezidentu buvo išrinktas Aleksandras Stulginskis (kr. dem. grupės), ligi šiol prezidento pareigas ėjęs tik laikinai.

Mintimi žvelgdami trisdešimt metų *atgal, tikrai nuoširdžiai galime* pasidžiaugti ano meto laimėjimais ir kūrybiniu pajėgumu, kuris tryško iš tų jaunų vyrų energijos. Per juos prabilo mūsų tautos kamiene amžiais giliai išsaugotos lietuviškos tradicijos ir senųjų mūsų kunigaikščių, tikriau sakant, karalių dvasia.

Demokratinis Lietuvos laikotarpis davė žymių asmenų. Iš jų gal ryškiausia yra prel. M. Krupavičiaus figūra. Toliau žymėtini tokie vardai kaip Dr. K. Grinius, Ernestas Galvanauskas, Leonas Bistras, Steponas Kairys, Vincas Čepinskis, Jonas ir Justinas Staugaičiai, Kazys Jokantas, Mykolas Sleževičius, Antanas Tumėnas, Antanas Šmulkštys, Felicija Bortkevičienė, Magdalena Galdikienė ir kiti.

Prisimintina ir krauju pražydusioji St. Seimo gėlė, — tai Darbo Fed. vadovas karininkas Antanas Matulaitis, kuris metė visus seimo darbus ir nuskubėjo į Dzūkijos laukus ginti tėvynės nuo lenkų, paaukodamas jauną savo gyvybę.

Steigiamasis Seimas yra mūsų tautos garbė ir pasididžiavimas; mūsų tikros demokratijos pražydimas ir nesavanaudiškumo pavyzdys. Jų rūpestis — sukurti laisvą ir gražią Lietuvą — įsikūnijo. Kai išmuš valanda Lietuvą kelti iš vergijos, jų pavyzdys bus mums kelrodžiu.

A. K.

LIETUVA IR JUNGTINIŲ TAUTŲ ORGANIZACIJA

Kiekvienam lietuviui patriotui savaime gali kilti klausimas, kas ligi šiol padaryta Jungtinėse Tautose Lietuvą liečiančiais opiais reikalais ir kokie darytųjų žygių rezultatai.

Smulkiai neminėsim visko, kas ligi šiol padaryta. Vien tik Lietuvos *pasiuntinybės Washingtone perduota* Jungtinių Tautų pilnaties pirmininkams, sekretoriato generaliniam sekretoriui ar jo pavaduotojui bei Žmogaus Teisių skyriui jos pačios, Vyriausio Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto ir kai kurių organizacijų tremtyje apie 11 memorandumų bei atsišaukimų, kurie sudaro virš šimto ilgų, mašinėle rašytų puslapių. Be to, pora memorandumų persiųsta Jungtinėms Tautoms Pabaltijo pasiuntinybių Londone. Kai kurie memorandumai buvo visų trijų Pabaltijo tautų paruošti ir kolektyviai trijų Pabaltijo valstybių pasiuntinių Jungtinėms Tautoms įteikti. Vienas memorandumas įteiktas net vienuolikos tautų, Sovietų pavergtų, vardu.

Be Lietuvos pasiuntinybės, į San Francisco Jungtinių Tautų konferenciją ar J. T. pilnatį raštais dar yra kreipęsi Amerikos lietuvių centrinės organizacijos, Amerikos Lietuvių Taryba ir Dr. K. Grinius, buvęs Lietuvos prezidentas. Šiame rašinyje apsiribuojama trumpa apžvalga tik Lietuvos pasiuntinybių arba per jas įteiktos ar persiųstos Jungtinėms Tautoms dokumentacijos.

San Francisco Jungtinių Tautų konferencijai 1945 m. mūsų pasiuntinybė Washingtone pasiuntė atitinkamą memorandumą "Lietuva ir Tarptautinė Organizacija". Jame pateikta istorinė Lietuvos apžvalga iki Nepriklausomybės atgavimo ir vėliau tarp abiejų pasaulinių karų. Memorandumas baigiamas taip:

> "Lietuva stipriai tiki, kad jos rekordas, kaip taikingos ir progresyvios tautos, jos pastangos už nepriklausomą egzistenciją, ir jos dabartinė kančia nepaliks nedavertintos ir kad jos laisvė nebus paaukota jokiai svetimai valstybei vadinamaisiais strateginiais interesais, praktišku parankumu ar bet kuriais kitais sumetimais. Pasikliaudama Jungtinių Tautų teisingumo bei moralės principais, Lietuva *su pasitikėjimu laukia* pabaigos neskrupulingo kaimyno dabartinio viešpatavimo ir atstatymo jos nepriklausomybės bei pagrindinių teisių pagal Atlanto Čarterio principus."

Pirmosios J. T. sesijos antroj dalyj, 1946 m. rudenį, Lietuvos ministeris P. Žadeikis įteikė asmeniškai J. T. generaliniam sekretoriui Trygve Lie Vyriausio Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto memorandumą iš rugsėjo 30 d. lietuvius tremtinius Vakarų Europoje liečiančiais reikalais. Ilgokame memorandume aprašytos priežastys masinių tremtinių iš Pabaltijo valstybių, nurodytas jų skaičius įvairiose Vokietijos zonose ir kitose valstybėse, jų teisinė padėtis Vokietijoje ir Austrijoje, *jų materialinė padėtis*, kultūriniai reikalavimai ir būdai Lietuvos tremtinių problemai išspręsti. Tą pat rudenį, spalių mėn 30 d., memorandumu VLIKas atkreipė J. T. dėmesį į vykstančius Sovietų okupuotoj Lietuvoj areštus ir lietuvių deportacijas į Sovietų gilumą. Prašyta šis klausimas svarstyti, norint "apsaugoti lietuvių po Sovietų okupacija žmogaus teises ir pagrindines laisves, J. T. čarterio garantuotas."

Ryšium su J. T. Žmogaus Teisių komisijos nutarimu rinkti medžiagą Tarptautinio Teisių biliaus projektui sudaryti, Lietuvos pasiuntinybė Washingtone 1947 m. balandžio mėn. 25 d. pasiuntė tai komisijai atitinkamą dokumentaciją: ištraukas, liečiančias žmogaus teises ir pagrindines laisves, kaip jos atspindi Lietuvos 1922 m. rugp. mėn. 6 d. ir 1938 m. gegužės mėn. 12 d. konstitucijose. Pavaizdavimui pridėta žydų, kaip didžiausios Lietuvos mažumos, atsiliepimas apie jų traktavimą Nepriklausomoj Lietuvoj ir po Sovietų okupacija.

J. T. pilnaties antrosios sesijos metu, 1947 m. rudenį, įteikti du atsišaukimai: vienas Lietuvos tremtinių amatininkų bei darbininkų profesinės sąjungos ir antras — Lietuvos rašytojų atsišaukimas į demokratinius viso pasaulio rašytojus. Vėliau įteiktas VLIKo raštas iš 1947 m. spalių mėn. 15 d., kuriuo atkreipiama J. T. dėmesys į Sovietų vykdomą eksterminacinę politiką Lietuvoje ir lietuvių tautos rusifikaciją. Ta proga pateikta eilė pavardžių deportuotųjų lietuvių. Prašyta imtis priemonių apsaugoti lietuvių po Sovietų okupacija teises ir pagrindines žmogaus laisves, kaip jos J. T. čarteryje garantuotos.

Generalinės asamblėjos pirmininkui, Dr. Osvaldo Aranha, 1947 m. lapkričio mėn. 24 d. asmeniškai įteikta dar visų trijų Pabaltijo valstybių atstovų Amerikoje kolektyvinis tų tautų atsišaukimas iš lapkričio mėn. 6 d., pasirašytas VLIKo ir atitinkamų latvių bei estų atstovų. Jame aprašyta padėtis Lietuvoj, Latvijoj ir Estijoj po Sovietais. Prašoma rasti būdų sustabdyti Sovietų vykdomą genocidinę politiką Pabaltijo valstybėse. Tas raštas dar kartą kolektyviai pabaltiečių atstovų Amerikoje primintas Trygve Lie raštinei ir jos nuorašas įteiktas 1948 m. balandžio mėn.

1948 m. spalių mėn. 20 d. Pabaltijo pasiuntinių Londone raštas įteiktas Jungtinėms Tautoms, posėdžiavusioms tą rudenį Paryžiuje.

Dr. Herbert Evatt, trečiosios pilnaties pirmininkui, buvo adresuotas kolektyvinis VLIKo ir latvių bei estų atitinkamų išlaisvinimo veiksnių raštas iš 1949 m. gegužės mėn. d. Jis Pabaltijo pasiuntinių Amerikoje buvo įteiktas už kelių dienų. Jame dar kartą atkreipiamas Jungtinių Tautų dėmesys į Sovietų veiksmus Pabaltijo valstybėse: genocido praktiką, deportacijas, kolektivizaciją, bažnyčių padėtį. Prašyta ištirti keliami kaltinimai ir nutarti priemones atstatyti teisę bei tvarką tose valstybėse ir padaryti galą Sovietų okupacijai ir jos vykdomoms genocido baisenybėms.

Pereitų metų rugsėjo mėn. 17 d. kolektyviniu raštu kreiptasi į Jungtinių Tautų generalinį sekretorių. Raštas pasirašytas vienuolikos tautų išlaisvinimo komitetų bei tarybų su VLIKu imtinai. Jame Sovietai vėl kaltinami visa eile nusikaltimų tose šalyse, vykdomų jų komunistinių satelitų. Tą raštą pasirašiusių tarpe figuruoja, tarp kitų, ir lenkų bei gudų atstovai.

Pagaliau 1949 m. rudenį Lietuvos ministeris P. Žadeikis įteikė Trygve Lie adresuotą VLIKo raštą iš spalių mėn. 3 d. Tame rašte specifiškai ir išsamiai suminėtas Sovietų vykdomas Lietuvoje genocidas, būtent: 1944 — 49 m. deportacijos, jų vykdymo būdas, deportuotųjų likimas, individuali eksterminacija, kolektivizacija ir panašiai. Prašoma šiuos dalykus ištirti ir daryti žygių juos sustabdyti.

Kyla klausimas, koks visų tų suminėtų raštų, memorandumų, atsišaukimų likimas?

Einant Ekonominės ir Socialinės tarybos priimta rezoliucija iš 1947 m. rugp. mėn. 5 d. Jungtinių Tautų generalinis sekretorius buvo prašomas:

> "Sudaryti konfidencialų sąrašą gautų raštų, liečiančių žmogaus teises, prieš kiekvieną žmogaus Teisių komisijos sesiją su trumpu kiekvieno rašto esmės nurodymu." "Pateikti šį konfidencialų sąrašą komisijai privačiam susirinkime, neatidengiant raštų autorių tapatybės..."

Vėliau suminėtoji rezoliucija buvo tos tarybos pakeista 1948 m. kovo mėn. 1 d. ta prasme, kad patvirtino žmogaus Teisių komisiją neturint teisės "imtis bet kokių žygių, kas liečia skundus dėl žmogaus teisių." Tąja rezoliucija leidžiama atidengti raštų autorius, jei pastarieji nėra tam priešingi. Be to, vienu tos rezoliucijos punktu einant, generalinis sekretorius prašomas:

> "Sudaryti galimybę komisijos nariams, jiems prašant, susipažinti su originalais raštų, kuriuose liečiama principai, susiję su ugdymu visuotinės pagarbos žmogaus teisėms ir jų prisilaikymo."

Iš to aišku, kad Jungtinėms Tautoms įteikti Lietuvos reikalais raštų tekstai nebūdavo automatiškai persiunčiami Jungtinių Tautų nariams. Tai spragai užkišti Lietuvos pasiuntinybė paprastai pati įteikdavo arba pasiųsdavo įteiktųjų raštų nuorašus J. T. prietelingoms Lietuvai delegacijoms. To pakakdavo delegacijų informacijai ir priminti Lietuvos skriaudoms. Tai suteikdavo galimybę atskiriems delegatams panaudoti Lietuvos pavyzdį, kaip iliustraciją savo kalbose. Tačiau tais raštais nepavykdavo rūpimų klausimų įnešti į Jungtinių Tautų svarstomų darbų dienotvarkę, nes Lietuva nėra Jungtinių Tautų narys. Formaliai Lietuvos bylą J. T. forume iškelti tegalėtų tik tos organizacijos narys. Surasti narį, kuris sutiktų tai padaryti, išrodo, nėra negalimas dalykas. Su tokiu formaliu klausimo iškėlimu tarptautiniame forume susiję eilė aspektų, kurių čia nesiimu svarstyti.

Nors įteiktųjų memorandumų dėka nepasiekta formalaus Lietuvą liečiančių klausimų svarstymo, jie nebuvo beprasmiai ir nepaliko be pėdsakų. Tų dokumentų dėka Lietuvos skriauda buvo nuolat pasauliui primenama. Ta medžiaga delegatai pasinaudodavo netiesiogiai savo viešose kalbose. Dokumentų nuorašai būdavo tuojau perduodami prie Jungtinių Tautų akredituotiems didesnių laikraščių korespondentams, telegrafinėms agentūroms ir radijo stotims. To pasėkoj Lietuvos skriauda ir lietuvių tautos aspiracijos nuaidėdavo po platųjį pasaulį. Memorandumų įteikimo proga turėta pasikalbėjimų su žurnalistais ir atsakinėta į jų klausimus. Greta dokumentų delegacijoms ir korespondentams perduota ir kitos literatūros apie Lietuvą: biuletenių, knygų.

Palaikytas kontaktas ir turėta pasikalbėjimų su visa eile delegacijų, tame tarpe su dabartinės pilnaties pirmininku gen. Carlos P. Romulo, ponia E. Roosevelt ir kitais. Tie pasimatymai ir pasikalbėjimai buvo ypač gausūs pereitą rudenį — atvykus į Jungtines Amerikos Valstybes Lietuvos diplomatijos šefui ministeriui Stasiui Lozoraičiui.

Nuo pat Jungtinių Tautų atsiradimo, ypač pilnaties sesijų metu, posėdžiai būdavo sekami Lietuvos pasiuntinybės Washingtone pareigūno ir Informacijos Biuro, New Yorke, atstovų.

J. Kajeckas

Vyriausias Redaktorius — Antanas Vaičiulaitis

Redakcinis Kolektyvas: Dr. J. Aistis-Aleksandravičius, T. Dr. L. Andriekus, O.F.M., Bern. Brazdžionis, J. Girnius, Dr. J. Grinius, T. Dr. B. Grauslys, O.F.M., Dr. K. Pakštas, Dr. A. Kučas, J. Pažemeckas, Dr. A. Sapoka, Br. Stočkus, T. J. Vaškys, O.F.M.

Meninė Priežiūra — Telesforas Valius

Leidžia — Tėvai Pranciškonai

Redakcijos Adresas: Ant. Vaičiulaitis, 2087 N. Main Ave., Scranton 8, Pa.

Administracijos Adresas: AIDAI, Kennebunk Port, Maine